



BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

1998. 1. szám
MÁRCIUS





BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

Kiadja a Büntetés-végrehajtás
Országos Parancsnokság Sajtóirodája

Megjelenik negyedévenként * Tizenhetedik évfolyam 1. szám

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

Elnök:

DR. TARI FERENC

Tagjai:

CSÓTI ANDRÁS
DOBOS ISTVÁN
FEJES IMRE
MEZŐ LÁSZLÓ
PADOS JÓZSEF
SCHNEIDER GYULA
DR. NAGY FERENC
DR. VÓKÓ GYÖRGY
DR. FARKAS ÁKOS

Főszerkesztő:

DR. FARKAS TIBOR

Szerkesztő:

TURBÓK ATTILA

Rovatvezetők:

dr. Boros János, Huszár László,
Garami Lajos, dr. Lőrincz József,
Szondi Miklós, Turbók Attila

A szerkesztőség címe:

1054 Budapest V.,
Nagysándor József u. 4.
Telefon és telefax:
312-0090

E SZÁMUNK SZERZŐI:

Antal Ferenc, nevelő Állampusztán; *Balog János Tamás*, nevelő a Budapesti Fegyház és Börtönben; *dr. Békési Tihamér*, adjunktus a Rendőrtiszti Főiskola jog- és államtudományi tanszékén; *dr. Boros János*, fősztályvezető az országos parancsnokságon; *Deák Ferenc*, az országos parancsnokság szakkönyvtárosa; *Frank Tibor*, a Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézetének igazgatója; *dr. Gartner István*, főügyészügyi ügyész Győr-Moson-Sopron megyében; *Hajnal László Gábor*, író, újságíró; *Herczeg József*, nevelő Állampusztán; *dr. Lajtár István*, legfőbb ügyészügyi ügyész; *Licsák Ildikó*, szociális előadó a Szegedi Fegyház és Börtönben; *dr. Nagy Zoltán*, egyetemi adjunktus a Janus Pannonius Tudományegyetem büntügyi tudományok tanszékén; *Németh Éva*, szociális előadó a Szegedi Fegyház és Börtönben; *Oltván István*, nevelő a Sopronkőhidai Fegyház és Börtönben; *Pardi Anna*, újságíró; *Pál Ildikó*, nevelő a Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézetében; *Roszik Gábor*, a Magyar Testvéri Börtöntársaság elnöke.

*

A fotókat *Csatorday Zoltán* készítette.

A folyóirat előfizethető az **IM BV Költségvetési Elszámolási Számlán:**

10023002 01393008 vagy a szerkesztőségben.

Előfizetési díj egy évre 400 forint.

Előkészítés és tördelés a BVOP Sajtóirodáján

Nyomdai munkák a Duna-Mix nyomdában

Felelős vezető: Machács István

Az állam és polgára

Az elítéltek alkotmányos és büntetőjogi helyzete Magyarországon

A kilencvenes évek elején lezajlott politikai-gazdasági rendszerváltozás a jogállamiság gondolatának előretörését eredményezte. Ennek keretében a hazai büntetés-végrehajtási szabályok nemzetközi követelményekkel való megmértetése során vetődött fel a büntetés-végrehajtás átfogó reformjának szükségessége. Ez a reform „csupán” a jogszabályi keretek átalakítását tűzhetné ki célul. A bv. materiális viszonyainak megreformálása, sajnos, mind a mai napig nem érte el az elvárhatót.

Már bevezetőben különbséget kell tennünk az emberi jogok, szabadság(jog)ok és az állampolgári jogok között. E jogok szorosán összefüggnek, összetartoznak és zömükben átfedik egymást. Az *emberi jogokról* – Az Emberi és Polgári Jogok Deklarációja nyomán – mint velünk született jogokról szoktak beszélni, függetlenül attól, hogy azokat valamely jogszabály rögzíti-e vagy sem.

A *szabadság(jogok)* – jellemzően az angolszász értelmezés nyomán – az államhatalommal szemben kivívott (biztosított) és jogszabályban rögzített jogok.

Az *állampolgári jogok* az adott állam belső jogszabályaiban kerültek meghatározásra. Egyszersmind az állam és polgárának viszonyát fejezik ki. (Többet is jelenthet – bár nem ez a tipikus – az emberi jogok katalógusához képest.) A Magyar Köztársaság állampolgára például más államnak nem adható ki [Btk. 9. § (1) bek.].

Rendszert alkotnak

Ki kell emelni azt, hogy az emberi jogok, az állampolgári jogok és a szabadság(jogok) elválaszthatatlan egységet, sőt rendszert alkotnak. Így állampolgári jogok nem érvényesülhetnek, megmaradnak a kinyilatkoztatás szintjén, ha a kulturális, gazdasági vagy szociális jogok nem jutnak érvényre.

Meg kell említenünk a jogok érvényesüléséhez nélkülözhetetlen állami anyagi szerepvállalást is.

Érdekes ellentmondás az, hogy az állam saját hatalmának korlátozásához anyagi eszközöket kell nyújtani, és azt akár bíróság előtt kikényszeríthető jogszabályokban kell meghatározni. Az emberi jogok és alapvető szabadságjog elismerése egyszersmind az állam vagy valamely harmadik természetes személy önkorlátozását, illetőleg az erre történő kényszerítést jelenti.

Az állam ebben a szerepben nem egyszerűen passzivitásra ítél résztvevő, az államot



vagy valamely harmadik természetes személyt inkább arra ösztönzi, készíti, hogy ezt a viszonyt jog szabályozza. A szabályozás egyúttal e viszonyok védelmét is megteremti. Az emberi jogok elsődleges kötelezettje – ha elfogadjuk a jogok és kötelezettségek korrelatív összefüggésének sematikus képletét, akkor azt kell mondanunk, hogy – az állam. Ennek tartalma az, hogy az emberi jogokat az állam tiszteletben tartja, érvényesülésüket garantálja.

Az emberi jogok nemzetközi védelmének kialakítását alapvetően az határozza meg, hogy a nemzetközi jog alanyai szuverén államok, és szuverenitásuk nem sérthető. Emiatt az emberi jogok megsértésének szankciói tulajdonképpen kimunkálatlanok, sajátosságuk az, hogy *morális* jellegűek. Sok esetben a kibocsátó nemzetközi szervezet politikai súlya, tisztelete jelenti érvényesülésük alapját.

A magyar alkotmány az emberi jogok katalógusából az alábbiakat ismeri el: *az élethez, emberi méltósághoz való jog* [54. § (1)

bek.]; *a kínzás, kegyetlen, embertelen, megalázó elbánás vagy büntetés, valamint a hozzájárulás nélkül végzett orvosi és tudományos kísérlet tilalma* [54. § (2) bek.]; *a százhadszázhoz és személyi biztonsághoz való jog, önkényes eljárás tilalma* [55. § (1) bek.]; *az előzetes letartóztatásról történő hírói döntés* [55. § (2) bek.]; *törvénytelen letartóztatás vagy fogva tartás esetén kártérítésre való jog* [55. § (3) bek.]; *általános jogképesség* (56. §); *híróság előtti jogegyenlőség* [57. § (1) bek.]; *ártatlanság vételeme* [57. § (2) bek.]; *védelemhez való jog* [57. § (3) bek.]; *nullum crimen sine lege elve* [57. § (4) bek.]; *jogorvoslatihoz való jog* [57. § (5) bek.]; *mozgás és tartózkodási hely megválasztásának szabad joga* [58. § (1) bek.]; *a jó hírnévhez, magánlakás sérthetetlenségéhez, magántitkokhoz és személyes adatok védelméhez való jog* [59. § (1) bek.]; *gondolat-, lelkiismeret- és vallásszabadság* [60. § (1) bek.]; *szabad véleménynyilvánítás és közérdekű adatok megismerésének és terjesztésének joga* [61. § (1) bek.]; *sajtószabadság* [61. § (2) bek.];

gyülekezési jog [62. § (1) bek.]; egyesülési jog [63. § (1) bek.]; panaszjog (64. §); menedékjog [65. § (1) bek.]; a férfiak és nők egyenlőségjoga [66. § (1) bek.]; a szülő nők védelme [66. § (2) bek.]; a gyermekek védelmének elve [67. § (1) bek.]; nemzeti és etnikai kisebbségek védelme [68. § (2) bek.]; állampolgárságtól való önkényes megfosztás tilalma [69. § (1) bek.]; választójog [70. § (1) bek.]; emberi és állampolgári jogok megkülönböztetés nélküli alkalmazása [70/A § (1) bek.]; a munkához, a munka és a foglalkozás szabad megválasztásához való jog [70/B § (1) bek.]; az egyenlő munkáért – egyenlő bér elve [70/B § (2) bek.]; a végzett munkának megfelelő bérezéshez való jog [70/B § (3) bek.]; pihenéshez, szabadidőhöz, fizetett szabadsághoz való jog [70/B § (4) bek.]; szervezetek létrehozásához való jog [70/C § (1) bek.]; a sztrájkjog [70/C § (2) bek.]; a munkavédelemhez, egészségügyi ellátáshoz, testédzéshez való jog [70/D § (2) bek.]; a művelődéshez való jog [70/F § (1) bek.]; az ingyenes és kötelező általános iskolához való jog [70/F § (2) bek.]; a tudományos, művészeti, tan- és tanítási szabadság [70/F § (3) bek.]; az alapvető emberi jogok megsértése esetén a hírórsági eljáráshoz való jog (70/K §).

Hiányzó jogkorlátozás

Az alkotmány expressis verbis megállapít néhány alapvető állampolgári kötelezettséget és emberi jogi korlátozást, és még továbbiakat tudunk kiolvasni a jogokká formált rendelkezésekből, amelyek talán a demokratikus jogállam imázsának kialakítása miatt vagy túlzott szemérmességből nem szerepelnek a jogkorlátozásokra történő utalások között az alaptörvényben.

Az előbbiekre tartozik a honvé-

delmi – [70/H § (1) bek.], a közteherviselési – (70/I §), kiskorú taníttatásának (70/J §) kötelezettségei, míg az utóbbiak között említhetjük azokat, amelyek témánk szempontjából fontosak: pl. a személyes szabadságtól való önkényes megfosztás tilalmának normatív szabályából [55. § (1) bek.] az következik, hogy a személyes szabadságtól lehetséges jogszerű megfosztás is. Az alkotmány 8. § (2) bekezdéséből következően erre vonatkozó rendelkezést csak törvény állapíthat meg.

A szabad mozgáshoz és a tartózkodási hely megválasztásához való jog korlátozott a büntetés-végrehajtás során [58. § (1) bek.]. Ugyanakkor az alkotmány hallgat arról, hogy a büntetés végrehajtásának kapcsán további emberi jogok módosulnak vagy szünetelnek. Úgy vélem, hogy az alkotmánynak de lege ferenda legalább utalnia kellene azon esetekre (például a büntetés-végrehajtási vagy a honvédelmi kötelezettség teljesítése során), amikor az emberi jogok korlátozására sor kerülhet. E korlátozott, illetve szünetelő jogokról később szólok részletesebben.

Az ilyen kivételeket rögzítő rendelkezés reálisan mutatná azt, hogy az alkotmányban lefektetett emberi jogok érvényesülése nem korlátlan, hanem meghatározott (törvényi) feltételek bekövetkeztével ezen jogok csorbát szenvedhetnek.

Egyúttal kifejezhetné azt is, hogy az ítéltek emberi-állampolgári jogai katalógusának elsődleges forrása az alkotmány. Ezzel bizonyítaná azt, hogy a fogvatartottak sem jogfosztottak, hanem csupán egyes jogaik nem érvényesülnek vagy a büntetés-végrehajtás során módosulnak.

Az 1987-ben kibocsátott ET-ajánlás a tagállamok számára az Európai Börtön szabályokról (továbbiakban: EBSZ) a koráb-

ban kiadott hasonló tárgyú ajánlásokra, valamint azok tapasztalataira építve állapítja meg javaslatait a tagországok büntetés-végrehajtási intézményrendszerei számára.

Az ajánlás egyébként nem kötelezi a tagállamokat. „Kötőerejük” az ET-hez való csatlakozáskor a nemzetközi együttműködés fokozására tett általános kötelezettségvállalásban és abban a józan belátásban gyökerezik, hogy az együttműködés eredményességéhez nélkülözhetetlen ezen szabályok minél teljesebb körű átvétele.

Ajánlás szerint

Az EBSZ fontosabb generális rendelkezései az alábbiak: az ajánlásban az elítéltet érintő *kezelés* fogalma rendkívül összetett, mert magában foglalja az elítélt munkáltatásával, oktatásával, szakképzésével, egészségügyi és szociális helyzetével való törődést és felkészítést a szabadulásra.

Bevezeti a fogvatartottak újraosztályozásának fogalmát, vagyis a fogvatartott helyzetének felülvizsgálatát abból a célból, hogy kezelése, elhelyezése az eltelt idő folyamán ne váljék hátrányára.

Az ajánlás egyszemélyes zárkák kialakítására ösztönzi a részes államokat.

A ruházat és ágynemű minőségét, tisztaságát elsősorban nem egészségügyi, higiéniai szempontból tartja fontosnak, hanem azért, mert ezek (is) hozzájárulhatnak az emberi méltóság és önbecsülés megtartásához, ugyanakkor az *egészségügyi ellátás* kapcsán arra hívja fel a figyelmet, hogy az intézetben belüli és kívüli egészségügyi ellátás összehangolt és egyenértékű legyen.

Az ajánlás nyomatékosan felhívja a tagállamok figyelmét a *afegyelmi és büntetések* tárgykörében a fogvatartott számára a felbevezési jogosultság megteremtésére.

Ugyanilyen fontosnak tartja az ajánlás a *munkáltatás* lehetőségének megteremtését, amivel a börtönmunka jelentősége a munkakötelezettség mértékében rejlik, reszocializációs értékében, a börtönben rendelkezésre álló munkaerő megfelelő foglalkoztatásának szükségességében és a közvélemény jogos elvárásában, hogy a fogvatartottaktól meg kell követelni a munkavégzést büntetésük ideje alatt.

Az ajánlás szerint az oktatás fontossága abban rejlik, hogy ez a fogvatartott személyiségét, szociális készségét fejleszti, és ezzel a fogvatartott társadalomba történő beilleszkedésének vagy visszailleszkedésének a lehetőségét nagy mértékben javítja.

A büntetés-végrehajtás helyzetére és az elítéltek jogaira vonatkozó legátfogóbb normákat az 1993. évi XXXII. tv. (továbbiakban: Bv. tv.) tartalmazza. Ez a törvény és a végrehajtását segítő, szellemiségében korszerűbb 6/1996. (VII. 12.) és 11/1996. (X. 15.) IM-rendelet elősegítő kettős módját választja; egyfelől ezen jogosultságokat vagy az elítéltek jogaiként, vagy a büntetés-végrehajtási intézet kötelezettségeként definiálja, de ez tartalmában emberi jog.

A Bv. tv. az alábbiakban összegzi azokat az alkotmányban rögzített jogokat, amelyek a szabadságvesztés végrehajtása során is érvényesülnek (36. §). Ezek: a) *egészséges elhelyezés, megfelelő ételmezés és egészségügyi ellátás*; b) *levelezés*; c) *látogatók fogadása*; d) *munkavégzés, munkából származó jövedelem és munkavédelem*; e) *nőket és fiatalkorúakat megillető speciális védelem*; f) *nyugdíj, haleseti ellátás és haleseti egészségügyi szolgáltatás*; g) *közérdekű bejelentés, panasz, kérelem és jognyilatkozat tétel*; h) *szabad vallásgyakorlat*; i) *személyi tulajdonához fűződő jogainak védelme*; j) *szabadulása utáni munká-*

ha állása és letelepedése érdekében a munkáltatóval, illetve karitatív szervezettel és pártfogóval való kapcsolattartás; k) naponta egy órára szabad levegőn való tartózkodás; l) pihenés, szabadidő, a rendszeresen végzett munka után fizetett szabadság; m) önképzés, sajtótermékek megrendelése, a bv. intézetben belüli művelődési és sportolási lehetőségek igénybevétele; n) általános iskolai, indokolt esetben középfokú és felsőfokú tanulmányok folytatása, vizsgák letétele; o) a külföldi állampolgár országa diplomáciai vagy konzuli képviselőjéhez fordulhat; p) jogképessége nem korlátozott; r) csomag küldése, illetve elfogadása.

A törvény felsorol további olyan emberi jogokat, amelyek a büntetés-végrehajtás jellegéből adódóan módosulnak. Ezek: a) a fogvatartott közérdekű adatok megismeréséhez, illetve terjesztéséhez való joga nem sértheti a bv. rendjét; b) munkához való joga nem sértheti a bv. rendjét, biztonságát; c) véleménye nem sértheti a bv. rendjét, biztonságát; d) levelezése általában ellenőrizhető; e) a telefonhasználat általában ellenőrizhető; f) az egyesüléshez, a tanuláshoz való joga, valamint a honvédelmi kötelezettsége korlátozottan érvényesül.

Ezt a taxatív felsorolást – amely a 36. § (5) bekezdésében található – hiányosnak kell értékelnünk, hiszen egyéb jogok is sérülnek, úgymint a magántitok [Alk. 59. § (1) bek.], nemzeti, etnikai kisebbségek számára az anyanyelvi oktatáshoz való jog [Alk. 68. § (2) bek.], a munka és a foglalkozás szabad megválasztásához való jog [Alk. 70/B § (1) bek.], a kötelező általános iskolai oktatáshoz való jog [70/F § (3) bek.] stb.

A törvény majdani revíziója során erre ajánlatos figyelmet fordítani, hiszen ezek a jogok az alkotmányt áttekintve számonkérhetők, összevethetők.

Szünetelő jogok

A Bv. törvény sorra veszi azokat az emberi jogokat is, amelyek a szabadságvesztés végrehajtása alatt szünetelnek. Íme: a) a szabad mozgáshoz és a tartózkodási hely megválasztáshoz; b) a gyülekezéshez; c) a sztrájkhoz való jog; d) a választójog, valamint e) a szülői felügyelet joga.

A 36. § (6) bekezdésében fellelhető lista sem bizonyul teljesnek, ha azt az alkotmány rendelkezéseivel vetjük egybe, hiszen hiányoznak egyéb olyan alkotmányos jogok, amelyek szintén szünetelnek, mint pl. a társadalmi és gazdasági szervezetek létrehozásának joga [Alk. 70/C § (1) bek.].

Továbbá korlátozhatók a fogvatartottak emberi-állampolgári jogai abban az esetben, ha a büntetés-végrehajtási intézet biztonságát sértő vagy veszélyeztető cselekmények felszámolásakor a bv. testület tagjai kötelesek a megfelelő intézkedések megtételére és ezek jogkorlátozással járnak [Bv. tv. 20. § (4) bekezdés].

Mind az alkotmányban, mind a Bv. tv.-ben egyaránt szerepel az orvosi és tudományos kísérletek feltételhez kötött volta. Az alkotmány 54. § (2) bekezdésében az olvasható: „különsen tilos emberen a hozzájárulása nélkül orvosi vagy tudományos kísérletet végezni”.

Míg a Bv. tv. 21. § (1) bekezdésében ez úgy hangzik, hogy tilos „rajta [az elítélten] orvosi kísérletet vagy helegegyezése nélkül tudományos vizsgálatot vagy kísérletet végezni”. Ez utóbbi szabályozás szigorúbb és ez morálisan helyes, mivel az elítélt valószínűleg könnyelműbben kockáztatná az egészségét, részint ettől (is) előnyt remélve, részint féltő, hogy azt hiheti, ezt el is várják tőle.

A 6/1996-os IM-rendelet részletszabályait érintő, részint stilisztikai megfontolásból javasolt apró módosítások:

– a 39. § (1) bek. e) pontja a fertőzött betegek elkülönítése mellett a HIV-fertőzöttekre vonatkozó elkülönítés kötelezettségét külön kiemeli. Érthető a szabályozás módja, hiszen a HIV-fertőzés és az ennek következtében fellépő betegség ma még gyógyíthatatlan. Ám, sajnos, vannak más halálos fertőzések, így a HIV-fertőzés mellé a „más gyógyíthatatlan fertőző betegségben szenvedő” elkülönítésére felhívó szabály kimondását érdemes megfontolni.

– a 147. § (5) bek. kimondja, hogy „az élmezénésnél az intézet lehetőségein belül, az elítélt vallási igényeit is figyelembe kell venni”. E helyett a „biztosítani kell” kifejezést használnám. Ez szimpatikusabb, erőteljesebb törekvést fogalmazna meg, anélkül, hogy meghaladná az intézetek lehetőségeit.

Emberi jog? Elítélti jog?

A hazai jogszabályok a legfontosabb jogok körében általában követik az Európai Börtön szabályokban előírt normákat. A nemzetközi egyezmények és az EBSZ is az elítéltek emberi jogait akként fogalmazza meg, hogy azok érvényesülését a büntetés-végrehajtási intézet kötelezettségévé teszi.

A magyar jogban viszont – ahogy ezt láthatjuk – ezen jogosultságok az elítélt jogaiként szerepelnek. E két megfogalmazás között komoly minőségi különbség van.

Ha az elítéltek jogának megadását ugyanis a bv. intézet kötelezettségeként definiálják, akkor ezen jogokat biztosítani kell, sőt akár ki is kényszeríthetők a bíróság előtt.

Ha viszont az elítéltek számára nyújtott kedvezmények, „kisebbségi szabadsá-

gok” jogként kerültek meghatározásra, úgy már ezen kedvezmények csak „adhatókká válnak”, mindenféle jogi kényszer nélkül. Ennek feltétele – remélhetően – csak a büntetés-végrehajtás anyagi és biztonsági kondícióinak hiányosságára mint objektív tényezőkre korlátozódik és nem másra. Az Európai Börtön szabályok pl. az intézet kötelezettségévé teszi az egy óra séta vagy az annak megfelelő testgyakorlás biztosítását (86. pont), valamint az írni, olvasni, számolni tudás készségének elérését (80. pont). Nálunk mindezeket „csupán” az elítéltek jogaként említi a törvény (lásd fentebb).

A magyar törvényhozás óvatossága, ha ez tudatosan történt, reális, a hazai büntetés-végrehajtási intézményrendszer ugyanis anyagiakban – sajnálatos módon – kifejezetten szűkölködik, és e helyzet miatt az elítéltek számára az európai normákban előírt jogok teljes körűen nem adhatók meg. Elegendő, ha utalok az egyszemélyes éjjeli elhelyezés megoldhatatlanságára a hazai intézetekben (EBSZ 14. 1. pont). Felhívom a figyelmet az 1996. december 31-ei adatokra, amelyek szerint a veszprémi 296 százalékos, a debreceni bv. intézet 157 százalékos telítettséggel működött.

Mivel köztudott, hogy az „ördög a részletekben lakozik”, lássunk néhány konkrét eltérést az EBSZ- és a hazai bv.-szabályok összevetésekor, amelyek feloldása nem igényel anyagi ráfordítást.

Az EBSZ 38. 1. pontja kimondja: „*felgyelmi zárkába helyezés vagy bármely más olyan büntetés, amely károsan befolyásolhatja a fogvatartott testi vagy lelki egészségét, csak akkor szabható ki, ha az orvos vizsgálat alapján írásban igazolja, hogy az elítélt alkalmas a büntetés kiállítására*”.

TANULMÁNY

Ezzel szemben a Bv. tv. 42. § (9) bekezdése úgy rendelkezik, hogy „*ha az orvos az elítélt állapota miatt a magánelzárás végrehajtásának folytatását nem javasolja, a magánelzárás végrehajtását félbe kell szakítani*”. Tehát amíg az EBSZ már a fegyelmi zárkába helyezés előtt határozza meg az orvosi vizsgálatot, addig a magyar törvény a zárkába tétel után teszi kötelezővé az orvosi vizsgálatot.

Ezt a törvényi ellentmondást a 11/1996-os IM-rendelet 30. § (1) bekezdése oldja fel, amikor előírja az előzetes orvosi vizsgálatot. De lege ferenda garanciális megfontolásokból ezt a rendelkezést törvényi szintre kellene emelni. Az EBSZ 38. 3. pontja a fegyelmi zárkába utalt elítélt naponként való ellenőrzését határozza meg, ezzel szemben az IM-rendelet 30. § (3) bekezdése hetente történő ellenőrzésről szól. De lege ferenda megfontolandó annak kimondása, hogy az orvosi rendelések napjain, tehát hetente többször legyen kötelező az ellenőrzés. Egyébiránt az EBSZ 38. 3. pontjának végrehajtásával szemben Dánia is fenntartással élt, vagyis belső szabályait alkalmazza.

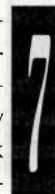
Az 1969-ben kelt „Az Emberi Jogok Európai Bizottságában és az Emberi Jogok Európai Bíróságában eljárásaiban részt vevő személyekre vonatkozó Európai Megállapodás” 3. cikkének 2/a pontja alapján az elítélt leveletnek feladása és továbbküldése „*indokolatlan késedelem és változtatás nélkül*” kell hogy történjen. E szabály alól a 3. pontban találunk kivételt, vagyis a „*késedelem és változtatás nélküli továbbítás*” nem érvényesül, ha a levél a nemzetbiztonságot sérti vagy bűncselekmény feltárását, illetve üldözését megakadályozná, továbbá, ha az egészségvédelem szempontjából káros. E levelek közé tartoznak

továbbá a fenti bizottsághoz vagy bírósághoz küldött levelek is, amint arra az ET-dokumentum 2/b–c pontja is utal.

A 6/1996-os IM-rendelet 85. § (1) bekezdése szerint az elítélt leveleit legkésőbb a második munkanapon kell továbbítani. Az 1988-as Bv. Szabályzat megújításának tervezetében a 8. § (5) bekezdése még ismerte a haladéktalanul továbbítandó levelek között az *ügyészhez, ombudsmanhoz, adatvédelmi biztoshoz* írott leveleket. De lege ferenda a jövőben ez feleleveníthető lesz azzal, hogy a haladéktalanul továbbítandó levelek közé fel lehetne venni – a fentiekén túl – a bírónak, az ügyvédnek és az emberi jogi bizottsághoz és bírósághoz írandó leveleket is.

Néhány szót kell még szólnunk az elítéltek munkáltatásáról, amely véleményem szerint a hazai börtönviszonyok egyik legégetőbb problémája, annak ellenére, hogy 1996. december 31-ei adatok alapján az elítéltek 80 százaléka foglalkoztatott, és ennek 54 százaléka dolgozik gazdasági társaságoknál.

Ma már senki sem vonja kétségbe a munkáltatás előnyeit (értelmes elfoglaltságot és célt teremt az elítélt számára, sikerélmény forrása lehet, az elítéltben meglévő kreativitás kibontakozhat, pénzkereseti lehetőséget nyújt, szakmát adhat, az elítéltekben meglévő emberi energiákat leköti, a szabadságvesztés ideje gyorsabban múlik számára, megtöri a zárkabeli élet egyhangúságát stb.). Egyértelmű az, hogy a bv.-munkáltatás mindenkori célja a minél nagyobb létszámú foglalkoztatás. Ugyanakkor a munkáltatás során az intézet rendjének és biztonságának fenntartása elsődleges követelmény. Viszont sajnálatos, hogy a bv. vállalatokat ugyanolyan közterhek sújtják, mint a gazdasági élet más szereplő-



it, azon „civil” vállalatokat, amelyek szabadon válogatnak a munkaerőpiacon, az élők munkamegtakarítására ösztönző gépesítés, automatizálás szükségszerű követelmény, szabadon elbocsáthat dolgozókat, a teljesítményt relatíve szabadabban jutalmazhatja, ezen cégeknél komoly marketingtevékenység folyik, reklám- és értékesítési hálózattal rendelkeznek stb. Gazdálkodásuk profitorientált.

A munkáltatás nem pótolható sem sporttal, sem egyéb szakköri tevékenységgel, hiánya (pl. a pénztelenségé) negatívan hat az elítéltekre, a fegyelemre.

A kormányzatnak el kell ismernie ennek a foglalkoztatásnak a szociális jellegét, amely az adók és más közterhek jelentős enyhítésében, esetleg azok elengedésében, illetve céltámogatás formájában nyilvánulna meg.

Szemléletváltás

Visszatérve az elítélti jogok teljesebb körű érvényesülésének problémájához, az imént említett objektív akadályok mellé ide kell venni az elítéltekkel foglalkozó állománynál felbukkanó gondokat. Ez a szemléletváltás szükségszerűségének megértése és elfogadása. Az alkalmazottak egy része, különösen az idősebbek teljesen más politikai és ideológiai viszonyok idején kerültek a bv. állományához. Ebben az időben az elítéltekkel való bánásmód is lénye-

gesen szigorúbb volt. Gondoljunk arra, hogy az elítéltekre vonatkozó részletes és ma már drákóinak minősíthető alaki szabályok 1975-ig hatályban maradtak. Ma mindinkább az elítélti jogok kiszélesítésének lehetünk szemtanúi.

Ez a körülmény az évtizedekkel korábban a bévéhez került személyeknél, netán ezek fiainál emberileg érthető konfliktust szülhet, amely adott esetben lelkiismereti problémát eredményezhet, netán ez az elítélttel szemben túlzottan erélyes fellépésben is megnyilvánulhat. Fontos feladatnak kell tartanunk tehát a bv.-állomány ez irányú felkészítését. Ugyanilyen feszültséget szülhet az is, ha egyes elítéltek érzetik velük az anyagi lehetőségeik különbözőségét.

Az emberi jogok érvényesülését szolgáló nemzetközi normákat és a magyar szabályozást összevetve megállapíthatjuk, hogy a nemzetközi előírások hazai adaptációjával nem vallunk szégyent. A hazai jogalkotással szemben támasztott követelmény a szabályozás fogadóképessége és rugalmassága. Az előbbire jó alap az 1993-as törvény és az 1996-os IM-rendelet.

A büntetés-végrehajtás intézményrendszerének további anyagi forrásokat kell találnia ahhoz, hogy a nemzetközi normákban meghatározott emberi és polgári jogok érvényesülését az intézetek kötelezettségként lehessen előírni.

Nagy Zoltán

Felmérés szerint

A pártfogó és az utógondozás az elítélt szemszögéből

Az elmúlt hónapokban a bv. intézetek többsége együttműködési megállapodást kötött a megyei bíróságok hivatásos pártfogóival.

A XIX. század közepén kezdődött Magyarországon az utógondozás intézményének kialakulása. Egyletek, patronázsmissziók jelentek meg, és önkéntes társadalmi szervezetként próbáltak segíteni a rászoruló szabadultaknak. 1909-ben már rendelet tette kötelezővé – bár csak szűk körben – az állami pártfogó tisztviselők bíróságok melletti működését. Állami feladattá emelését az 1975. évi 20. tvr. tette lehetővé. Ezt követően 1976. január 1-jétől a bíróságok feladata lett az utógondozás (ellenőrzés és felügyelet) összefogása. Viszonylag jó feltételek és körülmények között működhetett az utógondozás intézménye 1989-ig.

A változások alapjaiban rázták meg az intézmény megszokott működését. A megszokott feltételek és eszközök hirtelen elvesztése zavart okozott a pártfogók által végzett utógondozásban. Természetes reakciónak tekinthető, hogy segíteni akaró önkéntes szerveződések, missziók, karitatív szolgálatok jelentek meg az utógondozás legújabb szereplőiként. A hivatásos pártfogók erőfeszítéseket tettek régi pozíciójuk visszaállítására, de tartós eredményt nem értek el.

Mіндеzt mi, nevelők is érzékelhettük napi munkánk során. Új lehetőségeket és szervezeteket kerestünk a szabaduló fogvatartottak utógondozásának előkészítéséhez. Karitatív szervezetek, szeretetszolgálatok, a Vöröskereszt, a családsegítő központok, önkéntes segítők váltak lehetséges együttműködő partnerré. Mindenki segíteni akart, ennek ellenére érezhető volt, hogy nincs, ami e sok szándékot hálóvá összekötné. Ilyen utógondozói támogató háló lehetősége jelenhet meg az újonnan megkötött együttműködési megállapodások kapcsán. A megyei pártfogók bv. intézetekkel megkötött együttműködési megállapodásait követhetnék a családsegítő központokkal való megállapodások. Szükség lenne további együttműködési megállapodásokra a Magyar Vöröskereszttel, a Máltai Szeretetszolgálattal, egyéb egyházi és karitatív szolgálatokkal és missziókkal, esetleg az önkormányzatokkal is.

Az említett csomópontokat az együttműködési megállapodások szervezhetnék egységes utógondozói hálóvá. Az, hogy ilyen hálót a hivatásos pártfogók szervezzenek és koordináljanak, állami megerősítést (jogi és anyagi eszközöket) feltételezne. Ez biztosíthatná kompetenciájukat és társadalmi elfogadottságukat a vázolt feladatra. A fogvatartottak részéről véleményem szerint megfelelő a hivatásos pártfogók elfogadása. Véleményemet

az általam tartott csoportos foglalkozásokra és a kérdőívek értékelésére alapozom. Az első vizsgálatot három hónap múlva újabb csoportos foglalkozás keretében kontrollfelmérés követte. A továbbiakban ismertetem az első felmérést és a kapott válaszokat.

„Az utógondozás a szabadságvesztésből szabaduló támogatása a szabad élet viszonyai között. Célja a volt elítélt társadalmi beilleszkedésének segítése. Az utógondozást a szabadult elítélt maga kéri, és az csak addig tart és olyan mértékű, amely számára kívánatos, és szociális-támogató szerepet tölt be. Utógondozói munkát a hivatásos pártfogók is végeznek, de munkájuknak semmi köze sincs az úgynevezett hv. bíró által elrendelt pártfogó felügyelethez!”

A fenti mondatokkal vezettem be az egyik csoportos foglalkozást, amelynek témája a szabadulásra felkészülés és az utógondozás volt. A csoport tagjai a saját nevelési csoportomból kerültek ki, így véleményük nem reprezentálhatja megnyugtatóan intézetünk egészét. Ezért a későbbiekben kontrollfelmérés végzése indokolt. A csoport tagjai az intézetfenntartásban dolgozók (mosoda, kazánház, rabkonyha) közül kerültek ki, véletlenszerűen. A foglalkozáson részt vevő 38 elítélt 73 százaléka mutatott érdeklődést és együttműködési hajlandóságot a témát illetően. Ez megfelelt várakozásomnak, mert a fogvatartottak többsége valóban foglalkozik önmaga várható sorsával a szabadulást követően.

A foglalkozáson érdeklődést mutató 73 százalékot a továbbiakban 100 százaléknak tekintem a kérdéseimre kapott válaszok értékelése szempontjából. Közülük 36 százalék nyilatkozott úgy, hogy szabadulása után semmiféle jövedelemre vagy munkára nem számíthat. Negyvenhét százalékuk lehetőség esetén részt venne valamilyen szakképzési vagy átképzési programban. Megromlott családi kapcsolataik helyreállításához csak 18 százalékuk venne igénybe valamilyen közvetítői segítséget.

Mi lenne az igazi segítség?

Személyi okmányaik és irataik pótlásához 32 százalékuk kérne segítséget. A kérdezettek 36 százaléka alapvető megélhetési problémákra számíthat a szabadulása után. Ez megegyezik a jövedelemmel vagy munkával nem rendelkezők (36 százalék) arányával. A foglalkozáson érdeklődést mutatók 32 százaléka úgy nyilatkozott, hogy egyszeri pénzsegély nem segítene a szabadulás utáni problémái megoldásában. Ugyanakkor 14 százalékuk szerint nagy összegű segély (100 000–2 000 000 Ft) már részben megoldaná gondjaikat. A maradék 54 százalék szerint egyszeri kisebb összegű pénzsegély is megoldaná a szabadulás utáni problémákat. Szabadulás utáni lakás- és szállásgondja van a kérdezettek 21 százalékának, a többiek úgy gondolják, hogy megoldott a lakáshelyzetük.

A szabadult akarva-akaratlanul kapcsolatba kerül hivatalos szervekkel. A kérdezettek 64 százaléka lehetőség esetén igénybe venne valamilyen közvetítői segítséget hivatalos ügyei intézéséhez.

A továbbiakban arra kerestem választ, hogy milyen a hivatásos pártfogók elfogadottsága és megítélése a csoportos foglalkozás résztvevői között. Megkérdeztem, hogy kimondottan csak segítségnyújtó együttműködést a területileg illetékes pártfogóval el tudnánk-e képzelni. Meglepő eredményt kaptam. A foglalkozáson velem együttműködő

TAPASZTALATCSERE

(vagyis a 100 százaléknak tekintett) fogvatartottak 79 százaléka igennel válaszolt. Ha az arányok számításánál az összes megszólított fogvatartottat tekintem mintának (azok is benne vannak, akik nem hajlandók együttműködni az utógondozás témakörében), akkor is 58 százaléku igényelne pártfogói segítséget a saját utógondozásában. Ez arra utalhat, hogy a jelenlegi fogvatartottaknak már nincsenek előítéleteik a pártfogókkal és magával az intézménnyel szemben. Gyanakvó és tartózkodó magatartásuk vagy megváltozott, vagy új igényeik vannak. Csupán egy idős és többszörös visszaeső elítélt mondta, hogy „csak akkor fogadná el a pártfogói segítséget, ha az a helyzettel nem élne vissza”.

Az együttműködő csoporttagokat arra kértem, az általam felsorolt segítőköt és utógondozó intézményeket rangsorolják aszerint, hogy kivel működne együtt legszívesebben a saját utógondozásában. Újabb meglepetésemre első helyre az utógondozói feladatot ellátó pártfogó került, minimális különbséggel megelőzve a családsegítő központok munkatársait.

Ez alakult ki: 1. Utógondozást végző pártfogó, 2. CSSK munkatársa, 3. Szabadult elítéltek önszervező szervezete, 4. Egyházi, karitatív szolgálat, 5. Vöröskereszt, 6. Önkéntes segítő, magánszemély.

A pártfogókkal való együttműködési hajlandóság és az, hogy az utógondozás lehetséges szereplői közül az elítéltek relatív többsége a pártfogókat tette az első helyre, azt mutatja, hogy börtönbeli elfogadottságuk és megítélésük kedvező.

Kontrollfelmérés

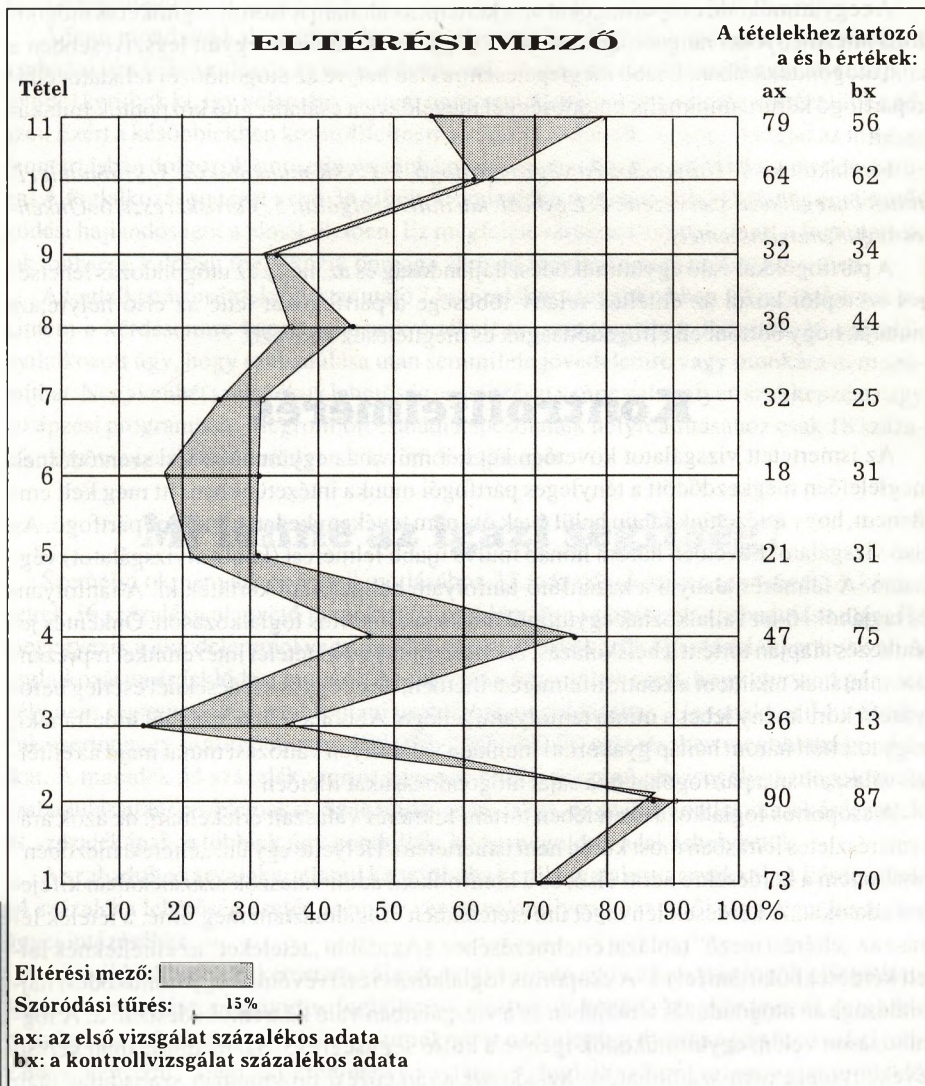
Az ismertetett vizsgálatot követően két hét múlva az együttműködési szerződésnek megfelelően megkezdődött a tényleges pártfogói munka intézetünkben. Itt meg kell említenem, hogy intézetünk falain belül évek óta nem tevékenykedett hivatásos pártfogó. Az első vizsgálatot követően három hónap múlva újabb felmérést (kontrollvizsgálatot) végeztem. A felmérés alanyai a kazánfűtő-tanfolyam hallgatóiból kerültek ki. A tanfolyam 23 tagjából 16-an vállalkoztak együttműködésre a csoportos foglalkozáson. Önkéntes jelentkezés alapján történt a beiskolázás, ezért a csoport összetételét intézetünket reprezentáló mintának tekintem a kontrollfelmérést illetően, de az egyes kérdéseknél esetleg befolyásoló körülmény lehet a minta tanfolyami jellege. Abból a feltételezésből indultam ki, hogy az eltelt három hónap gyakorlati munkája valamilyen változást mutat majd az elítéltek válaszaiban a pártfogókat és a saját utógondozásukat illetően.

A csoportos foglalkozás keretében történt felmérés válaszait értékeltem, de azok arányait részletes leírásban most külön nem ismertetem. Helyette egy ún. „eltérési mezőben” ismertetem a kérdésekre adott első, és a kontrollként adott válaszok százalékában kifejezett adatokat. A kérdések lényegét ún. „tétélekben” fogalmaztam meg. Íme, a tétélek leírása az „eltérési mező” táblázat értelmezéséhez. (Az alábbi „tétéleket” az elítélteknek feltejt kérdésekből írtam le!) 1. A csoportos foglalkozás résztvevőinek együttműködési hajlandósága az utógondozás témájában és a vizsgálatban való közreműködésben. 2. A foglalkozáson velem együttműködők igénye a külső segítségre. 3. Szabadulása után kereső tevékenységre nem számíthat. 4. Szakképzési, átképzési programban szabadulás után



TAPASZTALATCSERE

részt venne. 5. Szabadulás után szállás- vagy lakásproblémája van. 6. Családi kapcsolatainak helyreállításához adott esetben külső segítséget venne igénybe. 7. Személyi okmányok és iratok pótlásához segítséget kér. 8. Szabadulása után a megélhetése nincs biztosítva. 9. Egyszeri pénzsegély a szabadulása után nem oldaná meg a problémáját. 10. Szabadulása után igénybe venné a pártfogók közvetítő segítségét saját hivatalos ügyeik intézésben (munkaügyi központ, önkormányzat, rendőrség stb.). 11. Segítségnyújtó együttműködést a területileg illetékes pártfogóval el tud képzelni, és adott esetben igényli.



TAPASZTALATCSERE

A tételek tartalmát elemezve kijelenthetem, hogy azok tulajdonképpen a szociális munka területének elemei, amelyeket jelenleg a pártfogók próbálnak részben megoldani. Az „eltérési mezőben” (lásd táblázat) a két adat (válasz) közti tűrést (szóródást) 15 százalékból határozta meg. Ezért csak a 15 százaléknál nagyobb szóródást mutató „tételekkel” foglalkozom szöveges értelmezésben is.

A 15 százalékos tűrésnél nagyobb szóródást (eltérést) hoztak a 3-as, 4-es, 11-es tételek. A 3-as kérdés arra vonatkozik, hogy szabadulása után kereső tevékenységre számíthat-e. Az első vizsgálatban 36 százalékból úgy nyilatkoztak, hogy semmiféle munkára nem számíthatnak, míg a kazánfűtő-tanfolyam hallgatóiból kikerülőeknek csak 13 százaléka nem bízik semmiféle munkában vagy kereső tevékenységben!

Ebből azt a következtetést vonom le, hogy a börtönön belüli beiskolázás ez esetben 23 százalékkal emeli az elítéltek pozitív jövőképét a szabadulás utáni munkavállalásukat és kereseti lehetőségeiket illetően.

A 4-es kérdés („tétel”) arra vonatkozik, hogy szakképzési, átképzési programban részt venne-e szabadulás után. Az első felmérés alanyainak 47 százaléka, míg a kontrollvizsgálat válaszadóinak 75 százaléka igennel válaszolt. A 28 százalékos különbség arra utalhat, hogy egy börtönön belüli szakmai tanfolyam résztvevői jobban motiváltak szabadulás utáni szakmai programokra, mint az első felmérés alanyai. (A 11-es tétel 23 százalékos eltérését a későbbiekben elemzem!) Következtetésként megállapítható, hogy a két felmérés különbözőségei a mintaválasztás eltéréseiből adódtak. (A kontrollcsoport tanfolyamos állapota.) Ezzel együtt bátran kijelenthető, hogy a kontrollált adatok objektívek, és a fogvatartottak valós igényeit tartalmazzák a saját utógondozásuk szempontjából. A kontrollcsoport tanfolyami jellege miatt elemzett 3-as és 4-es tétel kapcsán ma is időszerű és helytálló Garami Lajos megállapítása. *„Az elítéltek szakmai képzésével és átképzésével pedig a büntetés-végrehajtás hozzájárul a munkaerőpiac igényeinek kielégítéséhez, tulajdonképpen ahhoz, hogy a szabaduló elítéltek szociális problémáikat saját erejükből is meg tudják majd oldani.”* (Garami Lajos: A szociális munka helye és szerepe a büntetés-végrehajtás gyakorlatában, Börtönügyi Szemle 1991/1., 13. old.)

Az „eltérési mező” táblázaton nem ábrázoltam azt a kérdést, amelyben arra kértem a válaszadókat, hogy 1–6-ig emelkedő sorrendben értékeljék és minősítsék (az 1-es a legjobb értékelés) azokat a segítő intézményeket, amelyekkel leginkább együttműködnének a saját utógondozásukban.

A két felmérés lényeges különbséget tartalmaz. Ha az értékelés 1-6 értékskálán történik, és a különbségeket „eltérési mezőben” ábrázolnám, majd a tűrési mezőt 2 értékben

Segítő intézmények

Az első felmérés adatai:

1	Utógondozást végző pártfogó
2	Családsegítő Központ munkatársai
3	Szabadultak önszegélyező szervezete
4	Egyházi, karitatív szolgálatok
5	Vöröskereszt
6	Bármilyen segítő szervezet vagy személy

A kontroll adatai:

4
1
2
5
3
6

határozom meg, akkor a túréstől nagyobb eltérést csak egy tétel mutatna, mégpedig az „utógondozást végző pártfogó”.

Arra a következtetésre jutottam, hogy a nagy eltérés nem magyarázható a kontrollcsoport kazántanfolyamos jellegével. Az ok inkább abban keresendő, hogy az eltelt 3 hónap alatt a fogvatartottak személyes kapcsolatba kerültek a hivatásos pártfogókkal. Így frontálisan is ütközhetek a fogvatartottak elképzelései és a pártfogók által felkínált lehetőségek. A fogvatartottak kívánságai egyrészt közismertek, másrészt a jelen dolgozatomban is igyekeztem azokat bemutatni. A dolog másik oldala, a felkínált lehetőségek pedig a következők: A Bács-Kiskun megyei pártfogók nagy szakmai tapasztalata, kapcsolatrendszere, valóságismerete és humanizmusa. Az Állampusztán fogva tartottaknak csak kis hányada Bács megyei. Ezért a segítséget remélik nagyobb része más megyébe tartozó pártfogóhoz vagy egyéb helyi intézményhez kerül. A „kiközvetítés” miatt az eredeti (Bács megyei) pártfogóval való személyes kapcsolat elveszti jelentőségét, esetleg megszűnik. Ezért aztán az a látszat jöhet létre, hogy személye – első láncszem – aligha nevezhető hatékonynak, vagyis már nem fontos. Ez a „már nem fontos, mert nem ő segít” látszata természetesen egy börtönben nem maradhat titokban. Az informális struktúra hírlánca gyorsan továbbíthatja ezt az összes helyi fogvatartottnak. Véleményem szerint így három hónap bőven elegendő, hogy a népszerűségi listán az utógondozó pártfogók az első helyről a negyedikre essenek vissza! Ez összecseng azzal a ténnyel, hogy a 11-es tétel első felmérés és kontroll adatai között 23 százalékos csökkenést mutattam ki.

Az volt a kérdés, hogy adott esetben a területileg illetékes pártfogóval segítségnyújtó együttműködést el tudna-e képzelni és igényelne-e. Az első vizsgálat 79 százalékos együttműködési készségre 56 százalékra „romlott” a kontrollvizsgálat során. Ebből az következik, hogy a fogvatartottak attitűdje Állampusztán változott a pártfogókhoz való viszonyukban. Ezt igazolja az is, ha választhatnának a segítségnyújtó intézmények között, akkor már erős népszerűségcsökkenés lenne realizálható az elmúlt három hónapra kivetítve.

Az említett népszerűségcsökkenés mellett, ugyanakkor a válaszadók 56 százalékban kitartanak a pártfogók elfogadottsága mellett ezért a kontrollvizsgálat eredményével együtt is a börtönből való megítélésüket (még mindig) kedvezőnek tartom. Ha a hivatásos pártfogók társadalmi és állami megítélése is hasonlóan alakul a jövőben – és nem rosszabbul –, úgy akár az utógondozói háló koordinálói is lehetnének!

Herczeg József

Felhasznált irodalom

Garami Lajos: A szociális munka helye és szerepe a büntetés-végrehajtás gyakorlatában, Börtönügyi Szemle 1991/1.

Végh József: Kinyújtott kéz (Röpirat a szociális munkáért), Börtönügyi Szemle 1996/1.

Mérföldkő

A fiatalok oktatása és szakmai képzése

A büntetés-végrehajtást szabályozó rendelkezések mindig kiemelten foglalkoztak a fogvatartottak oktatásával, képzésével. Évtizedeken keresztül a 8 osztályos alapképzettséggel nem rendelkező és a 40. életévét még nem betöltött fogvatartottaknak a jogszabály kötelezően előírta a hiányzó iskolai végzettség megszerzését. Ez a kötelezettség az 1994-es szabályozással módosult, miszerint a büntetés-végrehajtás keretein belül is az általános tankötelezettség az érvényes.

A végrehajtás során mindez csak annyi változást jelentett, hogy a 16 év feletti fogvatartottak tanulása érdekében hatásosabb, erősebb meggyőző tevékenységet kellett kifejtenie a nevelőknek, pedagógusoknak, illetve a büntetés-végrehajtás alkalmazottnak. Amíg a felnőttintézetekben a tanulási kedv csökkent, addig a fiataloknál (14–16 év között) nem történt változás.

Az általános iskola mellett (a fiatalok elítéltek 40-50 %-a hiányos iskolai végzettséggel rendelkezik) egyre nagyobb hangsúlyt kapott a szakképzés, amely a visszailleszkedés tekintetében meghatározó fontosságú. A szakképzési lehetőségek időszakosak és általában központi szervezések voltak, a pénzügyi háttér függvényében változtak.

A fiatalok intézetében Tökölön halmozottan hátrányos helyzetű fiatalok töltik szabadságvesztés-büntetésüket. Ezek a fiatalok impulzívok, általában éretlen személyiségűek, viszonylag alacsony a frusztrációs toleranciaszintjük, úgy érzik, a külső körülmények vezérelik őket. 39%-uk csonka családból származik,

illetve elvált szülők gyermeke, közel 20%-uk különböző intézetekben nevelkedett. Mindannyian életvezetési problémákkal küzdenek. A zárt intézetbe kerülés okozta trauma mellett legalább ilyen súlyos a szabadulás utáni visszailleszkedés problémája. A hátrányos helyzetet tovább nehezíti a szakismeret hiányában az elhelyezkedés, a legális munkavállalás szerény lehetősége.

Ezt a gondot kívántuk orvosolni, amikor 1994-ben a PHARE Foglalkoztatási és Szociális Fejlesztési Program keretében az ifjúsági oktatás és szakképzés témakörében a Hátrányos Helyzetű Fiatalok Projekt pályázatán indultunk.

A pályázat elfogadásától a megvalósulásig sok egyeztetésre, szakmai megbeszélésre, tapasztalatcserére és felkészítésre volt szükség ahhoz, hogy a program teljes mértékben megvalósuljon.

Pályázatunk a *Szakképzéssel a reszocializációért* nevet viselte. A cél: a büntetés-végrehajtás ideje alatt megszerzett szakképzettséggel javítani a fiatalok elítéltek munkavállalási esélyeit, szélesebb körű lehetőségét nyitva a társadalmi reintegráció-

ban; a pozitívan megélt szakmai képzésen keresztül a fiatalok önértékelésének, önbizalmának fejlesztése, a munka világának megismertetése; a szakképzés segítségével a fiatalok szociális magatartásának stabilizációja a szabadságvesztés időtartama alatt; gyakorlatorientált képzési módszerek felismertetése, a fiatalok motiválása, új ismeretek megszerzése.

Szakmaválasztás

Olyan szakmákat, illetve szaktanfolyamokat kellett választanunk, amelyek hosszú távon piacképesek, általános érdeklődésnek örvendenek a fiatalok körében, valamint az Országos Képzési Jegyzékben szerepelnek. Ezen túlmenően lényeges kitétel, hogy az esetleges korábbi szabaduláskor a kinti továbbképző központokban a képzés az intézmény keretein kívül is folytatható legyen.

A szaktanfolyamok idejét az átlagos büntetési időhöz kellett közelíteni, így jellemzően 350-800 óra időtartamra. Ez alól kivétel a szakmunkásképző-tanfolyam, mely 5 féléves. Végül kerékpárszerelő, motorkerékpár-szerelő, gumiszerelő és centrírozó, kőműves és burkoló, szobafestő-mázoló szakmunkásképző-tanfolyamok indultak.

Szakmai háttérrel jelentett a Berufsbildungswerk (bwf) Neumünster Germany cég, amely többéves, gazdag tapasztalattal rendelkezik a hátrányos helyzetű fiatalok szakmai képzése terén a fiatalok büntetés-végrehajtási intézetében. Az alapprogram és a moduláris oktatás kidolgozását közös tapasztalatcsere segítette.

Tanácsadó testület alakult, melynek feladata, hogy megteremtse a kereteket a megfelelő irányításhoz, információkkal és tanácsadással szolgálja a program megva-

lósítását. Tagja a Munkaügyi Minisztérium, a PHARE ESD Program, a Művelődési és Köznevelési Minisztérium, a Népjóléti Minisztérium, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, a Nemzeti Szakképzési Intézet, a Fiatalok Büntetés-végrehajtási Intézete képviselője, valamint a program külföldi szakértője.

Az ADU Oktatási és Szolgáltató Kft. szerződésben vállalta az iskolarendszerű képzés lebonyolítását a büntetés-végrehajtási intézetben. Ennek keretében az oktatást, gyakorlatvezetést, a tanfolyamok szakmai irányítását, a szakmai és vizsgakövetelményeket, a vizsgáztatás megszervezését, a tanfolyamok szakmai irányítását, a szakmai és vizsgakövetelményeket, a vizsgáztatás megszervezését és a szakképesítő bizonyítványok kiállítását, illetve a szükséges taneszközök biztosítását. Programirányítót neveztek ki, aki egy évig közvetlenül, gyakori intézeti kintléttel segítette az oktatás, szakképzés megvalósulását, s egyben összekötő, közvetítő szerepkört is ellátott a programban együttműködő szervezettekkel, személyekkel. Tevékenységével igazi részesévé vált az eredménynek.

A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága módszertani igazgatója biztosítja az oktatás óradíjfedezetét, továbbá a program megvalósulásának jogszabályi kereteit és szakmai háttérét.

Kitételként szerepelt a 8 osztályos alapképzettség, a pszichológiai alkalmasság (többretű vizsgálat), az egészségügyi alkalmasság, a tanfolyam idején megfelelő hátralévő ítéleti idő, önkéntesség (a jelentkezés többszörös volt). Ezen kitételek alapján a kiválasztásnál, illetve jelentkezésnél a szobafestő-mázoló szakmunkásképzésre a hosszú ítéleti idővel rendelkező fiatalokat irányítottuk.

A tanfolyamok átlagléttszáma 15. Az oktatás idejére havi 1500 Ft ösztöndíjban részesülnek és nem vesznek részt termelőmunkában.

A szakoktató termék kialakítása és a szükséges eszközök beszerzése függvényében 1996 októberétől lépcsőzetesen történt a tanfolyamok indítása.

Szaktanfolyamok

Az oktatási tapasztalatok, eredmények a következők:

A *kerékpárszerelő-tanfolyam* 350 órás volt, 15 fős csoport vett részt, ebből 1 tanuló gyenge előmenetele miatt nem volt vizsgára bocsátható, kettőt új büntetőügy miatt el kellett szállítani. A tanfolyam tanulmányi átlageredménye 3,75.

A *motorkerékpárszerelő-tanfolyam* 350 órás volt, 16 tanuló beiskolázásával. Ebből 15-en eredményesen vizsgáztak, egy fiatal nem tett eleget a vizsgakövetelményeknek. A tanfolyam átlageredménye 3,2.

A *szobafestő-mázoló és tapétázó* iskolarendszerű képzés 2 éves, illetve 3800 óra időtartamú. 14 fővel indult, az első év elején ketten kimaradtak (azonnal szababulók), helyükre újabb 2 személyt iskoláztunk be. Az első évet egy kivétellel sikeresen végezték, egy tanulónak évet kell ismételnie. Az átlageredmény meglepően jó: 3,82.

Ebbe az iskolarendszerű képzésbe az időtartam miatt a hosszú ítéleti idővel rendelkező életellenes bűncselekményt elkövetőket iskoláztunk be. Ez egyben a legstabilabb, a legérdeklődőbb és legjobb eredményt produkáló csoport. Az iskola befejezési ideje 1998. július 15-e. A tanulók 21 éves életkoruk (ez felnőttintézetbe szállí-

tást jelent) betöltése után mindaddig az intézetben maradhatnak és a nagykorúak körleten laknak, amíg a záróvizsgát le nem teszik.

A *gumiszerelő és centráló-tanfolyam* 350 órában, 14 fővel kezdődött 1997. november 4-én.

Az eddigi tapasztalatok egyértelműen bizonyították az oktatási forma létjogosultságát, amely nagyban segíti a reszocializációs tevékenységet. A PHARE támogatásával berendezett tanműhelyek a mai igényeknek megfelelő színvonalúak, ebből adódóan hosszú évekig, akár egy évtizedig is biztos alapját képezik az ismételt tanfolyamok indításának. Ehhez továbbra is szükséges az Igazságügyi Minisztérium, illetve a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságának anyagi támogatása, melyből az elméleti és gyakorlati oktatás óradíjait fedezzük.

Az eltelt több mint egy év alatt intézetünkben sok hazai és külföldi szakember, politikus és állami tisztségviselő megfordult, akik mind elismerően nyilatkoztak és példaértékűnek minősítették ezt a programot.

A PHARE-programban részt vevő vezetők, szakemberek, koordinátorok, a neumünsteri kollégák, valamint a különböző minisztériumok, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság, a Nemzeti Szakképzési Intézet, az ADU Oktatási és Szolgáltató Kft. szakemberei és oktatói, valamint az intézeti kollégák áldozatos és segítő munkája nélkül ez nem valósulhatott volna meg. Az oktatók és a vizsgabizottság elégedettek a tanulók aktivitásával, érdeklődésével és tudásszintjével. A jó kiválasztásnak és rendszeres odafigyelésnek, segítségnek tulajdonítható, hogy a lemorzsolódás minimális. A fiatalok szívesen tanul-

nak, az oktatás és a tanulás kitölti szabadidejüket. A csoportok magatartása jó, fegyelmi probléma nem merült fel. Mindezek alapján az is elmondható, hogy a hasznossága mellett kifejezetten jótékony hatást fejt ki a fiatalokra.

Ez a szakképzési program alapjaiban megváltoztatta a fiatalok büntetés-végrehajtását. Korábban az oktatás mellett termelőmunkát is végeztek, mivel a jogszabály munkakötelezettséget írt elő az elítélteknek. Most a tanulás egyenlő értékű a munkával. Az elítéltek tehát „főállásban” tanulhatnak, ehhez illeszkedik az ösztöndíjrendszer. Hosszú távon biztosított a folyamatos szakképzés, így a visszailleszkedési esélyek jelentősen megnőnek. A programban szereplő szaktanfolyami ismeretekkel, illetve vizsgával a büntetés-végrehajtás ke-

retein belül (szinte minden intézetben) biztosított a szakirányú termelő, javító munka. Tehát a befejezés után hátralévő ítéleti idő alatt is gyakorolhatják a tanultakat. A munkaerőpiacon hosszú távon igény van ezen szakmákra. Ezek közül több szakma kis ráfordítással önállóan is művelhető kereső foglalkozásként.

A fiatalok büntetés-végrehajtásának egyik fő célja a szabadságvesztés-büntetés letöltése mellett az oktatás, a hiányzó ismeretek megszerzése, az életre való felkészítés.

Ez a szakképzési forma új utakat nyitott a fiatalok büntetés-végrehajtásában, a visszailleszkedés esélyeit növeli, és vélhetően részét képezi az újabb bűnelkövetés megelőzésének is.

Frank Tibor

Nyitott szellemben

Szabadulni Tökölről is nehéz

Azokról a speciális gyakorlati lépésekről szeretnék beszámolni, amelyeket az intézetünkben működő, szabadulásra felkészítő csoport végez, illetve szervez a társadalmi reintegráció érdekében. Célnk, hogy a szabadságvesztésből szabadulónak segítséget nyújtsunk a társadalmi beilleszkedéshez és az ehhez szükséges szociális, anyagi feltételek megteremtéséhez, a szabaduló fiatalok humán erőforrásainak fejlesztéséhez.

Gondok, nehézségek

A gyakorlati problémákkal a szabadulók jelentős hányadának szembe kell néznie. Ezek akadályozzák, illetve bizonyos esetekben lehetetlenné teszik a beilleszkedést. A 18. életévét betöltött, intézeti nevelésből kikerült fiatal beilleszkedése sokszorosan nehéz, az eltérő norma- és értékrendszer miatt. Ez a körülmény a *hajléktalanság veszélyét* rejti magában, amelyből egyrészt nem látszik kivezető út, másrészt ez minden érintett számára megalázó és személyiségromboló állapot. Vagy a családi kapcsolata megromlott, megszakadt (például a család ismeretlen helyre költözik), vagy a visszatérése a nukleáris családba már nem kívánatos. Ha a tágabb környezet nem siet felkarolni, az előbbi helyzet állhat elő. Főként ha a családja nehéz szociális és anyagi körülmények között él, amit még inkább destabilizál a szabadságvesztésből hazatérő – nemdolgozó – családtag eltartása is. Csapda lehet a *megélhetési bűncselekmény*. Ha viszont a fiatal kriminogén környezetbe tér vissza, ez újabb bűncselekmény elkövetésének veszélyét hordozza magában. A szabaduló – életkorát tekintve – iskolarendszerű képzésbe már nem vonható be (az általános, illetve szakmunkásképző-iskola befejezésére már nincs lehetősége), s ez az életesélyeit a jövőre nézve jelentős mértékben rontja. Az alacsony iskolázottsági fok a munkanélküliség veszélyével fenyeget, az érintettek jelentős hányada ennél fogva kiszorul a munkaerőpiacról. „Jobb esetben” a szabadulók a folyamatos megélhetésüket feketén végzett munkával próbálják biztosítani, ami átmenetileg hozzájárul ugyan egyéni szükségleteik kielégítéséhez, de ez hosszú távon további csapdákat állít az útba (például az efféle munkavégzéssel anyudíjra jogosító szolgálati idő nem nő, ilyenformán öregségi vagy bármely más nyugdíjra sem szerez jogosultságot, továbbá keresőképtelenség esetén táppénz, egészségügyi, baleseti ellátás sem illeti meg). A szabadulóknak szabadulásukat követően egyfajta *társadalmi előítélettel* is szembe kell nézniük, ami nagymértékben megnehezíti a társadalmi reintegrációjukat, ezen belül pedig az elhelyezkedésüket. Még fokozottabb az előítélet a cigánysághoz tartozó szabadulók esetében, hiszen a büntetett előéletükből fakadó stigmán túl számolniuk kell a *faji előítélettel* is.

Mindez egyfajta cirkuláris okságot feltételez, tekintettel arra, hogy ezen problémák a hajléktalanság és a munkanélküliség rizikófaktorát képezik, és féltő, hogy a kellő segítségnyújtás hiányában az esetek egy részénél ez előbb vagy utóbb társadalmi beilleszkedési zavarokhoz, antiszociális magatartáshoz vezet. Ennek bekövetkezését olyan „elhárító mechanizmusokkal” próbáljuk kivédeni, illetve csökkenteni, mint például a *családi kapcsolatok felkutatása, a meglévő kapcsolatok erősítése, a szabadulás előtt állók részére történő munkahelykeresés, a kapcsolattal, illetve szállással (lakással) nem rendelkezők szá-mára – az egyén életkori sajátosságait is szem előtt tartva – az optimális elhelyezés biztosítása*. Ezt a célt szolgálja továbbá a szociális vagy átmeneti segély iránti kérelem előterjesztése az illetékes szervekhez (országos parancsnokság, területileg illetékes önkormányzatok) a továbbtanulás, átképzés érdekében az iskolákkal, munkaügyi kirendeltségekkel történő kapcsolatfelvétel, valamint a készségfejlesztést célzó tréningek szervezése.

A végső célt, a társadalomba való kibocsátást már a befogadástól kezdődően szem előtt kell tartani, így tehát a büntetési időt egyfajta felkészülési időnek fogjuk fel, amikor a szabadulásra felkészítő csoport a problémafeltárást, a problémamegoldást, az ismeretátadást és tanácsadást, illetve a készségfejlesztést célozza meg. (Zárójelben jegyzem meg, hogy a szabadulásra történő felkészítéssel járó konkrét feladatokat a Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézetében egy kétfős csoport végzi, amit *utógondozó csoportnak* nevezünk. Hangsúlyozom, hogy ez az elnevezés csak intézeti keretek között állja meg a helyét, mivel tényleges utógondozásról csak a büntetés-végrehajtási jogviszony megszűnését követően beszélhetünk.) Gyakorlatilag az utógondozó csoportnak a társadalmi beilleszkedés elősegítését célzó – preventív – tevékenysége itt lezárul, egyfelől a törvény adta keretek és az ebből adódó kompetenciahatárok miatt, másfelől a szűkös anyagi lehetőségek szabnak gátat elképzeléseinknek. A beilleszkedés segítése persze nem csupán egy intézmény (intézet) feladata, hanem állami, társadalmi feladatnak kell lennie, de e területen súlyos hiányosságok tapasztalhatók napjainkban is. A helyi közösségek bűnmegelőzésben betöltött szerepe mindannyiunk számára ismeretes, munkám során azonban nemritkán találkozom a helyi szervek (települési önkormányzatok, cigány kisebbségi önkormányzatok, munkaügyi kirendeltség) érzéketlenségével és az ott dolgozó hivatalnokok konzervatív szemléletével. Ez a fajta negatív hozzáállás két régiónál már-már sajátos vonásként könyvelhető el. Jó lenne, ha a problémák iránt kicsit is érzékeny állampolgárokká, valamint egymást megértő és segítő társadalommá válnánk végre. Ez a szemléletváltás nagymértékben hozzájárulna a társadalmi beilleszkedés objektív és szubjektív feltételeinek megteremtéséhez.

Pályázatok és lehetőségek

Az elmúlt évben az *Országos Foglalkoztatási Közalapítvány*, illetve a *Budapest Főváros Közbiztonságáért Közalapítvány* által nyújtott támogatás új kezdeményezés megvalósítását tette lehetővé számunkra, ezzel a szabadulásra felkészítő programunk profilja bővült, színvonala emelkedett. A Budapest Főváros Közbiztonságáért Közalapítvány kuratóriuma 1997. március 4-én kelt határozatával 150 000 forint egyszeri támogatást nyújt

TAPASZTALATCSERE



tott intézetünknek, amellyel a fiatalok fogvatartottak reszocializációjának előkészítését kívánta megcélozni. A támogatást az alábbiak szerint, három feladatkörre csoportosítottuk. Az *eseti megbízásokra, utazási költségekre* nyújtott támogatás összege 50 ezer forint. Anyagi erőforrásaink hiányában, sajnos, eddig nem volt lehetőségünk arra, hogy egy-egy – a szabaduló fiatalokat közvetlenül is érintő – területről egzakt, hiteles képet nyújtsunk az adott területen dolgozó szakemberek bevonásával. Mint oly sokszor tapasztaltuk, a nem valós észlelés tévhithez vezet, s egyfajta előítéletet szül a különböző intézmények képviselőivel szemben. Véleményünk szerint ezek a berögződött tévhitok szabadulás után nagymértékben befolyásolják az egyént abban, hogy felkeresi-e az adott szolgáltatást nyújtó intézményt vagy sem. Alaposan feltételezhető, hogy a szabaduló fiatalok – félve a stigmatizációtól, valamint az ebből adódó elutasítástól – nem kis számban esnek az esetleges szolgáltatásoktól. Ez a támogatás végre lehetőséget adott, és elindított egy folyamatot, amelynek segítségével a fiatalokban az egyes területek képviselőivel szemben kialakult negatív érzéseket egyfajta reális mederbe terelhetjük. Tekintettel a kedvezőtlen munkaerő-piaci helyzetre, a munkanélküliségre, illetve a szabaduló fiatalok e tekintetben is kedvezőtlen életesélyeire (az alacsony iskolázottság, a büntetett előélet fokozottan növeli a munkanélküliség esélyét), az eseti megbízások főként az elhelyezkedés területére orientálódtak. Nálunk járt a *Magyar Pártfogók Országos Szövetségének* elnöke (*képünkön*), aki munkatársával együtt háromórás előadást tartott közel harminc, szabadulás előtt álló fiatalok számára. Kitért tevékenységük céljára, az általuk nyújtható szolgáltatásokra (tanácsadás, munkahelykeresés, pénzügyi juttatás), a bíróság által előírható magatartási szabályokra, megszegésük esetén az ezzel kapcsolatos esetleges szankciókra, az előadás végén pedig a fogvatartottak kérdést tehetnek fel a pártfogónak, aki minden kérdésre adekvát választ adott. Ez az előadás több volt egyszerű információnyújtásnál, jó célt szolgált ahhoz,

hogy a pártfogókkal szemben szájhagyomány útján kialakult ellenérzést eloszlassa a fogvatartottakban, s ezáltal az eddiginél hitelesebb képet nyújtson tevékenységükről. Erről egyszerű kézfelemelés révén győződünk meg: míg az előadás megkezdése előtt a fogvatartottak egyharmada „idegenkedett” a pártfogók személyétől, addig ez a szám az előadás végén nullára csökkent.

A *Pest Megyei Munkaügyi Központ* munkatársa kilenc órában (három napon át, naponta három órában) *álláskeresési technikát* oktatott 12 fogházfokozatú – szabadulás előtt álló – fogvatartottnak. Különböző önéletrajztípusokat, pályaorientációs teszteket használtak, továbbá helyzetgyakorlatokon ismerték meg, hogyan kell bejelentkezni a munkáltatónál, hogyan kell megjelenni az első beszélgetésen, de számba vették az álláslehetőségek lehetséges forrásait is, és számtalan egyéb hasznos információt és ötletet kaptak, amelyeket a szabaduló fiatalok, remélhetőleg, majd az élet egyéb területein is, kamatoztatni tudnak. Hasonló jellegű tréninget tartott egy pszichológus, a csoportba négy börtön-, illetve nyolc fogházfokozatú elítélt került be.

Az *infófüzet* elkészítéséhez nyújtott támogatás mértéke 50 ezer forint. Az infófüzet nyomdaköltségének szponzorálásával régi álmunk vált valóra. A füzet tartalommal történő megtöltése az „utógondozói stáb” feladata volt, nyomtatása pedig a Bétaprint Nyomda segítségével valósult meg, ezer példányban. A füzet 42 oldalon hasznos információt nyújt minden szabaduló fiatal számára a pártfogó felügyelettel, a munkahelykereséssel, a szociális problémák és krízishelyzetek kezelésével kapcsolatosan. A füzet célja, hogy a szabaduló számára segítséget nyújtson a társadalomba való beilleszkedés és – ennek első lépéseként – a munkahelykeresés területén. A tájékoztató közérthetően és áttekinthető formában foglalja össze a szabadulást követő legfontosabb tennivalókat, kezdve a pártfogó felügyelet alatt állókra vonatkozó legfontosabb szabályokkal, a munkahelykeresésen át a munkanélküli- és egyéb szociális segélyek igénybevételéhez szükséges tudnivalókig. A füzet külön fejezetet szentel a különböző karitatív szervezetek tevékenységének bemutatására, konkrét címeket, telefonszámokat adva meg, ahová bizalommal fordulhat a szállításra, étkezésre, lelki segítségnyújtásra vagy éppen életvezetési tanácsadásra szoruló ember. Fontos információhoz jut az olvasó az alkohollal, kábítószerrel vagy az AIDS-szel kapcsolatos problémák kezelését illetően is. A füzet végén egy „Üzenet”-rész található, ahol személyre szabottan jelezzük az egyén szabadulás utáni tennivalóit, esetükben ez – telefonon történt előzetes megbeszélés alapján – a konkrét időpontot, helyszínt, az ügyintézők nevét és telefonszámát jelenti. Az infófüzet az első olyan írásos tájékoztató, amely a fogvatartottak, illetve a szabadulók számára egységes szerkezetbe foglalva, számukra érthető módon próbál segítséget nyújtani a szabadulást követő nehéz időszakra.

Sajtótermékek vásárlására 50 ezer forint támogatást kaptunk. Ebből előfizettünk az *Expressz* című napilapra, valamint a *Sansz* pályázati lapra. Az *Expressz* hirdetési újság mindenképpen az álláslehetőségek forrásait növeli, és remélhetőleg javítja a szabaduló fiatalok elhelyezkedési esélyeit, így a közhasznú munkavégzésen túl egyéb elhelyezkedési alternatívát is tudunk ajánlani szabadulóknak. A pályázati lap segítségével lehetőség nyílik a tevékenységünkhöz illeszkedő, illetve a tárgyi feltételek javítását célzó további aktuális támogatások megpályázására. Az e részfeladatra nyújtott támogatási összegből

még olyan hiánypótló könyveket is sikerült beszereznünk, amelyek munkánk hatékonyságát növelhetik, és jól illeszkednek tevékenységünkhöz. Nagyon jól alkalmazható például az *Átfogó nonprofit menedzsment*, a *Pályázató szervezetek gyűjteménye*, valamint a külföldi munkavállalással és hajléktalansággal foglalkozó könyvek. Fontos az a háromkötetes könyv is, amely 15 ezer közép- és nagyvállalat cím- és telefonjegyzékét tartalmazza, valamint hasznos információkat nyújt a hazai munkaerőpiac megismeréséhez. Azon túl, hogy ez szintén az álláslehetőségek forrásait növeli, óriási előnye, hogy minden cég esetében a konkrét név és telefonszám közvetlen kapcsolatfelvételt tesz lehetővé a cég igazgatójával és a humánpolitikai osztály vezetőjével. A társadalmi beilleszkedés nagyon fontos részét képezi még a szociális alkalmazkodó és problémamegoldó készség javítása, a társadalmi normák ismerete és betartása, a kommunikációs készség fejlesztése, tehát az *egyén személyes erőforrásainak* fejlesztése. A Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézete erre különösen figyel, hiszen a bekerülő fiatalok túlnyomó többsége még az általános iskolát sem tudja befejezni, szocializációs folyamatuk több ponton sérült, illetve megakadt. (1997-ben például 342 főt fogadtunk be intézetünkbe, ebből mindössze 157 fejezte be – bekerüléséig – az általános iskolát, azaz az összes befogadott 45,9 százaléka, szakmunkás-bizonyítvánnyal pedig mindössze 15-en rendelkeztek, a befogadottak 4,4 százaléka.) A százalékos értékek összeadása után kiderül, hogy az elmúlt évben befogadottak közel fele nem rendelkezik általános iskolai végzettséggel. Ennek figyelembevételével igyekeztünk olyan könyvekkel bővíteni a fogvatartottak és a nevelők könyvtárállományát, amelyek hozzájárulnak az elítéltek személyiségfejlődéséhez.

Kapcsolat a munkaügyi központokkal

A társadalmi beilleszkedés első, nagyon fontos lépése a munkahelykeresés. Ennek megkönnyítésére 1997 augusztusától a fővárosi és hat megyei (Pest, Jász-Nagykun-Szolnok, Hajdú-Bihar, Borsod, Nógrád és Szabolcs) munkaügyi központtal *együttműködési megállapodást* kötöttünk. A fővárosból és e hat megyéből kerülnek be a legtöbben a fiatalkorúak intézetébe.

Az együttműködési megállapodás célja, hogy segítse a munkaügyi központ illetékeségi területére szabadulók munkába állítását, támogassa a már munkanélküliként nyilvántartottak szakképesítés megszerzésére irányuló beiskolázását elsősorban azokban a szakmákban, amelyek elősegítik a szabadulók reszocializációját és javíthatják munkaerőpiaci esélyeiket. A munkaügyi központok, illetve kirendeltségeik vállalták, hogy tájékoztatják intézetünket a megrendezésre kerülő állásbörzék, szakmai rendezvények időpontjáról, ahol alkalmanként néhány, szabadulás előtt álló fiatalnak lehetősége nyílik a munkaadókkal történő személyes találkozásra, a velük való kapcsolatfelvételtre, illetve a továbbképzésekre való jelentkezésre. A munkaügyi központokkal kötött együttműködési megállapodásban foglaltakat kísérletnek tekintjük, és a program sikeres végrehajtása és az új igények függvényében bővíteni kívánjuk. A megállapodásban foglaltak megvalósításához anyagi erőforrásokat kerestünk. Az Országos Foglalkoztatási Közalapítványhoz ezért

támogatási kérelmet nyújtottunk be. Az alapítvány kuratóriuma 1997. szeptember 3-ai ülésén úgy döntött, hogy a kérelemben megjelölt programhoz 67 200 forint egyszeri támogatást biztosít intézetünknek, amely végeredményben a csoportos kimaradás üzemanyagköltségének finanszírozását tette lehetővé.

Az állásbörzén megjelentek kiválasztásakor kritériumként szerepelt az egy- három hónapos szabadulási idő, az adott megye illetékességi területére történő szabadulást, illetve a jogszabály adta lehetőség. Az országos parancsnokság támogatólag fogadta kezdeményezésünket, így a kísérleti jellegű program végrehajtása 1997 decemberében elkezdődhetett. A Fiatalokért Bűntetés-végrehajtási Intézetében első ízben került sor ilyen jellegű csoportos kimaradásra. Első utunkon, 1997. december 2-án a Pest Megyei Munkaügyi Központ érdi kirendeltségén jártunk. Az itt megrendezésre került állásbörzén öt fővel tudtunk megjelenni. Utunk nem volt hiábavaló, hiszen egy fiatal már ott, a helyszínen jelentkezett arra az árufuvarozói tanfolyamra, amely közvetlenül a szabadulását követően indul. Néhány napot váratott csak magára a második csoportos kimaradás is, ami-re 1997. december 10-én került sor a Hajdú-Bihar Megyei Munkaügyi Központba. A késői időpontra tekintettel – a munkaügyi központokban, illetve kirendeltségeiken november végén már befejeződött az állásbörzék szervezése –, már nem tudtak állásbörzét szervezni, de pozitív hozzáállásukról tettek tanúbizonyságot azzal, hogy *nyílt napot* ajánlottak fel, amit kizárólag nekünk szerveztek. A nyílt nap jó célt szolgált, az ott megjelent négy fiatal hiteles képet kapott a munkaügyi központ működéséről, az általuk nyújtható szolgáltatásokról, s nem utolsósorban a személyzetről. A probléma gyakran ott kezdődik, hogy a szabaduló fiatal – különböző szorongásaitól vezérelve – fel sem keresi az illetékes munkaügyi kirendeltséget, hanem – jobb esetben – saját maga próbálkozik munkakereséssel. Az így „szerzett” munkahely az esetek döntő többségében csak szezonális jellegű, amely egyfelől az egyén számára nem biztosít folyamatos megélhetést, másrészt pedig „feketén” végzett munka, aminek veszélyeiről már szóltam. A megmaradt összegből az idén újabb csoportos kimaradásokat szervezünk.

A munkaügyi központokkal való kapcsolatunk nemcsak az állásbörzékre korlátozódik. Az említett megyei munkaügyi központok kirendeltségeivel mára már folyamatos a kapcsolatunk. Rendelkezünk az ország valamennyi munkaügyi kirendeltségének cím- és telefonjegyzékével. Ennek ismeretében a közvetlen szabadulás előtt álló – és segítségünket kérő – fiatalok érdekében felvesszük az illetékes munkaügyi központtal a kapcsolatot a mihamarabbi munkába állítás végett, továbbá tájékozódunk az aktuális munkalehetőségekről és képzésekről. Ennek eredményeként a fiatal a szabadulás időpontjára rendelkezik ügyintézőjének nevével és konkrét időponttal, amikor fogadják. Ez az előzetes bejelentkezés az első megjelenésnél mentesíti a fiatal a hosszú sorban állástól, és remélhetőleg nem fogadják elutasítóan és nem kezelik személytelenül. Szeretnénk az idén mélyíteni a különböző intézményekkel kiépített kapcsolatainkat, rendszeressé kívánjuk tenni továbbá az állásbörzéken való megjelenésünket, a Magyar Pártfogók Országos Szövetségével kötött együttműködési megállapodás alapján pedig – a szabadulók létszámának függvényében – szeretnénk bevezetni a negyedévenkénti fogadóórákat.

Pál Ildikó

Filmklub Szegeden

Csoportmunka a fogvatartottak körében

A SZOTE általános szociális munkás szakán, annak 4. évfolyamán a terepgyakorlat időtartama kétszer egy hónap. Mi, e dolgozat szerzői ezt az időt a Szegedi Fegyház és Börtönben töltöttük. Az ott dolgozók segítségével saját ötletünket valósíthattuk meg: filmklubot szerveztünk. Dolgozatunk e klubcsoport működéséről ad számot. Célunk a klub indításával az volt, hogy meggyőződjünk saját képességeinkről, illetve tapasztalatot szerezzünk a csoportvezetésben.

A tagok toborzása a nevelők irányításával történt. A csoport összetétele a végrehajtási fokozat tekintetében homogén: valamennyien börtönfokozatú büntetést töltők; minden más tekintetben viszont heterogén. Munkánk kiindulási pontja egy, a gyakorlatban már kipróbált biblioterápiás program volt, mely Mocsai Zoltán munkája.

Tevékenységiünket az alábbi szempontok szerint elemeztük: a klub keretei, a csoportmunkára ható értékek, a csoportműködés dinamikája, az összejöveleken elhangzottak tartalmi elemzése, a szervezés nehézségei.

A klub keretei. A tagok száma 10. Általában 8-an voltak jelen alkalmanként. A megjelenés nem volt kötelező, de a program indulásakor mindenkinek felhívtuk a figyelmét arra, hogy célunk a folyamatos, közös munka. A vetítésekre heti egy alkalommal került sor, a foglalkozások időtartama 3-3,5 óra volt. A filmek megtekintése után bárki szabadon elmondhatta benyomásait, véleményét, mi, csoportvezetők a facilitator szerepét töltöttük be.

A csoportmunka értékrendszerei. Négy értékrendszer (társadalmi környezet, fenntartó intézmény, szakma, csoporttagok) speciális viszonyrendszere hatott munkánkra.

A társadalmi környezet értékei. A mai magyar társadalom megosztott a bűncselekmény elkövetőivel szemben és a büntetés-végrehajtás funkciójának megítélésében. Mind az intézmények, mind a társadalom felől elindult egy nyitási folyamat, de egyidejűleg egyes társadalmi csoportok a szigorításra, dehumanizálásra törekszenek. Ezt a kettősséget a fogvatartottak is érzékelik.

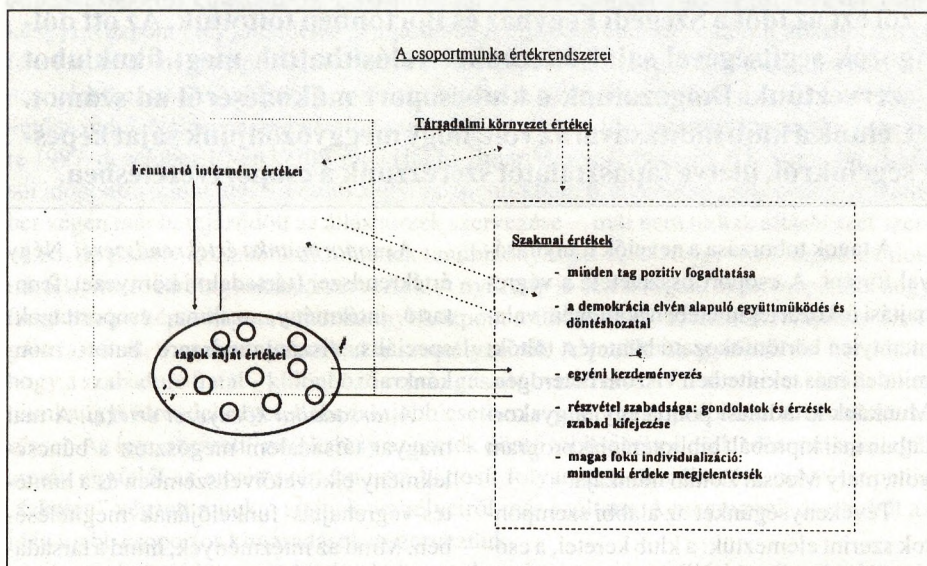
A fenntartó intézmény értékei. Az intézmény parancsnoka az európai normákat képviseli, ezeket próbálja meghonosítani. Arra törekszik, hogy a fogvatartottaknak büntetésük alatt minél kisebb mértékben csorbuljon emberi méltósága, és módjuk legyen a fejlődésre. Ezt a célt szolgálják az egymás mellett élő heterogén programok. Mindezek azonban alárendelődnek a törvényben is megfogalmazott, a társadalmi

TAPASZTALATCSERE

környezetben is meglévő legfontosabb követelménynek: az őrzés biztonságának.

Szakmai értékek. Az ábrán felsorolt értékek csoportfoglalkozásainkon teljesültek. Erről mi, csoportvezetők gondoskodtunk, és a fenntartó intézmény ezt tiszteletben tartotta, bár nem mindenki értette törekvéseinket, illetve nem mindig értett egyet velük.

kinyilvánították fejlődés iránti igényüket, ami a csoporton kívül rejtve maradt. A négy értékrendszer befolyásolta egymást. Mi, csoportvezetők a szakmai értékekre és a csoporttagok értékeire helyeztük a hangsúlyt, de tiszteletben tartottuk az intézmény értékeit, és tisztában voltunk a társadalmi értékek hatásával is. A programban vetített filmekkel igyekeztünk minél több



A csoporttagok értékei. A börtönlétből, a megfosztottságból adódóan a szabadság jelentősen felértékelődik a fogvatartottak szemében. A mozgás, a vélemény és az érzelm szabad kinyilvánítása rendkívüli érték számukra. Megélhették egyenrangúságukat, elfogadásra találtak. A létező börtönbarátságok szituatívák, ezért fontos volt számukra a csoportban a bizalom megélése. A szexuális megfosztottságból következően értéként jelent meg férfiaságuk hangsúlyozhatósága.

A foglalkozások során a fogvatartottak

témát felvetni úgy, hogy azok illeszkedjenek a tagok érdeklődéséhez, motivációjához. Ezek a következők voltak: a jelenlegi helyzetük, a börtönélet nehézségei, a külvilág véleménye róluk, a család, a visszailleszkedés.

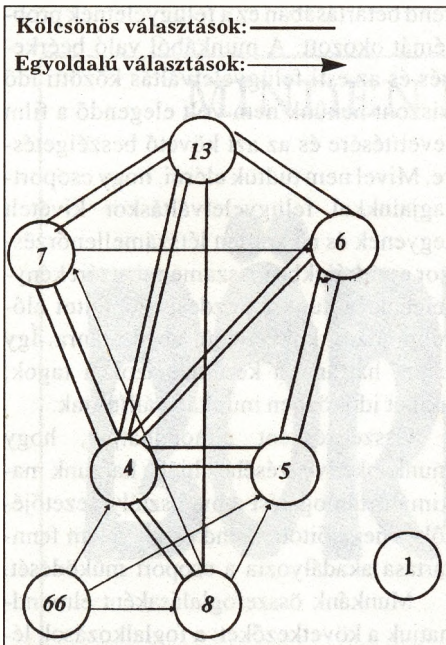
Egyetlen téma bizonyult tabunak: a *homoszexualitás*. A téma iránti ellenállást magyarázhatta az, hogy féltek egy újabb stigmától, másrészt a börtönben kikerülhetlen közelségbe kerülnek a homoszexualitás megnyilvánulásai, miközben nemi identitásuk bizonyítására nincs módjuk.

Külön feszültségforrás lehetett, hogy női csoportvezetőknek kellett bizonyítaniuk férfiszerepüket.

A csoportműködés dinamikája. A csoport összehangolódása, az ismerkedési szakasz lezárása után szociometriai felmérést végeztünk a csoporton belül. Vizsgáltuk a társas alakzatokat: *a hierarchiát, a funkció jellegű tagozódást, a kötődéseket társas szinten* (2. ábra).

Ebből kitűnik, hogy a csoportban volt egy öt főből álló központi mag, amelynek tagjai között kölcsönös választásokon alapuló társas viszony állt fenn. Ez részben régebbi ismeretségeken nyugszik, részben pedig börtönbarátságoknak tekinthető, vagyis a helyzethez kötődő érdekek tartják össze. A központi mag két tagján keresztül még ketten csatlakoztak az előbbi

A fogvatartottak filmklubcsoportjának társas kapcsolati hálójája



zárt kapcsolati rendszerhez. E kapcsolatok összetartó ereje szá-munkra rejtve maradt. A peremre egyetlen fogvatartott került. Neki nem voltak kapcsolatai egyetlen csoporttaggal sem. Ennek fő okát abban láttuk, hogy a többiek a parancsnok bizalmi emberének tartották, emellett naivságával és vallásos nézeteivel a többiek nem tudtak azonosulni. A csoportban kialakult kommunikációs séma kerékalakzatot vett fel. Előnye, hogy mindenki kommunikált mindenkivel.

A csoportfejlődés során kialakult az értékrend, hogy mi a helyes, a követendő, a megengedhető a foglalkozások ideje alatt. Általános kíváncságot, hogy a csoportvezetőket tiszteletben tartják, a társalgási etikett általános szabályai szerint kommunikálnak, nézeteltéréseiket kulturált formában nyilvánítják ki. A csoportkultúrát nagyban befolyásolták a hozott értékek, melyek a múltból és a börtönbeli élményeikből származtak. Innen származott sajátos nyelvezetük, amely szá-munkra nem mindig volt érthető, de az igen, hogy funkciója az összetartozás erősítése volt.

A csoportokban hagyományosan kialakuló szerepek kezdetben még nem tisztázódtak, de körvonalazódásuk már észrevehető volt. A domináns személyek már megfigyelhetőek voltak, véleményformáló hatásuk egyértelművé vált. Ez a dominancia hierarchikus viszonyt is mutatott, amely még előző kapcsolataik hatásának tudható be. A dominancia kialakulásában része volt az elkövetett bűncselekményeknek és a korábbi börtönkarriernek is. Célunk a csoportcentrikus kommunikáció megvalósítása volt. Ennek érdekében arra törekedtünk, hogy inkább a csoporttagok beszéljenek, legyen módjuk újra átgondolni, átértékelni múltjukat, jövőjüket, háttérbe szorított ér-

zelmeket hívhatnak elő. A mi feladatunk a kommunikáció mederben tartása, a negatív normák kialakulásának, illetve-továbbélésének megakadályozása, új tartalmak megjelenítése, a kategorikus értékítéletek árnyalása. Fontos szerepünk volt – mint csoportvezetőknek – abban, miként ítélték meg bennünket a csoporttagok. Számukra modellek voltunk, mércék, a társadalom megszemélyesítői. Ambivalenciát okozott azonban, hogy részben már az intézmény is képviseltük. Ez az ellentmondás abból adódott, hogy bár civilként vezettük a csoportot, a kereteket az intézmény adta, munkánkat a vezetőség ellenőrzése alatt tartotta. A csoport működését a belső szabályok szerint – rend, fegyelem, időkeret, megszólítás stb. – kellett megszervezni. Ennek hatása rányomta bélyegét a közvetlen, oldott légkörre is. A foglalkozások keretében megpróbáltuk csökkenteni a feszültséget, ami többnyire sikerült is.

A filmek kiválasztásánál az volt a cél, hogy élvezhető, feldolgozható, de egyúttal emberi, társadalmi értékeket is tartalmazó alkotások kerüljenek a fogságotartottak elé.

Mivel a tagok toborzásánál nem volt szempont az intelligenciaszint, ezért mai modern filmeket vetítettünk ismert szereplőkkel. Például Az utolsó tánc, A gyanú árnyéka, Schindler listája, Esőember.

A filmek közvetítette témák megbeszélése során az alábbi problémák, negatív élmények jöttek elő: szeretethiány, a biztonságot jelentő anya–gyerek kapcsolat sérülései: rideg, autokratikus családi légkör, brutális, megalázó nevelési eszközök, testvérféltékenység.

Ezek természetes következményeként fogható fel, hogy a csoport tagjai gyermekkorukban, családjukban érzelmileg izolálódtak, elfogadás iránti szükségletükkel

gyermektársaik, a kortárs csoport felé fordultak. Valószínűsítjük, hogy az együttérzés, felelősség-érzés és általában a morális fékek gyengék, sőt egyáltalán nem fejlődnek ki megfelelő modell hiányában.

A tagok toborzásánál a fluktuáció elkerülése érdekében nemdolgozó börtönkörletes elítéltekből állítottuk össze a csoportot. Arra számítottunk, hogy így hét-köznap délelőttönként több óra is rendelkezésünkre áll. Később azonban problémáink adódtak abból, hogy időközben egyes embereket munkába állítottak, másokat orvosi vizsgálatra, parancsnoki meghallgatásra, fegyelmi tárgyalásra, esetleg ügyvédi beszélőre vittek. Ezek a kötelezettségek pedig természetesen fontosabbak voltak, mint a filmklub. Ennek következtében a csoport létszáma erősen csökkent. A folyamatosság fenntartása érdekében időpontot módosítottunk és programunkat áttettük délutánra. A házi-rend betartásában ez a felügyeletnek problémát okozott. A munkából való beérkezés és az esti felügyeletváltás közötti idő viszont nekünk nem volt elegendő a film levetítésére és az azt követő beszélgetésre. Mivel nem tudtuk elérni, hogy csoporttagjainkkal felügyeletváltáskor kivételt tegyenek és ne kelljen létszámmellenőrzéskor a zárkájukba visszamenni, ezért kénytelenek voltunk a kezdési időpontot előrébb hozni, közvetlenül ebéd utánra. Így ismét hátrányba kerültek azok a tagok, akiket időközben munkába állítottak.

Összegzésként elmondhatjuk, hogy munkánk elvégzéséhez hiába kaptunk maximális támogatást a bv. osztály vezetőjétől és nevelőitől, a rend és fegyelem fenntartása akadályozta a csoport működését.

Munkánk összefoglalásaként elmondhatjuk a következőket: a foglalkozások lé-

nyege, hogy a filmek befogadásával és feldolgozásával változik, formálódhat az ember képzelete, gondolkodása, érzelmi világa, normarendszere. Segítséget nyújthat az egyéni életvitelbeli kudarcok és konfliktusok megoldásához, felvillantva a társas együttlét értékeit, az emberi kapcsolatok gazdagító hatását. Lehetőséget adhat az egyén belső világának megismerésére, elvontabb morális kérdések boncolgatására. Előnye, hogy a résztvevők könnyebben és őszintébben vallanak magukról közvetett úton, a filmben szereplők sorsával, személyével történő azonosulás révén.

A filmen keresztül a csoporttagok jelentős intellektuális és esztétikai élményeket kapnak. Változások jöhetnek létre pszi-

chikus működésükben (élménytartalmaikban, beállítódásukban, viselkedésmódjukban), amelyek a szerzett élmények révén jönnek felszínre. Javulhat a kommunikáció hatékonysága, fel lehet mutatni olyan alternatívákat emberi problémák megoldására, amelyeket egyébként elutasítanak.

A társadalom egyetlen tagja számára sem lényegtelen az, hogy azok az emberek, akik elhagyják börtöneinket, milyen állapotban vannak, s mennyire képesek élni lehetőségeikkel vagy mennyire képesek lehetőséget teremteni önmaguknak. Nekünk, szociális munkásoknak feladatunk esélyt adni ezeknek az embereknek arra, hogy közénk tartozhassanak.

Németh Éva-Licsák Ildikó

MINDEN PÉNTEKEN

BÖRITŐ
ÚJSÁG

AIDS-tükör

Megelőzés a bévénél

Világszerte nagy problémát okoznak a bv. intézetekben is a szexuális úton terjedő fertőző betegségek, köztük az AIDS, amelynek gyakorisága a nyugat-európai adatokkal összehasonlítva hazánkban egyelőre még alacsony szinten áll. A HIV-fertőzöttek számát illetően Európában Franciaország vezető helyen áll, majd Spanyolország, Olaszország, Németország és az Egyesült Királyság követi. Jelenleg Magyarország a legkevesbé fertőzött.

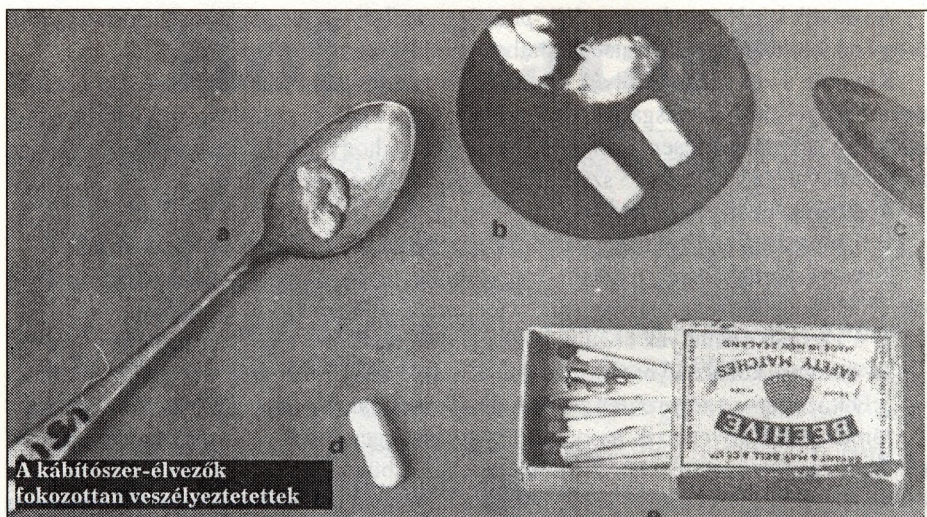
A világ összes fertőzötteinek csupán négy százalékát teszik ki az európaiak. Az elmúlt öt évet figyelembe véve a magyarországi HIV-fertőzöttek számában lassú, de fokozatos emelkedés figyelhető meg. 1990-ben 239, 1992-ben 333, 1994-ben 415, 1995-ben 471 és 1996 első negyedévében 561 HIV-fertőzöttet tartottak nyilván. 1990-hez képest a HIV-fertőzöttek száma napjainkig 2,3-szeresére emelkedett és e tendencia tovább folytatódik.

A jelenleg ismert HIV-fertőzöttek esetében a vezető átviteli mód a homo-/biszexuális kapcsolat, majd ezt követi sorrendben a heteroszexuális átvitel és a hemofiliások, akik korábban fertőződtek. Nem elhanyagolható az a tény, hogy a fertőzés terjesztésében egyre inkább előtérbe került a heteroszexuális kapcsolatok útján történő átvitel. Bizonyos egyének életvitelük és magatartásuk miatt fokozottabban veszélyeztetettek. Őket a korábbi rizikócsoport elnevezés helyett *fokozottan veszélyeztetett* magatartásúknak nevezzük. Ide soroljuk a homo- és biszexuálisokat, az intravénás kábítószer-élvezőket és a prostituáltakat.

Vizsgálataimat a fokozottan veszélyeztetettek egyik csoportjában végeztem. Kutatómunkámat a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézetben a fogvatartottak körében végzem 1995 augusztusa óta, és a munka jelenleg is tart. A vizsgálathoz kérdőíves módszert használtam. A felhasznált kérdőív 12 kérdéséből csak a legdemonstrábilisabbakra adott válaszokat értékeltem.

Kutatásom céljából tűztem, hogy képet kapjak a fogvatartottak AIDS-szel kapcsolatos ismereteiről, szexuális attitűdjéről és általános szexuális kulturáltságáról. A vizsgálathoz 120 főből álló reprezentatív mintacsoportot állítottam össze. A vizsgáltak közül a nők átlagéletkora 29,5 év, a férfiaké 25,7 év volt. A vizsgálat kiterjedt a fogvatartottak iskolai végzettségére is. Analfabéták és felsőfokú végzettségűek is megtalálhatók közöttük. A női elítéltek 64,2 százaléka nyolc általánossal rendelkezik, míg a férfiak 44,4 százaléka szakiskolai vagy szakmunkás végzettséggel bír. Összességében a 120 vizsgált személy 11,6 százaléka rendelkezik érettséggel, míg 71,6 százalékuk nyolc általános vagy szakisko-

TAPASZTALATCSERE



lai/szakmunkás végzettségű. A felmérés alapján elmondható, hogy a vizsgált csoportnál általános aluliskolázottságról nem beszélhetünk.

A következőkben ismertetem a kérdőív kérdéseire adott válaszokat:

Az első kérdésre – *Miből lehet kimutatni a fertőzöttséget?* – a megkérdezettek 72,5 százaléka a vért jelölte helyes válaszként, 1,6 százalékban a nyálat jelölték meg kimutatási alapul, egyetlen válaszadó jelölte meg a vizeletet.

Érdeemes megemlíteni, hogy a 120 főnek 23,3 százaléka több választ ítélt helyesnek. Elmondható, hogy a megkérdezettek alapvetően tisztában vannak a fertőzést terjesztő közeggel.

A kérdőív rákérdezett a szexuális attitűdre is. A válaszadók 93 százaléka heteroszexuálisnak vallotta magát. Érdeemes megemlíteni, hogy három százalékuk nem jelölte meg a preferenciáját. Összesen 2-2 százalék vallotta magát homo-, illetve biszexuálisnak. A nők nagyobb hányada vallotta be saját neméhez való vonzódását. A kapott eredményt nem tartom reálisnak, mert egy korábbi, hasonló vizsgálatából kiderült, hogy a férfiak 10,1 százaléka, a nők 17,2 százaléka vonzódik a saját neméhez is.

A harmadik kérdésre – *Milyen védekezési módot használ a fertőzés elkerülése érdekében?* – a megkérdezettek 59,1 százaléka a gumi óvszert tartja a legbiztonságosabb védekezési módnak. Azonban az is kiderült, hogy a 120 főnek mintegy 25 százaléka semmilyen védekezési módot nem alkalmaz. Ha ezt a nemek megoszlásában vizsgáljuk, a nők 31 százaléka nem védekezik. Ez alapján elmondhatjuk, hogy a nők felelőtlenebb szexuális életet élnek, vagy nincsenek tisztában a védekezési módokkal.

A következő kérdés így hangzott: *Hány szexuális partnere volt életében?* A nők 40 százaléka öt vagy az alatti partnerrel folytatott szexuális kapcsolatot, míg a férfiak 70 százaléka tíznél többel. Ebből azt a következtetést vonom le, hogy a férfiak közel azonos korosztályban promiszkuisabbak, mint a nők.

TAPASZTALATCSERE

Az ötödik kérdésre – *Ismer-e HIV-pozitív személyt?* – a megkérdezett 120-ból öt férfi és egy nő jelölte, hogy ismeretségi körében van HIV-fertőzött.

Kiderült: a vizsgált személyek 15 százaléka vett részt önkéntes szűrésen. Ha a nemek szerinti megoszlásban vizsgáljuk, elmondható, hogy a nők tíz százaléka, míg a férfiak 16,6 százaléka járt már szűrésen. Ha figyelembe vesszük, hogy egy fokozottan veszélyeztetett csoportról van szó, akkor a 15 százalék közepes eredménynek számít.

Véleményem szerint tehát:

1. A vizsgált személyek a terjesztő közeggel általánosságban tisztában vannak.
2. A nők döntő hányada a szexuális kapcsolatait során semmilyen módon nem védekezik. Felelőtlenebb szexuális magatartást folytatnak, illetve tájékozatlanabbak.
3. A vizsgált személyek közül többen nem vállalják tényleges szexuális attitűdjüket.
4. Az azonos korosztályba tartozó nők és férfiak közül a férfiak sokkal promiszkuisabbak.
5. Fokozottan veszélyeztetett csoport ellenére közülük kevesen vesznek részt szűrésen.

Mindezekből következik, hogy feltétlenül szükséges az AIDS primer prevenciója a fokozottan veszélyeztetett csoportok esetében, így a büntetés-végrehajtási intézetek lakói körében is. A kérdőívek kiértékeléséből kitűnik, hogy nagyobb hangsúlyt kell helyezni a monogám párkapcsolat vagy legalábbis az alacsonyabb szexuális partnerszám, valamint a gumi óvszer használatának propagálására. Fontos cél, hogy észérvekkel meggyőzzük a fokozottan veszélyeztetett magatartást folytatókat arról, időnként vegyenek részt AIDS-szűrésen.

Balog János Tamás

Hol a határ?

A bévések többsége úgy érzi, nem védi eléggé a törvény. Az elbizonytalanodás egyik oka, hogy a Btk. 232. szakaszát („hatóság vagy hivatalos személy megsértése”) az Alkotmánybíróság a 36/1994. (VI. 24.) AB-határozatával megsemmisítette. Elegendőnek tartja a rágalmazás (179. szakasz) és a becsületsértés (136. szakasz) alkalmazását, amelyek magánvádas indítványúak. Tehát 1994 óta nincs különbség civil állampolgár és hivatalos személy rágalmazása vagy becsületsértése között. Ezzel szemben a felügyelők, nevelők az indultkitörések közepette elhangzó sértő megjegyzéseket elsősorban bévés mivoltuk miatt kapják, pl. ha nem engednek az előírásokból. A fogvatartottakkal közvetlenül foglalkozók fokozott védelmet várnak a jogszabályoktól, olyat, amilyen megvan például az osztrák, a német és az angolszász jogrendekben.

A hatályos törvények és rendeletek egyre több jogot adnak a fogvatartottaknak, azonban nem mindegy, hogy ezekkel a jogokkal az érintettek élnek vagy visszaélnék. Általános tapasztalat az, hogy a fogvatartottak mindinkább visszaélnék kapott jogaikkal. Egyre több a tiszteletlen magatartás miatt megindított fegyelmi eljárás, amelyknél néhány elítélt „büszkén” vállalja az általa mondottakat. Nyomdafestéket nem tűrő hangon nyilatkoznak vagy írnak hozzátartozójuknak, tudván és bízván abban, hogy a levelüket elolvassák az arra „illetékesek”. Tudják, hogy a fegyelmi felelősségre vonáson kívül mást nem lehet tenni.

Sajnos az is előfordult, hogy a civil hozzátartozó lek...ta a telefonközpontos nőt, mivel – az utasításnak megfelelően – nem kapcsolt ki a körletre.

Azt gondolom, újfajta pszichológiai hadviselés kezd kialakulni az elítéltekkel közvetlenül foglalkozókkal szemben. Ha valaki nem úgy cselekszik, ahogy a fogvatartott „elvárja”, számíthat erre a megnyilvánulásra, valamint arra a fenyegetésre, ami egyre többet hangzik el, „...majd elintézem magát”.

A 34. oldalon fakszimilében közölt kérelmi lap alapján például vizsgálat indult, bár az intézetparancsnok általában ismeri annyira a beosztottjait, hogy tudja, kiről mit lehet elhinni. A vizsgálat lezárult, de – véleményem szerint – a sorozat nem zárult le és várható, hogy a későbbiekben is előfordulnak hasonló esetek. Ezt pedig csak akkor lehet csökkenteni vagy megszüntetni, ha ismét törvény védi a rendvédelmi szerveknél dolgozókat. Hiszen ez a viselkedési forma nemcsak a bévés dolgozókkal szemben nyilvánul meg.

TAPASZTALATCSERE

KÉRELEM 'ELŐTERJESZTÉSÉ

L/1

Név: _____ nyisz. _____
 Büntett: _____ ifjéle: _____
 Polgári foglalkozás: Szén fittent munkabeosztás: _____
 Szabadul: 1/1 Szabadul: _____

Kérem az orban iránt sziveskedjek kihalgatásom
fogadni.
Indok: Az orban nevelő urat akarom feljeleníteni,
mert ponton vagot kétszer jogtalanul. ezt a
..... úr is laca, azért meg győr mar neki
mindent szabad a törzs úr ojan kijelentést
tett azért is tanúskodna is elemem oart
egésznap masnem csinál az orban
nevelő, csak győr az irndajabann és
fessingetve jarkal a körleten terolizálja at embereket
a félcségtől az Antal nevelőhöz is fordultam.
de kizavart, ép akor hrozzgatás közben szakander-
ostak a herceg nevelővel. Amenyiben nem
fogad kihalgatásra képesleszek megszökni ore
hivatkozva és az opékán teszek feljelenést.

Kérem az orban iránt sziveskedjek kihalgatásom
fogadni.
Indok: Az orban nevelő urat akarom feljeleníteni,
mert ponton vagot kétszer jogtalanul. ezt a
..... úr is laca, azért meg győr mar neki
mindent szabad a törzs úr ojan kijelentést
tett azért is tanúskodna is elemem oart
egésznap masnem csinál az orban
nevelő, csak győr az irndajabann és
fessingetve jarkal a körleten terolizálja at embereket
a félcségtől az Antal nevelőhöz is fordultam.
de kizavart, ép akor hrozzgatás közben szakander-
ostak a herceg nevelővel. Amenyiben nem
fogad kihalgatásra képesleszek megszökni ore
hivatkozva és az opékán teszek feljelenést.

1927 év július hó 23 nap

kérelmező

NC - 1117. r. sz. (M. B. 1117/1927)

Azt gondolom, jogosan vetődik fel a kérdés, hogy hol a határ. Meddig rágalmazhatnak, becsmérelhetnek büntetlenül tisztességes embereket olyanok, akik egyszer vagy többször bebizonyították, hogy számukra a törvény, az írott és íratlan együttélési szabályok semmit sem jelentenek?

Azon is el kell gondolkodni, hogy a kapott jogokkal rendszeresen visszaélőknek milyen jogokat lehet adni jogaik megsértése nélkül. (Nem jogfosztásról, hanem jogkorlátozásról van szó.) Hiszen ismét az az örök igazság bizonyosodik be, hogy ha ujjunkat nyújtjuk segítségül, az egész karunkat viszik el. A börtönökben lakók mindig próbálkoznak, hogy meddig tudnak „elmenni” kapott jogaikkal, és ha azt látják, tapasztalják, hogy büntetlenül visszaélhetnek vele, akkor vissza is élnek vele.

Meggyőződésem, hogy ennek a tendenciának a megállítása és visszafordítása kötelességszerűen a törvényalkotókra hárul, hiszen a rendvédelmi szerveknél dolgozók az általa megalkotott törvények szerint járnak el, és azokat alkalmazzák munkájuk során.

Antal Ferenc

Börtönmunka

A munkáltatás ügyészi vizsgálata

A Legfőbb Ügyészség 1997-ben elvégezte a bv. intézetekben a fogvatartottak (elítéltek, előzetesen letartóztatottak) munkával történő foglalkoztatásának vizsgálatát. A vizsgálat célja annak megállapítása volt, hogy az új jogszabályi rendelkezések miként érvényesülnek a gyakorlatban, vannak-e akadályai a társadalmilag hasznos munka végzéséhez való jog érvényesülésének, megtartják-e a munkavédelemre vonatkozó szabályokat. A vizsgálat 1997 első félévére terjedt ki és azt a főügyészségek valamennyi büntetés-végrehajtási intézetben lefolytatták.

A vizsgálat alapjául a munka törvénykönyvéről szóló 1992. évi XXII. törvény, a munkavédelemről szóló 1993. évi XCIII. törvény, a társadalombiztosításról szóló 1975. évi II. törvény, a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló, az 1993. évi XXXII. törvénnyel is módosított 1979. évi 11. számú tvr. (továbbiakban: Bv. tvr.) rendelkezései és a vonatkozó végrehajtási szabályok szolgáltak. Az utóbbiak közül megkülönböztetett fontosságú a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló 6/1996. (VII. 12.) IM-rendelet (továbbiakban Bv. Szabályzat), amely külön címben tartalmazza az elítéltek munkáltatására, szakmai képzésére és terápiás foglalkoztatására vonatkozó, a magasabb szintű jogszabályok érvényesülését biztosító előírásokat.

A fogvatartottak munkáltatásának célja, hogy segítse az elítélt testi és szellemi erejének fenntartását, lehetőséget adjon a szakmai gyakorlatosság megszerzésére és fejlesztésére,

ezáltal megkönnyítse, hogy szabadulása után a társadalomba beilleszkedjék [Bv. tvr. 44. § (1) bekezdése]. Ezt az elítélteket és az előzetesen letartóztatottakat egyaránt megillető munkához való jog [Bv. tvr. 36. § (1) bekezdésének c) pontja, 118. § (1) bekezdés g) pontja], valamint az elítéltek munkavégzési kötelezettsége [Bv. tvr. 33. § (1) bekezdésének d) pontja] is biztosítja.

Átalakuló szerkezet

Az elmúlt években átalakult a foglalkoztatás szerkezete, rendszere, megváltozott a korábban vállalati formában működő büntetés-végrehajtási munkáltatás jellege és formája. A korlátozott felelősségű társaságokká átalakított büntetés-végrehajtási vállalatok nyereségorientált vállalkozásoknak minősülnek, ugyanakkor integráns részei az egységes büntetés-végrehajtási rendszernek is. A vizsgálat feltárta, hogy a megváltozott gazdasági-

társadalmi környezetben és feltételek mellett működő fogvatartotti munkáltatásnak számos, az intézmény társadalmi rendeltetését nehezítő akadályt kell leküzdenie, ami költség- és időigényes feladatnak mutatkozik.

A Bv. tvr. 38. §-ának (2) bekezdése értelmében a szabadságvesztés végrehajtása során meg kell teremteni a rendszeres munkavégzés feltételeit. A Bv. tvr. 44. § (2) bekezdése előírja, hogy az elítéltet a büntetés-végrehajtási (továbbiakban: bv.) intézet adottságainak megfelelően kell társadalmilag hasznos munkával foglalkoztatni.

Általános helyzet, lehetőségek

A büntetés-végrehajtási intézetek többségében komoly nehézséget jelent a fogvatartottak foglalkoztatása; nagyobb létszám esetén igen nehéz a társadalmilag hasznos munkával történő foglalkoztatás. A több mint kilencezer elítélt kétharmadának tudnak munkát adni az intézetek. Az előzetesen letartóztatottak helyzete ennél lényegesen rosszabb; az országosan közel négyezer előzetesen letartóztatott közül 30%-ot sem éri el a foglalkoztatottak aránya.

Ami a foglalkoztatott fogvatartottak összetétel szerinti megoszlását illeti, a jogerősen elítéltek helyzete lényegesen kedvezőbb képet mutat, mint a letartóztatottaké, bár a teljes körű foglalkoztatás ott is kivételnek számít. A legnagyobb gondot az előzetesen letartóztatottak munkával történő foglalkoztatása jelenti. Különösen a megyei bv. intézetekben tekinthető súlyosnak a helyzet. Általában csak a kvalifikált munkára alkalmas előzetesen letartóztatottak számára találtak munkalehetőséget, több intézetben a vizsgált időszakban egyáltalán nem került sor foglalkoztatásukra.

A munkavégzés akadályai

A munkavégzéshez való jog érvényesülésének *objektív és szubjektív* akadályai egyaránt vannak.

Az objektív nehézségek közül meghatározó a fogvatartotti állomány létszámához igazodó megfelelő munkalehetőség hiánya. A legnagyobb gondot a vállalkozások, intézmények megrendeléseinek csökkenése jelenti. A magánvállalkozások nem szívesen dolgoztatnak bv. intézetben fogvatartott munkaerőt annak ellenére, hogy a foglalkoztatásnak lényegesen kedvezőbb költségvonzata lenne. A külső foglalkoztatásra is csekély az érdeklődés a munkáltatók részéről. További probléma az egyes intézetek elmaradott infrastruktúrája (volt olyan intézet, ahol a legutóbbi időig gondot okozott a folyamos ivóvízellátás, a fejletlen telefon- és úthálózat). Komoly nehézség forrása az intézeteknél tapasztalható túlszűfoltás is, amely miatt a relatíve több fogvatartottra kevesebb munkahely jut.

A foglalkoztatás szubjektív akadályai a fogvatartotti oldalon jelentkeznek. Az elítélteknek, illetve az előzetesen letartóztatottnak akkor van nagyobb esélyük a munkáltatásra, ha valamilyen szakképzettséggel, szakmai gyakorlattal rendelkeznek. A fogvatartottak jelentős része azonban iskolázatlan, szakképzetlen, akik legfeljebb segédmunkásként vagy mezőgazdasági idénymunkásként foglalkoztathatók. További akadály a munkáltatásnak az is, hogy a fogvatartottak egészségi állapota az átlagnépességnél rosszabb, így gyakran csak könnyű fizikai munkát végezhetnek. Külön gond a csökkent vagy megváltozott munkaképességűek foglalkoztatása, az állapotuknak megfelelő munka hiánya.



Szervezet és forma

Az erre vonatkozó előírást a Bv. Szabályzat 101. §-ának (2)–(3) bekezdése tartalmazza. Ennek értelmében a fogvatartottat vagy a bv. intézet vagy az elítéltek foglalkoztatására alapított gazdálkodó szervezet, illetve szerződés alapján más gazdálkodó szervezet foglalkoztathatja. A fogvatartottak munkáltatása ennek megfelelően a bv. intézeteknél költségvetési munkáltatás formájában, a munkáltatás céljára alapított kft-nél, valamint szerződéses alapon más, büntetés-végrehajtáson kívüli szervezetnél történik, összességében elég széles tevékenységi körben (pl. növénytermesztés, állattenyésztés, építőipar, bőr- és cipőipari, konfekcióipari, faipari termékek készítése, labdavarrás).

Az intézeteknél költségvetési munkáltatás formájában végeznek intézetenntartást is (házi műhely, konyha, takarítás, mosoda, fűtés stb.) sőt előfordul, hogy a foglalkoztatás kizárólag erre szorítkozik. Emellett a különböző szolgálati ágaknál (gazdasági, büntetés-végrehajtási, biztonsági, egészségügyi

osztály) is foglalkoztatnak fogvatartottakat.

Az elítéltek munkáltatására alapított korlátolt felelősségű társaságok eltérő eredményességgel működnek, emiatt különböző mértékben tudnak munkalehetőséget adni a fogvatartottaknak. Így például az egyik fegyház és börtön mellett működő kft. – amely évekkal ezelőtt még több mint 1000 elítéltet foglalkoztatott –, jelenleg mindössze 170-260 személynek ad munkát.

A fogvatartottak külső munkahelyen való foglalkoztatása a bv. intézetek és a munkáltatók közti szerződés alapján történik és országosan eltérő képet mutat. A bv. intézetek egy részénél ilyen munkáltatás nincs, más bv. intézetekben viszont folyamatosan jelentősebb számú elítélt vesz részt külső munkáltatásban. A külső munkahelyeken zömmel betanított és segédmunkás munkakörben szakképzetlen fogvatartottak dolgoznak, bár arra is volt példa, hogy az egyetemi végzettségű elítéltet árkalkulátorként foglalkoztatták. Több esetben előfordult, hogy a külső munka természetét pontosan megállapítani nem lehetett, mert a vonatkozó szerződésben csak az szerepelt, hogy a

megrendelő segéd munkást vagy kiegészítő segéd munkást foglalkoztat. A szerződésekben indokolt lenne annak meghatározása is, hogy milyen munkakörre, milyen munka végzésére terjed ki a foglalkoztatás (anyagmozgatás, kézi, gépi, egyéb szak- vagy segédmunka stb.).

A vizsgálatok olyan esetet nem tártak fel, amikor a Bv. Szabályzat 101. §-a (4) bekezdésének a)–c) pontjában meghatározott kizáró okok ellenére végzett volna az elítélt külső munkát. Olyan eset sem volt megállapítható, amikor a fogvatartott munkáját magáncélra vették volna igénybe.

A külső munkahelyen foglalkoztatott elítéltek zömmel enyhébb végrehajtási szabályok hatálya alatt állnak. Több intézetben csak ilyen elítéltek közül kerültek ki a külső munkát végzők. Esetenként előfordult, hogy átmeneti csoportban lévő elítéltek is dolgoztak külső munkahelyen. A fegyházfokozatú elítéltek külső munkában csak kivételesen vettek részt, amikor a külvilágtól való elkülönítésük és megfelelő őrzésük így is megoldható volt.

A Bv. tvr. 28/A §-a (1) bekezdésének d) pontja értelmében ha az enyhébb végrehajtási szabályok hatálya alatt álló elítélt a bv. intézeten kívül dolgozik, a felügyelete mellőzhető. Az enyhébb végrehajtási szabályok hatálya alatt álló és külső munkahelyen dolgozó elítéltek felügyeletét az intézetek általában mellőzték, ellenőrzésük azonban ilyen esetben is megtörtént. A hatályos jogszabályi rendelkezések nem teszik lehetővé, hogy az enyhébb végrehajtási szabályok hatálya alatt álló elítéltek kivételével más elítéltek akár börtön-, akár fegyházfokozatban külső munkáltatásban felügyelet nélkül vegyenek részt. Ennek ellenére több ízben is megtörtént, hogy külső munkát ilyen fogvatartottak végeztek felügyelet nélkül.

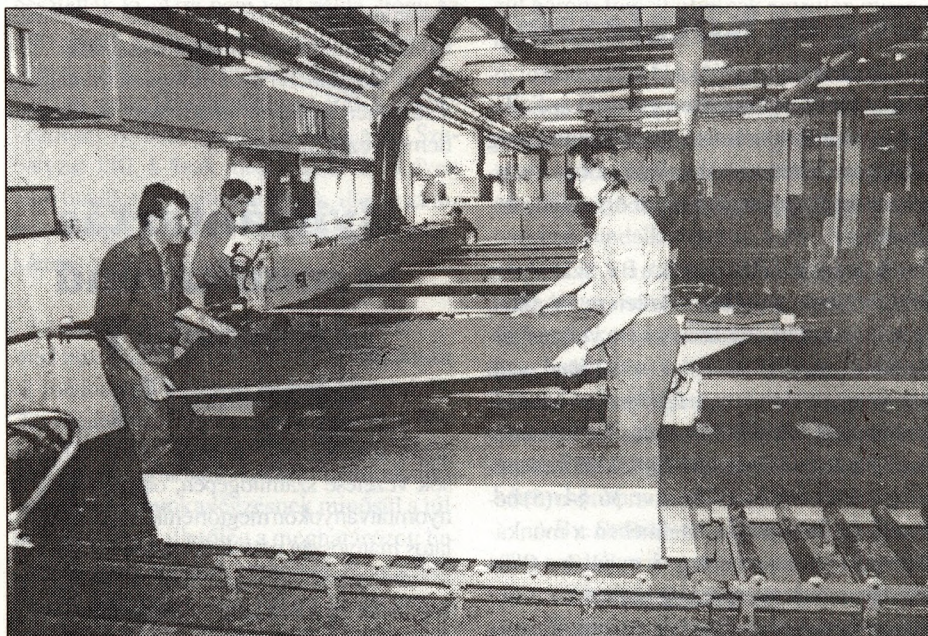
A munkáltatás szabályozása

A Bv. Szabályzat 103. §-ának (2) bekezdése előírja a munkáltató számára, hogy a Bv. Szabályzat IV. címében meghatározott kérdések szabályozására munkáltatási szabályzatot készítsen. Ennek ellenére több bv. intézetben nem készült ilyen. A mulasztás okát az intézetek abban jelölték meg, hogy a Bv. Országos Parancsnokság 1997. II. félévi munkatervében szerepelt a Bv. Szabályzat végrehajtási utasításának az elkészítése, ezért csak annak megjelenése után nyílik lehetőség a munkáltatás helyi szabályzatának elkészítésére. A Bv. Szabályzat azonban már 1996. október 1. napján hatályba lépett, ettől kezdve ezt a rendelkezését is alkalmazni kellett volna, tehát a bv. intézeteknek legalább ideiglenes jelleggel el kellett volna készíteniük a helyi munkáltatási szabályzatot, függetlenül az országos parancsnoki utasítás kiadásától.

Volt eset, hogy a bv. intézet munkáltatási szabályzattal nem rendelkezett, viszont az intézet parancsnoka olyan belső utasítást adott ki, amely több vonatkozásban eltért a hatályos jogszabályi rendelkezésektől. Másutt a bv. intézet rendelkezett ugyan munkáltatási szabályzattal, azonban az több tekintetben sem felelt meg a törvénynek.

Előfordult, hogy a munkahely ügyvezető igazgatója a bv. intézet parancsnoka által kiadott munkáltatási szabályzatot küldte meg az ügyész részére, mint olyat, amely a kft.-re is érvényes. Figyelemmel arra, hogy a Bv. Szabályzat 101. §-ának (2) bekezdése értelmében a kft. is munkáltatónak minősül, ezért saját munkáltatási szabályzatot kell készítenie, az nem helyettesíthető a bv. intézet által készítetttel.

A Bv. Szabályzat 30. § (2) bekezdés b) pontja értelmében a *befogadási bizottság* a



befogadástól számított nyolc napon belül az elítélt személyes meghallgatását követően dönt a munkahely és a munkakör kijelöléséről. Ez általában hatályosul, azonban eseti kivételek e körben is előfordulnak. Többször megtörtént, hogy a munkahely és munkakör kijelölésére nem az előírt határidőn belül, hanem csak a munkába állítás lehetőségének megnyílásakor került sor. Arra is volt példa, hogy a munkába állítást, illetve az új munkakör kijelölését megelőzően elmaradt az elítélt meghallgatása vagy arra csak utólag került sor. Olyan eset is előfordult, amikor a befogadó bizottság előtti meghallgatás, a munkahely és a munkakör kijelölése a vonatkozó jogszabályi előírásoknak megfelelt ugyan, de a tényleges munkába állítás a befogadástól számított másfél hónapon belül nem történt meg.

A Bv. Szabályzat 105. §-ának (2) bekezdése alapján az elítélt a bizottság, a munkafegyelem és a rend fenntartása érdekében a

munkahelyre vagy munkakörre utaló jelzés viselésére kötelezhető. Ez a rendelkezés mérlegelést enged, így országosan eltérő gyakorlat tapasztalható. Több intézetben ún. *szabadmozgó igazolványt* állítanak ki az egyes munkaterületeken dolgozók részére, amely tartalmazza többek között a munkahelyet, az engedélyezett útvonalat és az engedélyezett területet.

A Bv. tvr. 119. §-ának (4) bekezdése értelmében ha az előzetesen letartóztatott az elítéltekkel együtt végez munkát, ezekkel együtt helyezhető el. A büntetés-végrehajtási intézetek élnek a jogszabály által biztosított lehetőséggel, előfordult azonban, hogy akkor is sor került az együttes elhelyezésre, amikor az előzetesen letartóztatott nem dolgozott. Olyan esetre nem volt példa, amikor az előzetesen letartóztatott – a Bv. Szabályzat 250. §-ának (4) bekezdése értelmében – azért nem dolgozhatott volna, mert megtagadta a formaruha viselését.

Jog és kötelesség

A Bv. tvr. 45. §-ának (1) bekezdése alapján az elítéltnak a munkavégzéssel kapcsolatos jogaira és kötelezettségeire a munkajog általános rendelkezései az irányadók, a büntetés-végrehajtás sajátosságaiból fakadó eltérésekkel.

A munkáltatók teljesítik a Bv. Szabályzat 106. § (1) bekezdésében írt kötelezettségüket, ezzel kapcsolatos mulasztás nem volt megállapítható. A fogvatartottak munkához való alanyi joga azonban nem feltétlen, a büntetés-végrehajtás jellegéből következően korlátozható, büntetés-végrehajtási érdekből átmenetileg szüneteltethető. A Bv. tvr. 36. §-a (5) bekezdésének b) pontja értelmében a munkához való jog átmenetileg, a munkába állást akadályozó ok fennállásáig szünetel. A büntetés-végrehajtás jellegéből következően az elítélt bizonyos ideig – átmeneti jelleggel – mentesül a munkavégzési kötelezettség alól (pl. eltávazások során, az évi pihenőidőben, betegség, előállítás ideje alatt, pótnyomozás vagy újabb büntetőügy nyomozása okából történő távollét idején).

A társadalmilag hasznos munka végzése az elítéltek esetében nem csupán jog, de egyben kötelezettség is. A Bv. tvr. 33. § (1) bekezdésének d) pontja értelmében az elítélt köteles a kijelölt munkát szakismereteinek és képességeinek megfelelően fegyelmezetten elvégezni, a munkavédelemmel és a környezetvédelemmel kapcsolatos előírásokat megtartani. Ha az előzetesen letartóztatott számára – kérése alapján – a munkáltatásban való részvételt engedélyezték, a kijelölt munkát köteles elvégezni (Bv. Szabályzat 249. §). A fogvatartottak a munkavégzéssel kapcsolatos kötelezettségüket általában teljesítik. A szűkös munkáltatási lehetőségekre is figyelemmel a munkavégzést megtagadó fogva-

tartottak száma csekély. Több intézetben egyáltalán nem volt munkamegtagadás.

A munkahelyi rend és fegyelem megsértése esetén fegyelmi felelősségre vonás kezdeményezésére kerül sor.

Nyilvántartás és munkarend

A Bv. Szabályzat 107. §-a előírja, hogy a munkáltató – törvényben meghatározott keretek között – a munkáltatással kapcsolatos jogok és kötelezettségek érvényesítéséhez szükséges adatokat nyilvántartsa. A nyilvántartások vezetése számítógépen, okmányokon és nyomtatványokon megtörténik. Ezzel kapcsolatos hiányosság csak kivételesen fordult elő.

A munkarend tartalmazza a munkavégzés idejét, a munkaidő kezdetét és végét, a munkaközi szünet időtartamát, valamint a műszakok beosztását [Bv. Szabályzat 109. § (1) bekezdés].

A Bv. tvr. 45. §-ának (3) bekezdése értelmében az elítélt munkaideje megegyezik a munkajogi rendelkezésekben megállapított munkaidővel. A munka törvénykönyve 117. §-ának (1) bekezdése értelmében a munkaidő napi nyolc óra, azonban a (2) bekezdés szerint a munkaviszonyra vonatkozó szabály ennél rövidebb vagy hosszabb, de napi 12 órát meg nem haladó munkaidőt is megállapíthat. A foglalkoztatott fogvatartottak napi munkaideje általában 8 óra, azonban voltak olyan esetek, amikor – a Bv. Szabályzat 108. § (2) bekezdésében írt lehetőségre is figyelemmel – ennél rövidebb munkaidőt állapítottak meg. Mezőgazdasági tevékenységet végző fogvatartottak esetében az éves munkaidőkereten belül rövidebb vagy hosszabb, de a napi 12 órát meg nem haladó munkaidő is volt.

Eseti hiányossgként fordult elő, hogy a munkarendet nem minden munkahelyen füg-

gesztették ki. Arra nem volt példa, hogy az egészségre ártalmas vagy veszélyes munkavégzés esetén a napi munkaidő a 6 órát meghaladta volna [Bv. Szabályzat 108. § (3) bekezdése]. Az sem fordult elő, hogy a Bv. Szabályzat 110. §-ának megsértésével 18 éven aluli fiatakorút, valamint terhes, illetve az intézetben gyermekét nevelő nőt éjszakai munkára osztottak volna be.

Túlmunka, pihenőidő

A munka törvénykönyve 126. § (2) bekezdése értelmében rendkívüli munkaidőben történő munkavégzésnek minősül a túlmunkavégzés, illetőleg a meghatározott helyen és ideig történő készenlét. Rendkívüli munka végzésére csak ritkán került sor. A túlmunka a havi 16 órát nem haladta meg. Éjszakai munka végzésére is csak esetenként volt példa. A vonatkozó jogszabályi rendelkezések a rendkívüli munka, valamint az éjszakai munka tekintetében is hatályosulnak. A Bv. Szabályzat 113. §-ának előírása szerint az elítélt részére a munkaidőn belül legalább húsz perc munkaközi szünetet kell biztosítani. Ezt általában betartják, eseti hibák azonban e körben is előfordultak. Így például volt olyan intézet, ahol nem biztosították a munkaközi szünethez való jogot a konyhán dolgozó fogvatartottaknak annak ellenére, hogy vezénylés alapján a munkaidejük naponta folyamatosan nyolc óra volt.

A Bv. Szabályzat 115. § (1) bekezdése értelmében az elítélt részére – az egészségre veszélyes munkakört kivéve – a heti pihenőidő havonta összevontan is kiadható, egy pihenőnapnak azonban ilyenkor is vasárnapra kell esnie. Ennek megsértésére került sor például az egyik bv. intézetben, ahol 1997 januárjában a konyhán dolgozó 8 elítélt kö-

zül három fogvatartottnak egyetlen pihenőnapját sem adták ki vasárnap.

A Bv. tvr. 45. § (6) bekezdése alapján az elítéltet egyévi munkavégzés után húsz munkanap fizetett szabadság illeti meg. A fizetett szabadság kiadására, annak megváltására, illetve a szabadság megszakítására vonatkozó rendelkezéseket a Bv. Szabályzat 119–123. §-a tartalmazza. A vizsgálatok több olyan esetet is feltártak, amikor e rendelkezéseket megsértették. Előfordult, hogy nem hatályosult a Bv. Szabályzat 119. § (1) bekezdésében foglalt azon előírás, mely szerint az évi fizetett szabadságot legkésőbb a munkában töltött 254. munkanapot követő három hónapon belül kell kiadni.

A Bv. Szabályzat 121. §-ának (2) bekezdése rendelkezik arról, hogy mikor kerülhet sor a szabadság pénzben történő megváltására. Több ízben megtörtént, hogy indokolatlanul pénzben váltották meg a szabadságot. Az elítélt vonatkozásában sem volt megállapítható ennek indoka. Az is előfordult, hogy tévesen határozták meg a pénzben megváltható napok számát.

A Bv. Szabályzat 123. §-a értelmében az elítélt szabadsága kivételesen, fontos okból megszakítható. A kiadott szabadságot meg kell szakítani, ha az elítélt a szabadságát az intézetben tölti és elrendelik az elkülönítést, vagy vele szemben magánelzárás fegyelmi fenyítést szabnak ki. A megszakított szabadságot ilyen esetben később ki kell adni. A szabadság megszakítása kivételnek számít, amikor erre sor került, a vonatkozó jogszabályi rendelkezések hatályosultak.

Anyagi ösztönzés

Az elítélt a hatályos törvényi rendelkezés értelmében jogosult a munka mennyiségének és minőségének megfelelő jöve-



delemre, az előzetesen letartóztatott pedig megfelelő díjazásra [Bv. tvr. 36. § (1) bekezdés d) pont, 118. § (1) bekezdés k) pont]. A Bv. tvr. 45. § (4) bekezdése szerint az elítélt munkáját az *általános bérezési elvek* figyelembevételével kell díjazni. A munka díja-zására, valamint az adható pótlékokra, ösztönzésre és szakképzésre vonatkozó részletes szabályokat a Bv. Szabályzat 124–132. §-a tartalmazza.

A fogvatartottak a munkájukért járó munkadíjat különböző bérezés szerint kapják. Egyes intézeteknél az *időbér* kizárólagos, másutt a *teljesítménybér*t és időbért, illetve ezek *kombinációját* alkalmazzák.

A Bv. Szabályzat 124. §-ának (2) bekezdése szerint a teljes munkaidőben foglalkoztatott elítélt részére havi munkadíjként a kifizetés évét megelőző év első napján a munkaviszonyban álló dolgozókra megállapított kötelező legkisebb munkabér (minimálbér) összegének legalább egyharmada jár. A büntetés-végrehajtási munkáltatás körében jelenleg irányadó kötelező legkisebb minimálbér – amelyet a 6/1995. (I. 31.) kormányrendelet állapított meg – 12 200 Ft, ennek egyharmada, 4066 forint felel meg a fogvatartottak alaplunkadíjának. Olyan esetet a vizsgálat nem tárt fel, amikor a fogvatartott számára a fenti alaplunkadíjat nem biztosították volna. Az e fölötti díjazás mértéke eltérő; a kft.-knél általában jobb a fizetési lehetőségek, a napidíj mértéke is változó.

Több esetben nem hatályosult a Bv. Szabályzat 125. § (2) bekezdésének azon rendelkezése, mely szerint a besorolásról és a munkadíjról a munkáltató az elítéltet a munka megkezdése előtt írásban tájékoztatja.

A Bv. Szabályzat 127. §-a lehetővé teszi a munkáltató számára, hogy szabályzat útján a végzett munka jellegére figyelemmel külön pótlékokat állapítson meg. Előfordult, hogy

bérpótlékok a fogvatartottak részére egyáltalán nem folyósítottak annak ellenére, hogy túlmunka végzésére, illetve délutáni és éjszakai munka végzésére került sor. Nincs egységes gyakorlat a pótlékok folyósítása tekintetében a pihenőnapon végzett munkával kapcsolatban sem. Van olyan intézet, amelynek területén működő kft. által foglalkoztatott fogvatartottak például a heti pihenőnapon végzett munkáért 100%-os bérpótlékokat kapnak, míg az intézet az általa foglalkoztatottak részére szabadnapot ad, de pótlékok nem.

A Bv. Szabályzat 129. §-a tartalmazza a teljesítmény növelése, illetve a végzett munka minőségének javítása érdekében a munkáltató által alkalmazható anyagi ösztönzés formáit. Az intézetek – lehetőségeikhez mérten – élnek ezekkel. Így például jellemző az állandó feladatokhoz kötött havi prémium, az anyagtakarékossági prémium, a vásárlási utalvány, valamint a pénzjutalom.

Szakképzés, továbbképzés

Az elítéltek szakképzése, valamint továbbképzése eltérő formákban valósul meg. Több intézetben egyáltalán nem folyik ilyen képzés. A fogvatartottaknak különböző tanfolyamok elvégzésére is lehetőségük van (szobafestő-mázoló, hegesztő, könnyűgépezési tanfolyam).

A vizsgálatok olyan esetet nem tártak fel, amikor a szakképzésre, továbbképzésre önként jelentkező fogvatartottat azért kellett volna kötelezni a felmerült költség megtérítésére, mert a képzésben önhibájából nem vett részt [Bv. Szabályzat 130. § (4) bekezdés].

A Bv. tvr. 53. §-a értelmében a fiatalok-rú munkáltatása a fiatalok-ukra vonatkozó

munkajogi szabályok figyelembevételével történik. A vizsgálat során előzetesen letartóztatott fiatalkorú munkáltatására nézve adat nem merült fel, a jogerősen elítélt fiatalkorúakat a Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézetében foglalkoztatják társadalmilag hasznos munkával.

A munka végzéséhez való jog biztosítása – a munkahelyek hiánya mellett – az is nehezíti, hogy a fiatalkorúakra lényegesen szigorúbb munkajogi szabályok irányadók. Külső vállalkozás sem szívesen foglalkoztat fiatalkorúakat, részben a kellő szakértelem és szakmai gyakorlat hiánya, részben az életkori sajátosságok miatt. Külső munkahely nincs, a vizsgálat idején csupán egyetlen (enyhébb végrehajtási szabályok hatálya alatt álló) elítélt végzett külső munkát felügyelet nélkül, szakmai irányítással.

A fiatalkorú fogvatartottak kizárólag segéd- és betanított munkát végeznek a munkáltatóknál. Mind az intézet, mind a kft. egyaránt megtartja fiatalkorúak munkáltatására vonatkozó speciális jogszabályi előírásokat. Az intézet a Bv. tvr. 50. §-ának (1) bekezdése alapján biztosítja a fiatalkorúak szakmunkás-, illetőleg betanítottmunkás-képzésben való részvételét.

Munkavédelem

A munkavédelemről szóló 1993. évi XCIII. törvény 9. §-ának (1) bekezdése értelmében a törvény hatálya – meghatározott kivételektől eltekintve – kiterjed minden szervezett munkavégzésre, függetlenül attól, hogy az milyen szervezeti vagy tulajdoni formában történik. A 9. § (3) bekezdése szerint a büntetés-végrehajtási jogviszonyban kifejtett munkatevékenységre az illetékes miniszter által kiadott külön jogszabály – a törvény figyelembevételével – kivételesen indokolt

esetben eltérő követelményeket, eljárási szabályokat állapíthat meg az egészséget nem veszélyeztető és biztonságos munkavégzésre vonatkozóan. Ezzel összefüggésben mondja ki a Bv. Szabályzat 1. §-ának (3) bekezdése, hogy a fogvatartottak munkavédelmére vonatkozó rendelkezéseket külön jogszabály tartalmazza.

A büntetés-végrehajtási jogviszony sajátosságait figyelembe vevő külön munkavédelmi jogszabály még nem született meg. E hiányosság megszüntetéséig a munkavédelemről szóló 1993. évi XCIII. törvény, valamint a 8/1979. (VI. 30.) IM-rendelet (továbbiakban IM-rendelet) 81–83. §-ainak még hatályban lévő rendelkezései érvényesülnek.

A vizsgálat tapasztalatai szerint kiegészítő jelleggel irányadónak tekintik a többször módosított 101/1981. (IK. 2.) IM-utasítást is. Figyelemmel azonban arra, hogy a törvény csak az illetékes miniszter által kiadott külön jogszabályban teszi lehetővé a törvénytől eltérő követelmények és eljárási szabályok előírását, a 101/1981. (IK. 2.) IM-utasítás vonatkozó rendelkezéseit a vizsgálat során figyelmen kívül kellett hagyni, mert az a jogalkotásról szóló 1987. évi XI. törvény értelmében nem minősül jogszabálynak.

A Bv. tvr. 36. § (1) bekezdés d) pontja értelmében az elítélt jogosult munkavédelemre. Ezzel összefüggésben írja elő a 45. § (2) bekezdése, hogy gondoskodni kell az egészséges és biztonságos munkavégzésről.

A munkahelyek munkavédelmi és egészségügyi követelményei a vonatkozó előírásoknak többnyire megfelelnek, bár a vizsgálat hiányosságokat is feltárt. Az egyik intézetben például a seprűzem karbantartását elhanyagolták, ezért a világítás, az érintésvédelem, a vizesblokk állapota a minimális követelményeket sem elégti ki. Az ott lé-



vő kft.-nél a gépek, berendezések, helyiségek állaga is rendkívüli mértékben leromlott. Több intézetben a fogvatartotti konyha nem felel meg az egészséges és biztonságos munkavégzés feltételeinek.

A kft.-k egyikénél például nem biztosítottak külön helyiséget az étkezésre, így a dolgozó fogvatartottak a parkettaüzemben, a szálló porban étkeztek. Ugyanott nincs megfelelően megoldva az elítéltek fürdési lehetősége, valamint a légtisztítás sem. Az Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálat megyei intézete az ügyészi vizsgálat előtt tartott ellenőrzést ennél a kft.-nél és külön határozatban rendelte el a tapasztalt hiányosságok megszüntetését, melyre az ügyészi vizsgálat időpontjáig még nem került sor.

Volt rá eset, hogy a fogvatartottak által használt gépek munkavédelmi állapota sem felelt meg az előírásoknak. Így például előfordult, hogy a gépek egy részénél a biztonsági berendezés hiányzott vagy bizonytalanul működött.

A munkahely és a munka jellegének megfelelő rendről, tisztaságról, a keletkezett szennyező anyagok megfelelő kezeléséről gondoskodnak. Biztosított a munkavégzéshez szükséges mozgástér is. A munkavédelmi törvény 26. §-ában előírt – a dolgozók létszámának és a veszély jellegének megfelelő – jelző-riasztó berendezést azonban nem mindenhol szerelték fel.

A munkahely és munkakör kijelöléséről a befogadási és foglalkoztatási bizottság dönt, amelynek orvostagja a munkába állítás előtt elvégzi a fogvatartott egészségügyi vizsgálatát és véleményt nyilvánít arról, hogy egészségi állapotától függően milyen munkakörbe kerüljön.

Több főügyész is igényelte az étkeztetésnél, elsősorban a konyhán foglalkozta-

tott fogvatartottak szigorúbb egészségügyi vizsgálatát. A munkaköri alkalmasság orvosi vizsgálatáról és véleményezéséről szóló 4/1981. (III. 31.) EüM-rendelet 6. §-ának (5) bekezdése ugyanis lehetővé teszi a munkavállaló járványügyi szempontból történő vizsgálatának mellőzését, ha nyilatkozata és az egészségügyi állapotára vonatkozó, Magyarországon kiállított és szükség szerint rendelkezésre álló orvosi dokumentáció alapján együttesen valószínűsíthető, hogy meghatározott kórokozókat a szervezetében nem hordoz és abból nem ürít. Több intézet alkalmazta ezt a könnyítést. A sokszor zsúfolt büntetés-végrehajtási intézetekben azonban fokozott higiénés követelményeket kell támasztani, ezért az étkeztetésnél foglalkoztatottak járványügyi vizsgálatát nem indokolt mellőzni.

Az EüM-rendelet 7. §-ának (2) bekezdése előírja, hogy amennyiben a dolgozónál a betegség tünetei a munkahelyen jelentkeznek, azt köteles azonnal jelenteni a munkáltatójának. A jelentési kötelezettségre és az elmulasztásából származó járványügyi, személyi felelősségre a dolgozót munkába állásakor a munkáltató köteles kioktatni. Ennek megtörténtét az egészségügyi könyvben a dolgozó és munkáltatója aláírásával igazolja. Előfordult, hogy ezt elmulasztották. Megtörtént, hogy egészségügyi könyvvel még a konyhai dolgozók sem rendelkeztek.

Védőeszközök

A munkavédelmi törvény 54. § g) pontja értelmében az egészséget nem veszélyeztető és biztonságos munkavégzés érdekében a munkáltató köteles biztosítani a védőeszközök rendelkezéshez szükséges használatosságát, védőképességét, kielégítő higiénés állapotát, szükséges tisztítását, karbantartását, pótlását.

Ez a gyakorlatban általában hatályosul, előfordult azonban, hogy azért nem volt ellenőrizhető a szükséges védőeszközök biztosítása, mert a munkavédelmi szabályzat kizárólag a hivatásos állományú dolgozók és főfoglalkozású közalkalmazottak részére járó védőeszközöt és védőruhát határozta meg.

A védőeszközök használatát a munkáltatók megkövetelik, annak elmulasztása esetén a megfelelő felelősségre vonás is megtörténik. Így például az egyik bv. intézetben azért kapott feddés fenytést az egyik fogvatartott, mert a sósav használatával végzett művelet során nem használta a védőfelszereléseként kiadott szemüveget.

Munkavédelem

Az erre vonatkozó előírásokat a munkavédelmi törvény 55. § (1) bekezdése tartalmazza. Az ott meghatározott ismeretek megszerzéséig a (2) bekezdés értelmében a munkavállaló önállóan nem foglalkoztatható.

A munkáltatók a munkába álláskor, a munkahely vagy a munkakör megváltozásakor, a munkaeszköz átalakításakor vagy új munkaeszköz üzembe helyezésakor, illetve új technológia bevezetésekor eleget tesznek a munkavédelmi oktatással kapcsolatos kötelezettségüknek. Több esetben előfordult azonban, hogy az oktatás dokumentálása nem volt megfelelő. Volt rá példa, hogy a munkavédelmi, illetve balesetvédelmi oktatást olyan személy végezte, aki ilyen jellegű képzettséggel nem rendelkezett.

A munkavédelmi törvény 2. §-ának (3) bekezdése értelmében az egészséget nem veszélyeztető és biztonságos munkavégzés követelményeinek megvalósulási módját – a jogszabályok és a szabványok keretein belül – a munkáltató határozza meg. A törvény

12. §-a alapján a munkáltató ilyen rendelkezése munkavédelemre vonatkozó szabálynak minősül.

Megállapítható volt, hogy a munkáltatók az esetek többségében nem készítették el az 1993. évi XCIII. törvénnyel összhangban lévő új munkavédelmi szabályzatot. Sok esetben a több mint egy évtizeddel korábban kiadott munkavédelmi szabályzat van érvényben. Ezzel kapcsolatban a munkáltatók arra hivatkoztak, hogy az Igazságügyi Minisztérium még nem adta ki a munkavédelemről szóló törvény 9. § (3) bekezdésében előírt külön jogszabályt, így kellő támpont hiányában új munkavédelmi szabályzatot nem tudtak készíteni.

Kétségtelen, hogy a miniszteri rendelet megszületése még várat magára, azonban a munkavédelemről szóló törvény és az ennek kapcsán kiadott végrehajtási jogszabályok kellő eligazítást nyújtanak ahhoz, hogy a munkáltató a büntetés-végrehajtási jogviszonyban kifejtett munkatevékenységek sajátosságait is figyelembe véve megfelelő munkavédelmi szabályzatot készíthessen, amely a miniszteri rendelet megszületését követően módosítható.

Előfordult, hogy kiadták ugyan az új munkavédelmi szabályzatot, azonban az több tekintetben nem volt összhangban a hatályos jogszabályi rendelkezésekkel.

Munkabalesetek

A munkabalesetek vizsgálatáról a munkavédelmi törvény 64. §-ának (1) bekezdése, valamint a végrehajtása tárgyában kiadott 5/1993. (XII. 26.) MüM-rendelet 5–10. §-a rendelkezik, a jelentési kötelezettséget pedig az IM-rendelet 81. §-a tartalmazza. A bekövetkezett munkabalesetek vizsgálata, bejelentése és nyilvántartása általában megfelelt a vo-

natkozó jogszabályi előírásoknak. Eseti hiányosságok azonban e körben is előfordultak.

A MüM-rendelet 8. §-ának (1) bekezdése előírja, hogy a vizsgálat során megálla-pított adatokat, tényeket munkabaleseti jegyzőkönyvben kell rögzíteni. Ennek ellenére előfordult, hogy a keresőképtelenséget okozó munkabaleset vizsgálatáról nem készült jegyzőkönyv. Nem minden esetben hatályosult az IM-rendelet 81. § (5) bekezdése d) pontjának azon előírása sem, mely szerint a súlyos csonkolásos sérülésről értesíteni kell az ügyészt is. Több olyan munkabaleset is előfordult, amely azért következett be, mert a fogvatartott a munkavédelmi előírásokat megszegte. Ezekben az esetekben a megfelelő felelősségre vonás, a fogvatartottak ismételt figyelemfelhívása, oktatása, valamint az ellenőrzések szigorítása megtörtént. Munkáltatói felelősség a balesetek kapcsán nem merült fel.

A vizsgált időszakban foglalkozási megbetegedés nem fordult elő.

Összefoglalva megállapítható, hogy a fogvatartottak munkával történő foglalkoztatására vonatkozó jogszabályi rendelkezések a fogva tartás helyét, valamint a fogva tartás jogcímét illetően eltérő módon hatályosulnak.

A büntetés-végrehajtási intézetekben fogvatartottak – főleg az előzetesen letartóztatottak – munkáltatásának lehetőségei jelentősen szűkültek.

A fogvatartottak tényleges foglalkoztatásának gyakorlata hibától nem mentes, de általában megfelel a hatályos jogszabályi rendelkezéseknek. A munkáltatási és munkavédelmi szabályzatok hiánya viszont kifogásolható. Ezzel kapcsolatban alapvető törvényességi és garanciális érdekek fűződnek a fogvatartottak munkavédelmére vonatkozó igazságügyi miniszteri rendelet mielőbbi megalkotásához.

A vizsgálatról készült feljegyzéseket a főügyészségek megküldték az érintett szervezeteknek. Megtették a megállapított hiányosságok, mulasztások, a helytelen gyakorlat megszüntetése érdekében szükséges intézkedéseket. Az összefoglaló jelentést a Legfőbb Ügyészség megküldte az Igazságügyi Minisztériumnak, valamint a Bv. Országos Parancsnokságának. Az Igazságügyi Minisztériumnál kezdeményezte a fogvatartottak munkával történő foglalkoztatása javítását segítő intézkedések megtételét, valamint a fogvatartottak munkavédelmére vonatkozó igazságügyi miniszteri rendelet megalkotását, a Bv. Országos Parancsnokságánál pedig az intézetek gyakorlatában feltárt hiányosságok megszüntetését, megelőzését, valamint a jogszabályi követelményeknek megfelelő gyakorlat kialakítását célzó intézkedések megtételét.

Lajtar István

Az új évezred tisztjei

Interjú dr. Blaskó Béla rendőr ezredessel, a Rendőrtiszti Főiskola főigazgatójával

1997. augusztus elseje óta új főigazgatója van a Rendőrtiszti Főiskolának, dr. Blaskó Béla rendőr ezredes, főiskolai tanár, az állam- és jogtudományok kandidátusa. A parancsnok 47 éves, 18 éve oktatja a főiskolán a büntetőjogot.



– Az ország egyetlen rendészeti főiskolájának került az élére, amely kiemelkedően népszerű, legutóbb például tizennégy-szeres volt a túljelentkezés.

– Az 1971-ben alakult Rendőrtiszti Főiskola valóban az ország egyetlen rendvédelmi főiskolája, ahol rendőri, büntetés-végrehajtási, határrendész, valamint vám- és pénzügyőr szakon tanulnak a tisztjelöltek, nappali, levelező és esti tagozaton, jelenleg összesen 2438-an. Az érdeklődés öröndetes módon évről évre növekszik, pedig a felvételi követelményeink nagyon szigorúak, hiszen már a XXI. század rendőreit, rendvédelmi tisztjeit képezzük. Hallgatóink komoly jogi, szakmai, idegennyelvi, informatikai és testnevelési oktatásban részesülnek, diplomájukat a civil életben is jegyzik. Bizonyára ezek döntően meghatározzák a sokszoros túljelentkezést.

– A Főiskolai Tanács a pályázatok elbírálása során elsöprő többséggel javasolta kinevezését. Melyek voltak dolgozatának legfontosabb tézisei?

– Négyen pályáztunk, valamennyien főiskolai tanárok, két tanszékvezető, dr. Finszter Géza, a főigazgató tudományos helyettese és én mint oktatási helyettes. Az előzetes felmérés alapján prognosztizálható volt, hogy igazából Finszter doktorral kell rivalizálnom. Természetesen bíztam a győzelemben, de ilyen szavazatkülönbségre nem számítottam. A pályamű elkészítésénél segítségemre volt az a majd két évtizedes tapasztalat, amelyet az intézményben szereztem. Nem akartam megkerülni a főiskola speciális kettősségéből oly gyakran adódó vitákat, sőt határozottan kijelenttem, hogy az RTF rendvédelmi jellegének erősítésével mindenki számára egyértelművé kell tenni, hogy az intézmény a fegyveres szervek főiskolája és egyben az állami felsőoktatás integráns része is, amelynek autonómiája kizárólag törvénnyel korlátozható. A főiskolának ezután is állami és szakmai felsőfokú képesítést és oklevelet kell nyújtania. Iskolánk negyedszázados tevékenységében megha-

tározó érték a jogi alapozó tantárgyak magas színvonala. Ennek megőrzése mellett nagyobb figyelmet kell fordítani a közjog más területeitől alapvetően eltérő rendvédelmi jogalkalmazás specifikumaira. Az oktató-nevelő munkának hozzá kell járulnia a rendészeti szervek EU–NATO-kompatibilitásának segítéséhez.

Pályázatom alappilléreinek tekintem azt a gondolatot is, miszerint a képzési rendszernek biztosítania kell a polgárbarát – lakosságot szolgáló – rendvédelmi szakemberré nevelést, az egyetemes és szakmai kultúra elsajátítását, az értelmiségi létre való felkészítést, a szakmai tevékenység tudományos-elméleti alapjainak megismerését, a pályakezdőknek szükséges elméleti és gyakorlati jártasságok, készségek kialakítását, a személyiségformálást és -fejlesztést.

A végzett hallgatóknak meg kell felelniük az olyan globális kihívásoknak, amelyek a proliferáció, környezetkárosítás, migráció és immigráció negatív hatásai, illetve a hazai és a nemzetközi szervezett bűnözés (kábitószerrel való visszaélés, terrorizmus, gazdasági bűncselekmények stb.) elleni küzdelemben öltenek testet: nemzetközi bűnözés – nemzetközi bűnüldözés.

Végül kiemeltem, hogy a főiskolát végzett szakemberek szolgálni tudják a Magyar Köztársaság biztonságpolitikai céljait, amelyeknek szavatolniuk kell a politikai, polgári és emberi jogok teljes érvényesülését, valamint a hazánk területén élők élet- és vagyónbiztonságát.

– A felügyeletet ellátó belügyminiszter milyen instrukciókkal látta el?

– A miniszter úr nem híve a kézi vezetésnek, így külön házi feladatokat nem kaptam. Arra mindenesetre felhívta a figyelt

memet: úgy vezessem a főiskolát, hogy az akkreditációnak sikeresnek kell lennie, és az RTF-nek ezután is a magyar felsőoktatás szerves részeként, önálló intézményként kell működnie. Hallani ugyanis kósza híreket arról, hogy egy fővárosi egyetem és egy főiskola is szeretne bennünket integrálni. Mi ezt nem akarjuk.

– Várható-e a Rendőrtiszti Főiskolán jelentős szervezeti és személyi változás?

– Nem. Egyrészt, mert semmi nem indokolja, másrészt akkreditáció előtt felforgatni egy intézményt ostobaság lenne. Személyi változásokat maga az akkreditáció hoz majd, hiszen aki nem felel meg az előírásoknak – például nincs tudományos fokozata, egyetemi végzettsége stb. –, attól meg kell válnunk. Szerencsére a 140 fős tanári testületben kevesen vannak ilyenek. Munkatársaink szakmailag kitűnően felkészült emberek, de az oktatást külső szaktekintélyek is segítik, elég csak Korinek László, Békés Imre, Vigh József és Sári János jogászprofesszorokat említenem.

– Az elmúlt 2-3 évben hallani lehetett rendőri vezetőktől olyan véleményeket, melyek szerint a főiskolán eltolódtak az arányok az elméleti képzés felé, és a frissen végzett tisztek gyakorlati ismeretei enyhén szólva hiányosak.

– Ilyen véleményeket húsz éve hallani. Szeretnénk ezen javítani, de látni kell, hogy a hat szemeszterbe csak 2880 tanóra fér bele, s ehhez jön még a kétszer egyhónapos nyári gyakorlat. A gyakorlati-elméleti képzés aránya 30–70 százalék. Ezen viszont nem változtatunk, mert azt nem szabad szem előtt téveszteni, hogy itt értelmiségi képzés történik, a diplomát csak magas szakmai és jogi tudással felvértezett, nyelvvizsgázott, kvalifikált embernek adhatjuk.

Nem fogadhatom el, hogy a rendőrtisztekkkel összefüggésben emlegetett gyakorlati hiányosságokat csak az RTF-nek róják fel. Magyarországon ma a rendőrtiszteknek csak mintegy egyharmada végzett nálunk, a többiek máshol szereztek diplomát (vagy sehol sem szereztek) és úgy kerültek – néhány hónapos átképző után – a testülethez. Kérdezem: az állástalan zenetanár, ha rendőr lesz, egy tízhónapos tanfolyam után milyen gyakorlati ismeretekkel rendelkezik? Ezzel együtt a jelzéseket köszönettel vesszük és keressük a megoldást. Ennek szellemében egyébként gyakran hívunk már most is előadásokra, szemináriumokra ismert zsarukat, akiktől lehet a praktikákról érdeklődni.

– Lesz-e változás a felvételi rendszerben?

– A nappali tagozaton feltétlenül, s ez a változás részben összefügg az előző kérdéssel. A rendszerváltozás előtt csak belső pályázót vehettünk fel nappali tagozatra is. 1990 után ez a szigorítás megszűnt: sem belügyi munkaviszony, sem letöltött katonai szolgálat nem volt már követelmény. A két úgynevezett parancsnoki szakra – közrendvédelem és közlekedés – 1998-tól ismételen csak belső pályázót veszünk fel, olyanokat, akik néhány éve már tiszthelyettesként dolgoznak. Ezen területeken valóban súlyos gond a gyakorlati ismeret hiánya, hiszen a 21–22 éves „nulla kilométeres” hadnagy a 40–45 éves, 20 éve a pályán lévő zászlós lesz a parancsnoka, és ez gyakran feszültséget okoz. Jelenleg vita folyik arról, hogy a németországi gyakorlattal egyezően itt is vissza kell-e állítani a teljes körű „zárt pályás” felvételi rendszert, vagy sem.

– A levelező szakra történő felvételnél – ahová köztudottan csak belső pályázók jelentkezhetnek – nem kellene nagyobb szerepet kapnia a küldő szerv támogató javaslatának, mint annak, hogy XY őrmesternek milyen a történelemtudása?

– Ebben a kategóriában a jelentkezőknek két feladatlapot kell kitölteniük, egy szakmait és egy általános műveltséget felmérőt. Ha valakinek alacsony az IQ-ja, bármilyen jó a munkahelyi ajánlata, nem vehetjük fel, mert biztos, hogy nem tudja el-sajátítani – például – a jogi tantárgyakat. Ebben pedig nem adhatunk könnyítést, mert a diplomája azonos értékű a nappalin végzettségével.

– A képzéshez szükséges anyagi fedezet megvan?

– Igen, de nem vagyunk privilegizált helyzetben, hiszen új beruházásra nincs pénzünk, s nagyon kell takarékoskodnunk. Szerencsére – az intézmény profiljából adódóan – az oktatás nem olyan eszközigényes, mint például a műszaki főiskolán.

– A már említettek kivételével, melyek az 1997–98-as tanév legfontosabb feladatai?

– A magyarországi rendőrképzés – ezzel együtt természetesen a rendvédelmi tisztképzés – új koncepciójának kidolgozása, új tanterv készítése. Mostanra elodázhatatlanná vált, hogy a fejlett európai országokhoz hasonlóan nálunk is egymásra épüljenek a különböző szintű rendvédelmi képzési rendszerek, hiszen ezen iskoláknak már a jövő századbeli társadalmi követelményekre felkészítő ismereteket kell adniuk.

Békési Tihamér

Sikertörténet

Egy délelőtti Kucsera Pállal

A magyar büntetés-végrehajtás nemcsak a jelenére, a múltjára is büszke lehet. Az állampusztai intézményt, ahol járunk, példaként ajánlották 1894-ben, egy római, büntetés-végrehajtási kérdéseket napirendre tűző konferencián, mint a nyitott börtönmodell hazánkban már régóta működő elődjét. Mindezt Kucsera Pál dandártábornoktól, az intézmény parancsnokától tudom. Nomen est omen. Az Állampusztá elnevezés az államnak adományozott pusztaságot jelöli.

– Közismert, tanulságos, romantikus az előtörténet: magánadományból jött létre az intézet területe – mondja Kucsera Pál. – Szerelemfélétségből gyilkolt, Illaván és Vácott töltött tizenhat évet az illető úriember, aki birtokát végrendeletileg a magyar államra hagyományozta, hogy a hosszú büntetési időre ítélték az utolsó harmadszaktól szabadabb körülmények közepette tölthessék el. Humánus, korszerű elvek alapján kezdett működni a századfordulón a kishartai közvetítő intézet. Ide jutalomként kerültek a máshol hosszabb időt fegyelmezetten kiálló fogvatartottak. Földművelésre szólt a napi beosztásuk. Miért pont földművelésre? Mert az akkori lakosság eredendően azzal foglalkozott, a polgárosodás elmaradt, a múlt a feudum jegyében telt. Trianont követően a közvetítőből végrehajtó intézet lett, a szegénység folytán önellátó, mindent megtermelő, kigazdálkodó profillal. Állampusztát az átmeneti intézeti forma elődjének tarthatjuk, a csak erre az intézetre jellemző szabályrendszerrel, ahol az emberek kevésbé kötött programok közt szabadon mozoghattak. Amikor az intézet he-

lyét keresem a mai börtönstruktúrában, bevallom, büszke vagyok Állampusztá nemes filozófiájú rabmegközelítésére, jó hagyományaira.

– *Őn hogyan került ide? Beszélne életének alakulásáról?*

– Nem szívesen. Budapesten érettségiztem. Érettségi után válaszút elé kerültem.

– *Gondolom, egy tehetséges diáknak eszébe sem jut fantáziálgatni a bévéről...*

– Nem bizony. Sokan nem hiszik el – pedagógus szerettem volna lenni. 1962-t írunk. Az osztályfőnököm komoly arccal félrevont és megkérdezte: „Tanár akarsz lenni? Gondolod, ekkora fizetésből meg lehet élni?! Praktikus, jövedelmezőbb pályát válassz!” Mivel a mezőgazdaság vonzott, érdekelt, a nyarakat gyakran vidéki rokonoknál töltöttem, így hát a gödöllői agrártudományi egyetemre jelentkeztem.

– *Ez még mindig messze van a büntetés-végrehajtástól.*

– Pedig az egyetem vezetett Állampusztára, ha nem is egyenesen, némi kacsaringók után. Az utolsó egyetemi félévben kerültem kapcsolatba az állampusztai



célgazdaság akkori vezetőjével, *Hermann Fülöp* főagronómmal, aki állást ajánlott. Kedvező személyi benyomások segítettek a bévéhez kerülésemet. Az országos parancsnokságon bemutatkozásomkor néhai *Gyulai András* termelési osztályvezető olyan joviálisan, barátságosan fogadott 1966-ban, hogy ez eldöntötte a jövőmet.

– *A családja mit szölt az ifjú diplomás döntéséhez?*

– Nem örültek neki, de a barátaim sem. A baráti körömből mindenki úgy gondolta, egy agrármérnök Pesten is jól boldogul, ha pestkörnyéki térszben helyezkedik el. Nem így történt. 1966-ban beléptem Állampusztára, ahol gyakormokság után brigádvezető, majd üzemegységvezető lettem.

– *Hogyan fogadták?*

– Megérkezésemkor fiatal szakembergárda fogadott. A sok ifjú mezőgazdász megkönnyítette beilleszkedésemet.

– *De azt mégsem feltételezhetted, hogy harminc évig itt maradj...*

– Főképpen az motivált, hogy találtam olyan helyet, ahol a szakmát meg lehet tanulni. Szerencsém volt, a mezőgazdaság hihetetlenül fejlődő évei köszöntöttek ránk. Az agrárium akkoriban élte a legnagyobb fejlődést előmozdító változásait. E tény miatt egyre halogattam az esetleges távozásomat. Aztán megnősültem, hirtelen lányt vettem feleségül, a gazdaság könyvelőnőjét. Elhartaisodtam. Néha már idegenül nézek a pestiekre.

– *Kérem, meséljen valamit Hartáról! Kis községnek tűnik, én autóbusszal érkezve csak annyit láttam, buszpályaudvara sincs.*

– Harta egy 4000-4200 lakosú község, amely a háborúig nagyon zárt, német nemzetiségű települést alkotott. A II. világháború viharai szétzilálták, a ki-betelepíté-

sek, az ötvenes évek migrációi fellazították az itt lakók közösségét. Én a hartai embereket nagyra becsülöm rendkívüli szorgalmukért, tisztességükért.

Kucsera Pál 1969-ben megnősült, fél év múltán lakást kapott. 1988-ig az állampusztai intézet területén laktak.

– *Milyen a hartaiak viszonya a rabgazdasághoz?*

– Koronként változó. Egyetemistaként a hartai térszben gyakorlatozva sok furcsa pusmogást, titkosnak minősülő véleményt, misztifikációt hallottam a börtönről, amelyet zárt világnak tekintett a település. Az akkori intézeti mechanizmus, politikai légkör ezt indokolta. 1974-től a célgazdaság terjeszkedésével mind többen dolgoztak itt. A '80-as években a vezetőkkel a protokolláris kapcsolatok jól kiépültek, mára már annyira nyitottak vagyunk, hogy Solt és Harta kihelyezett képviselőtestületi ülést tartott intézetünkben.

A hartai lakosok közül az intézet és a bv. gazdasági társaság mintegy 250-300 aktív dolgozót foglalkoztat, de Állampuszta mellett a kalocsai konfekcióüzem is enyhít a munkáltatási gondokon. A hetvenes évek végén húszezer hízójú sertésállomány volt itt, sok-sok szarvasmarha, sőt, juhászat, lótenyésztés. Három körlet működött, 1200 elítélttel.

– *Elképzelem a zöld mezőben a csíkos ruházatú rabok mozgását. Mert akkor még léteztek e megbélyegző rabruhák, ha jól emlékszem...*

– Igen, akkoriban még divatban volt a csík. Nekem viszont se képzelnem, se félni nem jutott időm. A 60-100 tagú növénytermesztő brigáddal brigádvezetőként reggel becsörtettem a kukoricásba, és csak este jöttünk ki onnan.

– *Nem félt, hogy megtámadják?*

– Fiatal felnőttek voltak ők is, én is. Ez meg a bizalom sokat segített. Nem súlyos bűnözők, inkább kisebb, vagyon elleni bűncselekmény miatt elítéltek népes táborra vett körül. Együtt éltem, együtt dolgoztam velük. Kedvezményeik a munkateljesítményhez kötődtek. Jobban elfogadták a szorgalmas brigádvezetőt, mint a csak parancsolgató feletttest. Ha egy munkacsoport lemaradt, az ebédidő rövidebbre fogásával hoztuk be az időt. Beszélgetni nagyon szerettek. Előfordult az is, hogy leálltak cseverészni, én viszont beálltam kukoricát törni. Tapasztalhatták, mennyire az ő érdeklükben buzgólkodom.

– *Odakint, a társadalomban milyen elismeréssel találkoztak?*

– A mi gazdaságunk a bv. vállalatok egyike volt, amely a hetvenes években elsőként lépett a nyilvánosság elé. Nem zárt vállalkozásként, hanem sokrétű gazdasági kapcsolatokkal működtünk. A bevezetett korszerű technológiából még bemutatókat is tartottunk. Üzleti megbízásaink köre mindegyre bővült.

– *Ez egy sikertörténet.*

– Igen – bólint rá a parancsnok. – Hálás vagyok a sorsnak az Állampusztán eltöltött 15-20 év szakmai sikereiért, s nagyon sajnálom a fiatalokat, akiknek hasonló felfutás a '90-es évek végén nem adatik meg. Ennek a mezőgazdasági ágazat válsága az oka, nem pedig a büntetés-végrehajtás.

Kucsera Pál '69-től '76-ig főállatlenyésztként, majd növénytermesztési főmémökként jeleskedett. Lelkesedése még az emlékező szavakat is átmelegíti. A fogvatartottnál persze ez koránt sincs így. Sokan közülük utálják a munkát a földeken.

– *Miért olyan ellentmondásos a munkához való viszonyuk?*

– Harminc évvel ezelőtt is így volt, de

napjainkban is sok nálunk a többféle munkahelyen foglalkoztatott fiatal felnőtt. Van egyszemélyes beosztás és vannak a nagy brigádok, ahol akár hatvanan dolgoznak. Ezek a fiúk azonban nem szokták meg a munkát. A mezőgazdasághoz való vonzalom számukra ismeretlen. Valljuk be, a földmunka nem a legkönnyebbek közül való. A monotónia, a szél, a nap, a hideg riasztja őket. Az istálló is. Februárban a szőlőmetszéskor szinte az ollóhoz dermed a kezük. Ipari munkát viszont szívesen vállalnak, építkezési segédmunkákat.

– *Az Állampusztai Mezőgazdasági és Kereskedelmi Kft. létrehozása az egykori gazdaságból nem kapcsolódik szorosan a rendszerváltáshoz. Némi földfogyatkozás viszont igen.*

– A kárpótlás érintette a céget. Mintegy ezer hektárt jelöltek ki hat-nyolc település igénylőinek, amit el is árvereztek. Ez gazdasági kérdés, nem foglalkoztatási. Mi mindig sok polgári dolgozót foglalkoztatunk. A hajdani csúcs a kilencszáz-as ezres létszám mára a felére csökkent, 360-410-re. A fogvatartottakat teljes körben dolgoztatjuk, néhány egészségügyi problémával küszködőtől eltekintve.

– *Miként néz ki önöknél a pszichológus munkája?*

– Pszichológusunk, sajnos, nincs. A szakember-ellátottságunk nem teljes. A perifériára szorult szakemberek jelentkezését nem fogadom el, akik esetleg alkoholproblémával küzdve, nálunk konzerválnák pszichés, rossz helyzetüket. Nyomasztja az intézetet a tény, hogy ide nem szívesen jönnek. Pszichológusból, jogászból, orvosból, pedagógus végzettségükből hiány van.

– *Kinek panaszkodhat az elítélt?*

– Tizenkét aktív nevelő foglalkozik ve-

lük. Ha pszichológust nem is, de hetente egy alkalommal pszichiátriai szakrendelést biztosítunk számukra. Szerződéses orvosnő jár az intézetbe. Egy nevelő pszichológusnak tanul. Sokat segítene rajtunk, ha már a megyei intézetek minősítést, elsődleges szűrést végeznének arra vonatkozólag, kik kerülhetnek Állampusztára, és kik nem idevalók.

– *A mai napig az enyhébb büntetésre ítélték kerülnek önökhöz. Jellemzőjük a kisebb vagyon elleni bűncselekmény. Van-e új bűnelkövető típus, korábban alig ismert nehézség?*

– Eddig ismeretlennek számított a drogfogyasztó és a drogterjesztő. Már megjelentek nálunk is, olykor súrolva a kezelhetőség határát. A személyi állomány fluktuációja viszont nagyon nagy. Két korcsoport részéről érezhető ez leginkább: 25 évi szolgálat után mennek el az idősebbek, de a fiatal belépők sem maradnak sokáig.

– *Mivel magyarázza ezt?*

– Az idősebb korosztály szinte eufórikusan használta ki a nyugdíjba vonulás lehetőségét, a nyugdíj mellett egyéb kiegészítő munkát remélve. A fiatalokat pedig forgószelet hozza, forgószelet viszi el tőlünk. Ide csapódnak, akik munkanélküliségtől tartanak, ám az első 5-10 ezerrel többet ígérő állásajánlatra már állnak tovább, akár a feketegazdaságba is. Remélem, átmeneti ez a nagy sodródás, később megnyugszik, rendeződik ez a nagy mozgás.

– *Előfordul-e másfajta mozgás, azaz szökés?*

– Természetesen. Visszatetszőnek tűnhet a természetes szó, de én vállalom ezt is, noha minden szökés megrázó. Óriási viták dúltak már 110 évvel ezelőtt is, mennyi szökés történik majd innen, a természet lágy öléről, ahol nem négy fal őrzi a fogva-

tartottakat. Valóban, szökésre olykor elég egy családtól kapott rossz hír, egy feleségről vagy megbetegedett gyermekről szóló valós vagy téves információ. A belső konfliktusokat nehezen kezelik. A gyávaság is válthat ki szökési kedvet. Ha például valaki olyan közösségben dolgozik, ahol kikezdi, rászólnak, kiutálják, de nem mer szólni a felügyelőnek. Sokszor rosszul ítélik meg a saját helyzetüket. Rájuk épp nem tisztánlátás, reális helyzetfelmérés a jellemző. Nem a társadalmi átlag kerül a bűnsodrába.

– *Begyűrűzik-e a börtönbe napjaink tömegeket érintő elszegényesedése?*

– Hogyne. Naponként szembesülök a család nehéz anyagi helyzete miatt érzett aggodalmaikkal. De az állomány is érzi ezt. Van úgy, hogy az elítélt dúskál a rokonok hozta rántott csirkében, egyebekben, az őr viszont nem tudná megvenni. A határban a főtt ételt kanalazzák a fogvatartottak, míg az őr szalonnát húz elő kenyérral a táskájából, mert az olcsóbb.

Kucsera Pál vállalati pályafutása 1989-ben fejeződött be. Ekkor – 1989 decemberében – nevezték ki, az intézet parancsnokává, amely egyúttal igazgatói irányítást jelentett. Két-három évig még rajta tarthatta kezét, figyelmét a benti agrárpolitikai vérkeringésen, 1994 januártól, a bekövetkezett átalakulások miatt azonban e kapcsolódása megszűnt.

– *Vezetőként milyen elvek meghonosítására törekedett?*

– Sokat gondolkoztam e kérdésen még kinevezésem előtt, mielőtt elvállaltam volna. Inkább az jelent meg kristálytisztán előttem, milyen vezető nem szeretnék lenni semmiképpen, hiszen a saját bőrömon érzetem a legkülönbözőbb szinteken a megosztva uralkodás elvét. Én az egyes vezetők kap-

csolatrendszerének egészséges együttműködésére szerettem volna építeni, nem szembenállásukra, a sandaságra. A másik, ami elgondolkoztatott: miként érhető el az állomány pozitív hangulatának megteremtése? Kívánalmam: mindenki mindenki iránt legyen bizalommal, hogy olyan légkörben dolgozhassunk, amelyben jól érzik magukat az emberek. Nem tekintélyelvűsége törekedtem, hanem rendezett, konszolidált közösség kialakítására. Nem mindenáron akartam javítani, hanem ott, ahol lehet, kicsit jobban, kicsit másképp csinálva a dolgokat. A rend a lényeg, a káoszt a legelső mozzanatban ki kell szorítani.

– *Az intézet speciális jellege ezt a törekvést mennyiben segítette? A kívülálló mint ha majorságba, egy 110 házból álló külön birodalomba tévedne. Itt csak nem lehetnek olyan idegesek az őrök, mint a Gyűjtőben vagy a Gyorskocsi utcában?*

– Itt is szinte percenkénti stressz, feszültség éri az állományt. Csak más típusú a feszültség. Korántsem idillikus az állapot, igencsak megküzd az állomány a rendért a mindennapok taposómalmában. A zárt helyről ide került fegyőrök egyenesen idegenül mozognak ebben a világban. Ugyanúgy megbetegednek, kikészülnek, mint más intézetekben.

Az Állampisztai Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben a legfegyelmesebbek a volt fegyházas elítéltek, akik Szegedről, mintegy jutalomból kerülnek ide. Zömükben pozitív magatartásúak, tapasztalt rókák, akik örülnek a nyitott zárkaajtóknak, a nagyobb szabadságnak. A 400 fogvatartottból 15-en vannak. A felügyelők idegein táncolnak viszont az intézeti gyerkőcök vadságukkal, konokságukkal, szemtelenségükkel. Ötvenegynéhányan evsz.-es körleten élnek. Börtönösök, fog-

házasok, előzetesek – a börtönkarrier valamennyi állomását felvonultatja az itteni tabló. A fiatal fogvatartottak okulhatnak a vegyes pályaképből, mi vár rájuk, ha folytatják a bűnöző életmódot.

Negyvenöt előtt külön lelkésze volt az intézetnek. Nyolcvankilencben helyreállították a kis kápolnát, felszentelték újra, kijárt a hartai plébános. Az itt lakók és a fogvatartottak együtt miséztek. Egy ideig szépen csendült az ének, de a fiatalok agresszivitása kezdte felborítani a liturgiát. Fegyelmezetlen kiszólásaik, a légkör romlása miatt a plébános úr már külön tartja a misét. Bent az elítélteknek, kint, a kápolnában, az állomány vallásos részének.

Az intézetnek van postája, boltja, vasútja, óvodája, az iskola nemrég szűnt meg. Az örök négy utcában, korszerű gázfűtésű, fürdőszobás otthonokban laknak családjukkal. Sportigényeiket konditerem, sportpálya elégíti ki. A kultúrtermet tavaly újíították fel, a hatalmas ablakok fehér függönyét alkalmanként zene, zsvaj, láрма rázza: újabban táncmulatságokra van, ha ritkán is, igény. Tíz évig nem volt bál e falak közt. Most még farsangi bált is rendeztek. Az 1967-ben épített kultúrterem a változó kor igényeit szolgálja ki.

Jólesik a tavaszi séta a bv. majorságban. Itt ólak álltak valamikor – mutat az egyik emeletes ház előtti tágas térségre a parancsnok. – Nosztalgiaiból ellátogatott hozzánk egy Pokker nevezetű fickó 1992 tájékan Németországból. Elmesélte 1948-ban történt szökését, amikor meg sem állt a nyugati határig. Házimunkás volt, egy téli estén a disznókat etette. A munkát befejezve visszatért a körletre, mert látta, amint az őrség nagy zszugázásba merül. Lelépett, ma vállalkozó külhonban, de az emlékek viszszahúzták. Előkerestem az intézet archív

anyagából a nevét, az időpontot. Minden egyezett.

Állampuszta fejlődik, keresi a helyét a bv. szervezeti felépítésében. Saját erőből beiskoláztat, belső erőből rengeteget építkezik, szüntelenül keresi a költségmegtakarítások útját-módját. Dinamikus fejlődése szembeötlő.

Új épületblokk keretében a múltra emlékeztet egy régi épület, amelynek lebontását legutoljára tervezték. Mára már úgy szól a döntés, meghagyják múzeumnak.

Az intézet ideai finanszírozási helyzetét aggasztónak találja a parancsnok. A szerény emelés a 30-40 százalékkal megdrágult energiaszámlákat nem ellensúlyozza. A személyi állomány pedig, az a maradék, amelyik még húzza az igát, hűségesen, kitartóan, szeretné már érezni, hogy megérte.

Mindenesetre 1997. szeptember 3-án kollégák gratulációja övezte a parancsnok dandártábornoki kinevezését.

– Amolyan kincstári tiszteletkőr – mondja ironikusan, de boldogan –, harmincegy évemet ismerték el így, amelyet, ha egy vezető megkap, a közössége is osztozik sikerében.

– Önnek két fia van. Javasolná-e nekik munkahelyként a büntetés-végrehajtást? Végezetül pedig a szokásos zárókérdés: ha majd egyszer sok szabad ideje lesz, mivel tölti el?

– Nem jó szívvel javasolnám gyermekeimnek a bévét. Más, polgári foglalkozást képelnék nekik. A hobbim a szakmámból fakad: szeretek kertészkedni, van egy kis szőlőm. Ha több időm lesz, lehet, állatokat is tartok majd. S rengeteg az elmaradásom olvasásban. A történelmet nagyon szeretem összefüggéseiben tanulmányozni. Tanulságokat keresni viszont időigényes.

Pardi Anna

Nemzetközi kapcsolatok

Az 1998. január 16–22. között Japánban megrendezett *Néhány lényeges kérdés a jelenkori büntető-javító politikában* című VII. nemzetközi kollokviumon *dr. Tari Ferenc* vett részt.

1998. február 2–6. között *dr. Lipták László* vezetésével négyen jártak a Straubingi Oktatási Központban. Ugyancsak itt járt ebben az időben a Szegedi Fegyház és Börtön 5 munkatársa, akik korábban a *bv. szakmai vetélkedőjén* első helyezést értek el.

Az 1998. március 15–18. között Kanadában megrendezett *Börtönön túl* című nemzetközi szimpóziumon *Hevényi Attila* vett részt.

1998. március 25–29. között Hollandiában járt *Fok Róbert*, aki részt vett a CEP 6. nemzetközi konferenciáján, amelyet *Közösségi szankciók és intézkedések* címmel rendeztek.

1998. január 13–15. között a BVOP-n *Andrew Coyle* megbeszélést folytatott az *Új utak a bv-személyzet képzésében Közép-Európában* címmel 1998. november 7–11. között megrendezendő nemzetközi konferencia előkészítéséről.

1998. március 2–6. között *Martin Pfrunder*, a Lenzburgi Kantoniális Bv. Intézet igazgatója tett tapasztalatcsere-látogatást Magyarországon.

1998. március 2–3. között 3 fős delegáció élén Magyarországra látogatott *Mircea Criste*, a román büntetés-végrehajtás főigazgatója. Ittjártakor írták alá a román–magyar együttműködési szerződést.

1998. március 24–27. között látogatta meg a Fejér Megyei Bv. Intézetet a HM Prison Service, Grath (Anglia) – *Greg Smith* vezette – 4 fős delegációja.

Elismerések

A nemzeti ünnep alkalmából a Magyar Köztársaság elnöke érdemes és eredményes munkássága elismeréseként a Magyar Köztársasági Ezüst

Érdemkereszt

kitüntetést adományozta *Szalai Sándor* *bv. főtörzsszázadosnak*, a Sopronkőhidai Kft. termelési előadójának.

Eredményes munkája elismerésül az igazságügy-miniszter a „Büntetés-végrehajtási Szolgálatért Emlékplakett”

arany fokozatát

adományozta *Flamich Ottó* *bv. alezredesnek*, *Jassó Sándor* *bv. alezredesnek*, *dr. Laczkó János* *bv. alezredesnek*, *dr. Pantali Zoltán*, *bv. alezredesnek*, *Szende Péter* *bv. alezredesnek*, *Tikász Sándor* *bv. alezredesnek*, *Végh András* *bv. alezredesnek*, *Zászlós Tihor* *bv. alezredesnek*, *Hir Sándor* *bv. őrnagynak* és *Draxler József* *bv. századosnak*.

Ugyancsak a nemzeti ünnep alkalmából eredményes munkájuk elismeréseként

pénzjutalomban

részesítette *Boglyasovszky Csaba* *bv. alez-*

redest, *Endrődi László hv. alezredest, Katonáné dr. Borka Katalin hv. alezredest, Márton Gábor hv. alezredest, dr. Tarján Gáborné hv. őrnagyot, Gyenge Bíró István hv. századost, Pécsi Tibor hv. századost, Tóka István hv. főhadnagyot, Csatorday Zoltán hv. törzsszászlóst, Ható Ferenc hv. zászlóst és Németh Károlyné polgári alkalmazottat.*

A büntetés-végrehajtás országos parancsnoka eredményes munkájuk elismeréseként a „Büntetés-végrehajtási Szolgálatért Emlékplakett”

ezüst fokozatát

adományozta *Németh Terézia hv. őrnagynak, Straszer László hv. őrnagynak, Endrődi Zsuzsanna hv. őrnagynak, Dani István hv. századosnak, Kovács Lajos hv. századosnak, Lados József hv. főtörzsszászlósnak, Illyés József hv. törzsszászlósnak, Imre Gyula hv. törzsszászlósnak, Lovas Tibor hv. törzsszászlósnak, Oláh Gábor hv. törzsszászlósnak, Botás Péter hv. zászlósnak, Hinel György hv. zászlósnak, Hosszú Imréné hv. zászlósnak, Sas István hv. zászlósnak, Szolnyik Lajos hv. zászlósnak, Szoták Zsuzsanna hv. zászlósnak, Barátki Ferenc hv. főtörzsőrmesternek, Kiss Lajos hv. főtörzsőrmesternek és Hegedűs Józsefné hv. törzsőrmesternek.*

A „Büntetés-végrehajtási Szolgálatért Emlékplakett”

bronz fokozatát

adományozta *Faragóné Vasvári Katalin hv. századosnak, Soós Zoltán hv. századosnak, Rapkay Tamás, hv. hadnagynak, Holósiné Tokodi Etel hv. törzsszászlósnak, Váradi László hv. törzsszászlósnak, Demjén*

Tibor hv. zászlósnak, Ferincz Jenő hv. zászlósnak, Lukács Károly hv. zászlósnak, Pápai Lajos hv. zászlósnak, Skorka Pálné hv. zászlósnak, Tóth Árpád hv. zászlósnak, Árnas László hv. főtörzsőrmesternek, Boda Ferenc hv. főtörzsőrmesternek, Molnár Péter hv. főtörzsőrmesternek és Páli Miklós hv. főtörzsőrmesternek.

A büntetés-végrehajtás országos parancsnoka a nemzeti ünnep alkalmából soron kívül előléptette

alezredessé

Bájer Gábor hv. őrnagyot, Budai Péter hv. őrnagyot, Kárpáti Tamás hv. őrnagyot, Kis-Benedek József hv. őrnagyot, dr. Kovács József hv. őrnagyot, Ocsovai Gábor hv. őrnagyot, Szalkai Istvánné hv. őrnagyot és dr. Timár Iván hv. őrnagyot,

őrnaggyá

Antal Mihály hv. századost, Boros Miklós hv. századost, Huszár László hv. századost, Kiss Gábor hv. századost, Szeles Tibor hv. századost és Tüske János hv. századost,

századossá

Garai János hv. főhadnagyot, Monori László hv. főhadnagyot, Nagyné Major Katalin hv. főhadnagyot, Sellei Jenő hv. főhadnagyot és Szépvölgyi Károly hv. főhadnagyot,

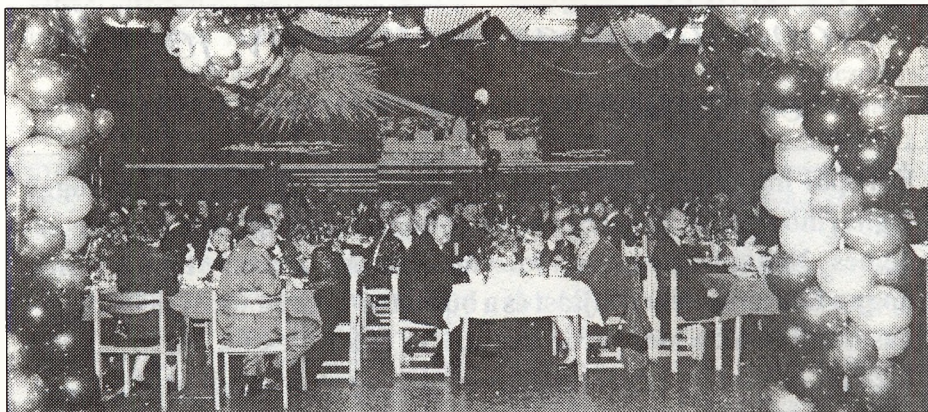
főhadnaggyá

Fuksz Tibor hv. hadnagyot, Gazdag Ágnes hv. hadnagyot, Németh Tibor hv. hadnagyot és Szahó Istvánné hv. hadnagyot,

hadnaggyá

dr. Kerkápolyné Mézes Julianna hv. főtörzsszászlóst.

Képek - események



A Segítő Kezek Alapítvány idei, ötödik jubileumi jótékonyági bálján minden eddiginél magasabb volt a résztvevők száma. Ennek megfelelően a bévés dolgozókat segítő alapítvány számlája közel hárommillió forinttal gyarapodott.



Február 13-án került sor az 1997-es évet értékelő és az 1998-as fő feladatokat meghatározó parancsnoki értekezletre a büntetés-végrehajtási szervezet oktatási központjában.

Szomszédolás

Gondolatok az osztrák bv. jogról és büntetés-végrehajtásról

Európai integrációs törekvésünk és az ezzel szorosan összefüggő jogharmonizáció megteremtésén való munkálkodás közepette érdemes Nyugat-Európára, közelebbről Ausztriára tekintenünk, hogy a büntetés-végrehajtást és a büntetés- végrehajtási jogot összehasonlíthassuk a magyarországgal, és eldönthessük, mi az, ami az osztrák büntetés-végrehajtási jogból és gyakorlatból átvehető, alkalmazható Magyarországon, és megállapíthassuk, melyek azok a területek, ahol a magyarországi szabályozás, illetve gyakorlat korszerűbb, követendőbb.

Erre az összehasonlításra lehetőséget ad a Győr-Moson-Sopron Megyei Főügyészség és a Burgenlandi Tartományi Államügyészség közötti többéves kitűnő kapcsolat, az ennek keretében szervezett szakmai tanulmányút Eisenstadtbá, illetve a Sopronkőhidai Fegyház és Börtönbe, valamint az Eisenstadti Büntetés-végrehajtási Intézet közötti kiváló napi munkakapcsolat.

Államügyészség, bv. bíróság

Ausztriában az államügyészség szerepe a büntetés-végrehajtással kapcsolatban más, mint Magyarországon. Ausztriában például nincs havi ügyési ellenőrzés a büntetés-végrehajtási intézetekben, hanem bizottság végzi ezt a felügyeletet.

Az ún. végrehajtási bizottság működé-

sét a büntetés-végrehajtási törvény (Strafvollzugsgesetz StVG) 18. §-a szabályozza. Eszerint minden tartományi székhelyen egy bizottságot kellett felállítani (Alsó-Ausztriában kettőt). A bizottság hét „bizalmi” személyből áll, akik maguk közül évente elnököt és elnökhelyettest választanak. Bizalmi személynek csak az jelölhető, aki alkalmas arra is, hogy a büntető-bíróságon ülnökként vagy esküdtként közreműködjön. A hét személyből négyet – közülük az egyik kötelezően nő – a tartományi főnök javaslata alapján a szövetségi igazságügyi minisztérium bíz meg. Kettő megbízására a szövetségi kereskedelmi és ipari, valamint a szociális minisztérium tehet javaslatot. Egyet a szövetségi igazságügyi minisztérium közvetlenül delegál a bizottságba. Ez utóbbi az eisenstadti államügyészség vezetője, dr. Erich Wetzler udvari tanácsos.

A bizottság általában az első és második félévben tart egy-egy ellenőrzést, amelyről jegyzőkönyvet készítenek a szövetségi igazságügyi minisztérium részére, indokolt esetben indítványokat tesznek. Ezen felül a bizottság törvényben rögzített joga, hogy előzetes bejelentés nélkül, bármikor váratlanul tartson ellenőrzést. A gyakorlatban úgy zajlik az ellenőrzés, hogy a bizottság végigjárja a zárkákat, megkérdezi a fogvatartottakat a velük való bánásmódról és a fogva tartás körülményeiről, továbbá arról, hogy biztosított-e jogaik gyakorlása, egyáltalán van-e valamilyen problémájuk. Ezen felül megtekinti az intézeti munkahelyeket, ellenőrzi a fogva tartási okmányokat, és az őrzésbiztonság állapotát.

Nyugati szakemberek és szakértők, köztük az eisenstadti államügyészség vezetőjének véleménye szerint is, a büntetés-végrehajtás felügyeletének magyarországi rendszere követendő, mert erőteljesebben szolgálja a törvényességi ellenőrzést, és az intézetek számára is megnyugtató, ha havonta végez az ügyész ellenőrzést.

Az államügyészségnek a büntetés-végrehajtási bíróság előtti ügyekben van fontos szerepe. Eisenstadtban maga a vezető államügyész intézi a büntetés-végrehajtással kapcsolatos teendőket.

Az államügyészség szerepének taglalása előtt áttekintést kell adjunk a büntetés-végrehajtási bíróságról.

E bíróság hatáskörét a büntetés-végrehajtási törvény 16. §-a szabályozza. Büntetés-végrehajtási bíróság valamennyi tartományi bíróságon működik, egyes bíróként, illetve három hivatásos bíróból álló tanácsban eljárva. A bv. törvény 16. § (2) bekezdésében meghatározott esetek közül az 1–9. pontig felsorolt esetekben egyes

bíró dönt, míg a 12. pontban szabályozott esetben a bírói tanács, bizonyos feltételeknél. (A háromtagú bírói tanács persze nem azonos a felsőbb bíróság háromtagú szenátusával.)

A bv. törvény 16. § (2) bekezdése szerint az alábbi esetekben jár el és határoz a bv. bíróság (a felsorolás tartalmazza a hivatkozott jogszabályok szövegét is): 1. Az elítéltnél a büntetés-végrehajtás költségeihez való hozzájárulásáról. 2. Az elítéltnél talált tisztázatlan tulajdonjogú pénz és tárgy állam javára ítéleséről, ugyanígy jár el a bv. bíróság, ha az elítélt azért rejti el a pénzt és a tárgyat, hogy az ne szállhasson az állam javára. 3. A szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának félbeszakításáról (bf.), továbbá a bf. visszavonásáról, az intézeten kívül töltött idő büntetésbe való beszámításáról, vagy e beszámítás mellőzéséről (ha a bv. bíróság megszünteti a bf-et, azonnal intézkedik az elítélt elővezetéséről, a bf. akkor nem számítható be a büntetés idejébe, ha az elítélt késve tért vissza az intézetbe, vagy a bv. bíróság visszavonta valamilyen oknál fogva a bf.-et, pl. magatartási szabály megsértése miatt). Magyarországon, mint ez ismert, a bf.-ről nem bíróság dönt, és a bf. nem számít be a büntetés időtartamába. Továbbá arról, hogy az eltávozási (kimenő) időt vagy az intézeten kmöll eltöltött időt ne számítsák be a szabadságvesztés-büntetés idejébe (ebből következően ezek az időtartamok egyébként automatikusan beszámítanak). 4. A különleges zárkában való elhelyezésről, ha ennek az időtartama az egy hetet meghaladja, egyébként a különleges biztonsági zárkában való elhelyezést a parancsnok rendeli el (Magyarországon „dühöngőnek” megfelelő ez a zárka, és ilyen hosszú ideig semmiképpen nem tartható ott a fogvatartott). 5. A megbilincse-

lésről és a kényszerzubbony alkalmazásáról, valamint a biztonsági ráccsal ellátott ágyban való elhelyezésről, ha ennek időtartama a 48 órát meghaladja. 6. Az egyszerű és szigorított őrizet (nálunk magánelzárás) idejének a szabadságvesztés-büntetés idejébe való beszámításának mellőzéséről (a magánelzárás Ausztriában is fegyelmi büntetés, az intézetvezető négyheti magánelzárásra fenyíthet). 7. Az egyszerű és szigorított őrizet négy hét utáni fenntartásáról, ha az elítélt akarata ellenére történik, és arról is dönt a bv. bíróság, mennyi ideig tartson ez az őrizet. Hat hónapon túl az őrizet csak az elítélt kérésére tartható fenn, az intézet orvosának hozzájárulásával. 9. A büntetés-végrehajtás utólagos elhalasztásáról, amelyre akkor van szükség, ha a büntetés-végrehajtás megkezdése után az elítélt egészségi állapotában (betegség, sérülés, rokkantság, egyéb testi vagy szellemi gyengülés) vagy más körülményeiben (terhesség, szülés) jelentős változás állt be, (A 8. 10. és 11. pontot hatályon kívül helyezték.) 12. A feltételes szabadságra bocsátásról és az azzal összefüggő egyéb rendelkezésekről (pl. pártfogó felügyelet elrendeléséről), a feltételes kedvezmény visszavonásáról és arról, hogy a feltételes kedvezmény eredményesen eltelt.

A 12. pontban szabályozott esetben a bv. bíróság akkor jár el egyes bíróként, többek között, ha a szabadságvesztés-büntetést első fokon a büntetőbíróság egyes bíróként szabta ki.

Ausztriában nincs végrehajtási fokozat, mint Magyarországon. Ebből következően a feltételes kedvezmény is egységesen, a törvény erejénél fogva, a szabadságvesztés-büntetés 2/3 részének kitöltése után adható.

A feltételes kedvezmény megadására a

bv. intézet tesz előterjesztést a bv. bíróságnak. A bíróság az előterjesztést állásfoglalásra köteles megküldeni az ügyészségnek (Magyarországon a bv. bírónak ilyen kötelezettsége nincs). Az államügyészség az előterjesztésről írásban állást foglal, és az ezzel kapcsolatos bv. bírósági meghallgatáson részt vehet. A meghallgatás a bíróságon történik (nálunk a bv. intézetben). A bv. törvény lehetőséget biztosít az elítélteknek, hogy a szabadságvesztés-büntetés fele részének kitöltése után kérelmet intézzen a feltételes szabadságra bocsátásra. A kérelmet az intézet véleményezi, és a bv. bírósághoz továbbítja. A bv. bíróság az elítélt kérelmét állásfoglalásra köteles az államügyészségnek megküldeni. A bv. bíróság csak a bv. intézeti vélemény és az államügyészség állásfoglalásának birtokában, az elítélt meghallgatása után dönthet. A bv. bíróság határozata ellen jogorvoslati lehetőség van. A fellebbezést a felsőbb bíróság bírálja el.

Az osztrák büntetés-végrehajtási törvény feltételes szabadságra vonatkozó rendelkezéséhez való igazodást jelzi nálunk a Btk. 47. §-ának módosítása, az 1997. évi LXXIII. törvény 1. §-a által. E módosítás következtében ugyanis bizonyos feltételek megléte esetén a büntetőbíróság ítéletében akként rendelkezhet, hogy az elítélt a büntetés fele részének kitöltése után feltételes szabadságra bocsátható.

A fogvatartottak jogai, jogorvoslati lehetőségek

Az osztrák fogvatartottak jogait, a jogok érvényesítését, illetve a jogorvoslati lehetőségeket a bv. törvény tartalmazza.

A fogvatartottakról ún. büntetés-végrehajtási tervet készítenek, amely tartalmaz

za a fogvatartott önéletrajzát, a meghallgatásáról felvett jegyzőkönyvet, a büntetés-végrehajtás formáját, a foglalkoztatást, a nevelői teendőket, az orvosi kezeléseket, a külvilággal való kapcsolattartás rendjét és az őrzésre vonatkozó rendelkezéseket.

A törvény szerint a fogvatartottakkal való érintkezés során nyugodt, komoly, szilárd és igazságos bánásmódot kell alkalmazni, őket önérzetükben és emberi méltóságukban nem lehet megsérteni. A jogorvoslati fórumrendszert a tartományi bíróságok mellett működő ún. *bírósági büntetés-végrehajtási intézetek* esetében a bv. törvény 11–13. §-a szabályozza. Eszerint elsőfokú büntetés-végrehajtási hatóság a bv. intézet vezetője. Másodfokú hatóság a bv. intézet helye szerinti büntetőügyekben eljáró elsőfokú bíróság elnöke, legfelsőbb (végső) büntetés-végrehajtási hatóság a szövetségi igazságügyi minisztérium.

A jogorvoslati fórumrendszer az ún. *általános és különleges* büntetés- végrehajtási intézeteknél annyiban eltérő az előzőtől, hogy a rendszerből kimarad a bíróság elnöke, és a bv. intézet után közvetlenül a szövetségi igazságügyi minisztériumhoz lehet fordulni

A fogvatartotti jogok érvényesítésének sajátos fordulatát tartalmazza a büntetés-végrehajtási törvény 24. §-a. Amennyiben a fogvatartott a büntetés- végrehajtás céljainak elérése érdekében a felügyelettel együttműködik, vagy ezt a szándékát jelzi, érezteti, akkor az egyébként csak adható kedvezmények jogosultsággá válnak. Ilyenek például a saját felsőruházat viselése, saját sporteszközök és sportruházat használata.

A fogvatartott hetente egyszer jogosult fél órára *látogatót* fogadni, a látogatási idő hathetenként egy óra időtartamú.

A *csomagküldést* illetően Ausztriában sokkal szigorúbb előírások érvényesülnek, mint Magyarországon. Ennek háttérében az áll, hogy az osztrák bv. intézetekben egyre gyakoribb a kábítószer. A fogvatartottak negyedévente egy 3 kg-os csomagot kaphatnak, amelyet távollétükben is kinyithat és ellenőrizhet a felügyelet. A bv. törvény 91. § (3) bekezdése alapján az intézet vezetője megtilthatja egyes, vagy az összes fogvatartott számára a csomagfogadást vagy -küldést. A tilalom bevezetésére hathavonta a szövetségi igazságügyi minisztérium jóváhagyása szükséges. A elítéltek soros csomagjuk helyett pénzt is kaphatnak.

A fogvatartottak jogosultak a bv. intézetben belüli házasságkötésre.

Az *elítéltek hérezése* a civil életben érvényes, a piacgazdaság szempontjainak figyelembevételével kötött kollektív szerződések alapján történik. A foglalkoztatott elítélteket bevonták a munkanélküli-segélyezés rendszerébe, illetve az önhibájukon kívül nem dolgozók is bevonásra kerültek, ez utóbbiak biztosítási díját az állam fizeti.

A fogvatartottak *enyhébb végrehajtási rezsimbe* helyezhetők. Az enyhébb végrehajtási rezsim alatt állók intézetben kívül felügyelet nélkül dolgozhatnak, napközben nyitott zárkaajtó mellett élnek, képzés, továbbképzés céljából elhagyhatják az intézetet, ambuláns egészségügyi szolgáltatásokat vehetnek igénybe intézetben kívül, havonta 1-2 alkalommal szabadságra mehetnek. kíséreléssel csoportos kimaradást kaphatnak. Az enyhébb végrehajtási rezsimbe helyezésről a bv. intézet vezetője dönt. Ahogy korábban utaltam rá, az e kedvezmények által intézetben kívül töltött idő automatikusan beszámít a szabadságvesztés idejébe, kivéve akkor, ha a bv. bíró-

ság a beszámítást mellőzi. (A rendszer a magyarországi enyhébb végrehajtási szabályoknak felel meg.)

A szabaduló fogvatartottat jogairól és esetleges helytelen életvitelének jogi következményeiről írásban és szóban ki kell oktatni. Az állam köteles a szabaduló fogvatartott részére szabadulási segély formájában ruházatot, hosszú utazás esetén étellemezt biztosítani, valamint letéti pénzét a mindenkori létminimum egyhavi összegére kiegészíteni.

A fogvatartottak *kérelmeket és panaszokat* terjeszthetnek elő, azonban ezt nagyon szigorú rendben tehetik csak. A kérelmet csak saját nevében eljárva, sürgős esetben a legközelebb elérhető felügyeletnek továbbíthatja. Egyébként a kérelmeket csak előre meghatározott időpontokban, és csak az illetékes hivatalnoknak adhatja át, illetve szóban közölheti vele. (Nálunk a nevelőnek bármikor.)

A fogvatartottak minden, a jogaikat érintő döntés és utasítás, valamint a személyzet őket érintő viselkedése miatt panaszt tehetnek. Az orvosi kezelés módja ellen irányuló kérelmeket és panaszokat azonban csak a bv. hatóságok felett felügyeleti joggal rendelkező szerveknél lehet előterjeszteni (Bv. tv. 122. §). A kérelmekre és panaszokra nem kötelező a „visszatájékoztató”! Általános szabály, hogy a fogvatartott a panaszára okot adó esemény után „egyet alszik”. Ez annyit jelent, hogy panaszát – kivéve, ha a késlekedés veszéllyel jár – legkorábban egy nappal, illetve legkésőbb a 14. napon terjesztheti elő a panaszra okot adó esemény után, illetve attól számítva, hogy a döntést előtte kihirdették, vagy részére a sérelmezett határozatot átadták. A panasznak nincs halasztó hatálya. Az intézetvezető, illetve a panasz által érintett bün-

etés-végrehajtási hatóság a panaszban kifogásolt büntetés-végrehajtási intézkedést – ha a halasztás nem jár veszéllyel – a panasz elbírálásáig ideiglenesen felfüggesztheti. Több fogvatartott által közösen előterjesztett panasz is lehetséges.

A panaszok elbírálásának rendjét a bv. törvény 121. §-a tartalmazza. A személyi állomány tagjai, illetve az ő utasításuk elleni panaszokat az intézetvezető bírálja el. Ha a panasz a tartományi bíróság mellett működő börtönök vezetője, vagy annak intézkedése ellen irányul, és a panasznak saját hatáskörében a vezető nem ad helyt, akkor a panasz elbírálása a felügyeletet ellátó felettes hatóság, azaz a tartományi büntetőbíró elnökének hatáskörébe tartozik. Végző soron a szövetségi igazságügyi minisztérium dönt.

A felettes büntetés-végrehajtási hatóságok döntései ellen csak akkor élhet jogorvoslati lehetőséggel a fogvatartott, ha a fegyelmi döntés olyan ügyben született, amelynek során a fegyelemsértést a bíróságok mellett működő börtön vezetője terhére követték el, vagy a fogvatartott panasz az ilyen intézet vezetője ellen irányul. Ezekben az esetekben a kérelmet, illetve panaszt a szövetségi igazságügyi minisztérium bírálja el.

A panaszhoz az intézetvezető rövid jelentést csatol, kivéve, ha a panaszhoz mellékeltek egyéb iratok, akták alapján a tényállás tisztázott. Az intézetvezető közli a panasszal kapcsolatos döntését a panaszossal, kivéve, ha az őellene irányult, ilyenkor a helyettese jár el. Ki kell oktatni a panaszost jogorvoslati lehetőségeire. Ha a panasztevő igényli, akkor a döntést írásban is kézbesíteni kell.

Közvetett jogorvoslati lehetőséget nyújt a fogvatartott számára a büntetés-vég-

rehajtás társadalmi ellenőrzését ellátó, már említett büntetés-végrehajtási bizottság. Panaszokkal a fogvatartottak az Alkotmány- és Közigazgatási Bírósághoz is fordulhatnak.

Kiemelendő, hogy a fogvatartottakra is kiterjed az Emberi Jogok Európai Egyezményének joghatálya, amely alapján az egyezményben szereplő alapvető szabadságjogaiknak a panaszjog keretében érvényesíthetnek.

Az Eisenstadti Bv. Intézetben

Az Eisenstadti Bv. Intézet csupán harminc éves, de ezalatt az egyébként is korszerű épületet egyszer már teljesen felújították.

A bv. alkalmazottaknak komoly nehézséget jelent, hogy a fogvatartottak kb. 30 százaléka 15 országból való, közöttük állandóan található magyar állampolgár is. A magyar állampolgárságú fogvatartottak főként az embercsempészet köréből kerülnek ki.

A bv. intézetben további problémát jelent a nyelvi, megértési nehézség, a vallás szerinti táplálkozás és az idegen kultúrákhoz tartozókkal való bánásmód.

A fogvatartók és a fogvatartottak aránya 1:2,5, tehát egy alkalmazottra átlagban 2,5 fogvatartott jut. Ez az arány magyar szemmel rendkívül kedvezőnek tűnik, hiszen nálunk 5 fogvatartott jut egy alkalmazottra, de az osztrák kollégák véleménye szerint a szakszerű munkavégzést ilyen arány mellett nem tudják garantálni. Egyébként egy elítélt napi átlagos költsége 1000 ATS.

Az előzetesen letartóztatottak és a jogerősen elítéltek 40 százalékát tudják foglal-

koztatni az intézetben. Két különböző foglalkoztatási lehetőség van. Egyrészt az ún. költségvetésben (konyha, kertészet, lakatos-, asztalosműhely), másrészt vállalkozásban való foglalkoztatás. A vállalkozás nagyon ritka, és külön engedélyhez kötött. Eisenstadtban különböző irodai papírárut állítanak elő úgy, hogy a szükséges alapanyagot egy külső vállalkozó szállítja, míg az intézet adja a munkaerőt és a munkahelyet. A bv. intézet alkalmazottainak lehetőségük van arra, hogy a költségvetésnél nagyon kedvező kondíciók mellett szolgáltatásokat (autómosás, autószerelés, autófényezés, lakatosmunkák) igénybe vegyenek.

A fogvatartottak munkadíjazását 1993 óta *kollektív szerződés* alapján állapítják meg, öt fokozat szerint. Így pl. a fémtömegcikkkel foglalkozó segédmunkás, aki könnyű fizikai munkát végez, a civil életben megállapított munkabér 60 százalékát, míg egy csoportvezető szakmunkás 90 százalékát kapja. A bérfokozatok e két szélsőséges érték között helyezkednek el. A fogvatartott a munkája után járó bruttó bevételből 75 százalékot ún. „rabtartásra”, másfél százalékot munkanélküli biztosításra fizet be. A könnyű munkát végző segédmunkás 10,6 ATS-t, a szakmunkás 16 ATS-t keres nettóban óránként. A nettó kereset 50 százalékát kötelező tartalékképzésre fordítják, a másik 50 százalékát letéti pénzként vásárlásra használhatják fel.

Eisenstadtban a törvényben meghatározottak szerint történik a fogvatartottak *differenciálása*. Eszerint van elkülönítő részleg (az ön- és közveszélyes fogvatartottak részére néhány különlegesen kialakított zárkát tartanak fenn, amelyeket évente háromszor, négyszer vesznek igénybe), van alkoholvonó-kúrát végrehajtó részleg és van

metadonprogramot végrehajtó részleg (ezt a részleget néhány hónapja nyitották meg a drogfüggő fogvatartottak részére).

A fogvatartottakat alapvetően aszerint kell elkülöníteni, hogy első bűntényes, illetve gondatlan elkövető vagy visszaeső.

A szabadidőprogram összeállításával, megszervezésével ún. *szabadidő-referens* foglalkozik. A fogvatartottak részére gazdag könyv- és újságkínálatot nyújt a könyvtár, több idegen nyelven is. Szeretném kiemelni az Eisenstadti Bv. Intézet és a Sopronkőhidai Fegyház és Börtön közötti igen jó baráti kapcsolatot, amely abban is kifejezésre jut, hogy rendszeresen küldenek egymásnak könyveket és újságokat. Így tehát a fogvatartottak is profitálnak ebből a kapcsolatból.

A fogvatartottak kulturális és szociális gondozásában civil és vallási egyesületek is részt vesznek, akik rendszeres támogatásban részesülnek a szövetségi igazságügyi minisztériumtól és önkéntes adományozóktól. Ezek az egyesületek pl. a fogvatartottak által készített dísz tárgyakat, használati tárgyakat karácsony előtt a város sétálóutcáján értékesítik, és a bevételt a fogvatartott letéti pénzéhez teszik.

Eisenstadtban az elítéltek kedvezményként a saját felsőruházatukat viselhetik. Hozzá tartozóik és más ismerőseik rendszeresen látogathatják őket. A telefonálásnál szigorúbb szabályok érvényesülnek, mint Magyarországon. A törvényben ugyan megvan a telefonálás lehetősége, de jogerősen elítélt e jogával csak rendkívül fontos esetben élhet. Az előzetesen letartóztatottak pedig csak a vizsgálóbíró engedélyével telefonálhatnak.

Ausztriában létezik az ún. *karácsonyi kegyelem*, az Eisenstadti Bv. Intézetben ez a kegyelem évente kb. 20 fogvatartottat érint.

Az osztrák büntetés-végrehajtás áttekintése

A büntetéseket és intézkedéseket 29 különböző büntetés-végrehajtási intézetben hajtják végre, amelyek funkcióik szerint a következőképpen csoportosíthatók: 1. A szabadságvesztés-büntetést 9 büntetés-végrehajtási intézetben hajtják végre (letöltőházak). Ezen belül férfiakat helyeznek el *Garstenben*, *Graz-Karlaban*, *Hirtenberghen*, *Sonnberghen*, *Steinben*, *Suhenben*, *Wien-Simmeringben*. A fiatalkorúakat *Gerasdorfban*, a nőket *Schwarzauhan*. 2. Intézkedést három intézetben hajtják végre: *Göllersdorfban*, *Wien-Mitters-teighen*, *Wien-Favoritenben*. 3. Elsőfokú bíróságok mellett működő börtönök (17 ilyen intézet található az elsőfokú bíróságok székhelyén).

A bv. intézetekben külön részlegekben helyezik el az első bűntényeseket (bv. törvény 127. §), a gondatlan elkövetőket (bv. törvény 128. §) és a normál büntetés-végrehajtási rezsimre pszichológiai sajátosságai miatt alkalmatlan fogvatartottakat (bv. törvény 129. §).

A 2.pontban felsorolt bv. intézetek az alábbiak szerint szakosodtak: Göllersdorfban helyezik el a kóros elmeállapotú, beszámítási képességgel nem rendelkező elkövetőket [Strafgesetzbuch StGB. 21. § (1) bek.]. Ebbe az intézetbe utalják azokat az elítélteket is, akik pszichiátriai kezelésre szorulnak, ellátásukról szakorvosokból álló csoport gondoskodik. Wien-Mittersteighenben azokat a kóros elmeállapotú elkövetőket, akik valamilyen szintű beszámítási képességgel rendelkeznek [Btk. 21. § (2) bek.], ezen felül a terápiára vállalkozó első-

sorban szexuális bűncselekményt elkövetett fogvatartottakat, [Büntetés-végrehajtási tv. 158. § (2) bekezdés], Wien-Favoritenben az elvonókúrára szoruló kábítószer- és alkoholfüggő bűncselekményt elkövetett fogvatartottak közül azokat, akiknél remény mutatkozik az elvonókúra sikerére, [Btk. 22. § és Bv. tv. 68/A §], Sonnenbergben a különösen veszélyes visszaesőket helyezik el. (Btk. 23. §). Wien-Simmeringben az enyhébb végrehajtási rezsimbe sorolt fogvatartottakat.

A bv. intézetek szakmai és törvényességi felügyeletét a szövetségi igazságügyi minisztérium látja el, azonban a 17 elsőfokú bíróság mellett működő börtön esetében a törvényességi felügyeletre a büntetőügyekben illetékes tartományi bíróság elnöke rendelkezik hatáskörrel.

Az igazságügyi tárca vezetői a bv. intézetek felügyeleti rendjében változtatást terveznek, úgyszintén a panaszok és kérelmek elbírálásának rendszerében is. A jelenlegi felsőbb bíróságok (négy ilyen van) székhelyén ún. „panasz-tribunálok” felállítását tervezik, amelyek bírákból és büntetés-végrehajtási gyakorlati szakemberekből állnának. Azokat a panaszügyeket bírálnák el, amelyek most a bv. felettes hatóságainak, tehát a bírósági elnöknek, valamint a szövetségi igazságügyi minisztériumnak a hatáskörébe tartoznak.

A büntetés-végrehajtási hivatalnokok alapkiképzésére büntetés-végrehajtási iskolaműködik Bécsben külső oktatási decentrumokkal. Az oktatás a legmodernebb technikával, szaktanárok, valamint gyakorlati bv. szakemberek bevonásával folyik (pl. az iskola alagsorában lövészeti mozi és lőtér működik). Az iskolában folyik a tisztek elméleti kiképzése is. A személyi állomány rendszeres továbbképzését külön központokban

végzik, ahol évente rendezvényeken és szemináriumokon teszik lehetővé a személyi állomány tudásszintjének és ismereteinek bővítését.

Az osztrák bv. intézetekben kb. 8000 férőhely áll rendelkezésre. Ausztriában nincs külön „rabkórház”, hanem a polgári kórházak kötelesek a bv. intézetek részére az őrzés és felügyelet ellátását biztosító részlegeket kialakítani. Az egész országban 70 ilyen férőhelyet biztosítanak.

A fogvatartottakat szakképzett egyenruhás állomány oktatja, és mestervizsgával rendelkező hivatalnokok vezetik a gyakorlati oktatást. Ebből következően a személyi (egyenruhás) állomány felvételi kritériumai között a magyartól eltérően nem az érettség a követelmény, hanem a befejezett szakmai végzettség.

Végezetül az osztrák büntetés-végrehajtási intézetek aktuális problémáiról kell szólni. A hiányosságokra néhány, a közelmúltban előfordult rendkívüli esemény – mint pl. a göllersdorfi bv. intézetben, ahol egy elítélt brutális kegyetlenséggel meggyilkolta pszichológusnőjét. vagy a graz-karlauvi bv. intézetben 1996-ban lezajlott túszedés – hívta fel a politikusok és a büntetés-végrehajtási szakemberek figyelmét. A bv. intézetek biztonsági rendszerét átfogó előkészületek után jelentős beruházásokkal korszerűsítették. Álláspontjuk szerint a biztonságosabb börtönök révén a közbiztonságot is óvni tudják.

A büntetés-végrehajtás rangját mutatja, hogy az osztrák alkotmányban rögzítették: az igazságszolgáltatás harmadik oszlopa a büntetés-végrehajtás, a bíróság és ügyészség után.

A bv. intézetek legfőbb biztonsági problémájaként korábban is és napjainkban is a kábítószer mutatkozott, illetve mutatkozik. A bv. intézeteken belüli kábító-

szer-probléma kézbentartása érdekében több intézkedést tettek. A kábítószerfüggő fogvatartottak önkéntesen, bizonyos kedvezmények fejében a kábítószer fogyasztásáról lemondanak, és rendszeres vizeletvizsgálatnak vetik alá magukat. Jelenleg mintegy 220 fogvatartottat vontak be a kábítószer helyettesítő ún. metadonprogramba. Ilyen programok ma már minden osztrák bv. intézetben működnek.

További nehézséget jelent az intézetben belüli erőszak, illetve az erre való hajlam növekedése, a szaporodó viselkedésbeli zavarok és más pszichológiai rendellenességek gyakorisága az elítéltek körében. Nem hagyhatók figyelmen kívül azok a nehézségek sem, amelyek abból fakadnak, hogy a fogvatartottak között hihetetlenül magas a külföldiek aránya.

Gartner István—Oltyán István

BÖRTÖNÜGY

MAGYARORSZÁGON

A szeretet nem luxus

A brazíliai APAC-börtön

A brazíliai San Jose dos Campos nevezetű városban van egy börtön, ahol nincsenek őrhők, éjjel is maguk vannak az elítéltek, s ők zárják az ajtót magukra. Több mint 100 fogvatartott él így – nem is raboknak vagy elítélteknek hívják őket, hanem recuperandosnak, ami gyógyulót jelent –, az átlagos büntetési idő 12-13 év, s a visszaesők száma 4-5% körül mozog. A híres APAC-típusú börtönbe sokan elmennek tanulni, újat látni. Lehet is. Az APAC az Association for the Protection and Assistance of the Condemned rövidítése, magyarul: Szövetség az elítéltek védelmére és támogatására.

A Magyar Testvéri Börtöntársaság az elmúlt évben megszerezte egy angol film magyarországi terjesztési jogát, ennek a filmnek az a címe, mint e tanulmánynak, s erről a börtönről szól. Már sok börtönbe eljuttattuk, ezenkívül közel ezer példány talált gazdára. A filmet 1995 őszén levetítettem Pilisszentkereszten egy bv. osztályvezetői értekezleten is.

E börtönnek a működése és „szelleme” számomra igen vonzó, s azt gondolom, egyre többet hallunk majd róla, hiszen már az Egyesült Államokban is megkezdődött e modell „kipróbálása”, sőt Skóciában és Brazíliában is. Talán nincs olyan messze, hogy Magyarországon is kövessük a példát.

Külön köszönet illeti *Dan Wan Ness* barátomat, a Nemzetközi Testvéri Börtöntársaság jogi szekciójának vezetőjét, az ő tanulmánya alkotja e dolgozat gerincét. Hosszú kutatást és elemzést végzett – szervezete megbízásából –, hogy alaposan megismerjék és előkészítsék az APAC-program megvalósítását az Amerikai Egyesült Államokban.

Az APAC eredete és háttere

1969-ben egy *Cursillo* – többnapos lelkigyakorlat – végén *dr. Mario Ottobonit* megérintette az Isten. Abban az időben városi tanácstag volt San Jose dos Campos városában. Szokása volt, hogy minden nap végén imádkozott az irodájában. 1972. november 15-én imádkozás közben egy hangot hallott, amely arra hívta, hogy segítsen bebörtönzött testvéreire. Ennek engedelmeskedve megkezdte a foglyok iránti feltétlen szeretet szolgálatát. Az az elhatározása, hogy a börtönben egy szerető családot hoz létre, megindított más *Cursillo*-tagokat is, hogy hitüket tette fordítsák, és kövessék őt. Hamarosan számos fogvatartottat gondoztak az állami kezelésben lévő Humaita börtönben San Joséban. Idővel egy másik hívő férfi, *dr. Silvio Marques Neto* csatlakozott *dr. Ottobonihoz*. 1972-ben *Netót* kinevezték San Jose bírójává. Megdöbbenve a fel-

ügyeletére bízott börtön állapotán, megpróbálta bezáratni azt. Első kísérletei azonban sikertelenek voltak, mert felettesei arra hivatkoztak, nincs helyette másik börtön.

1973 végén az APAC a Humaita börtön celláinak már durván a felében végezte fogvatartott elítéltek gondozását, és ekkortájt kezdte meg az első elítélt intézetben kívüli őrzését. Nyilván sok kudarc érte őket ezekben a kezdeti napokban, beleértve a szökéseket is, amelyek miatt elenzői jelentős politikai nyomást fejtettek ki az APAC beszüntetéséért. Dr. Ottoboni és dr. Neto azonban folyamatos tanulási programot dolgozott ki, bevonva e tervező és irányító folyamatba az elítélteket, az önkénteseket és a családokat. Minden kockázatot vállaltak az APAC-mozgalom érdekében, beleértve személyes hitelességüket, pályájukat, sőt még életüket is. Ez a törekvésük a börtönöket működtető brazil rendőrség igen heves ellenállásába ütközött.

1975-re az APAC-mozgalom kezdett Brazília-szerte elterjedni, részben a *Krisztus sírt a börtönben* című könyv hatására, amelyet dr. Ottoboni és dr. Neto írt a „visszanevelés” három állomásáról. Ez a könyv felkeltette az érdeklődést az APAC-program iránt. 1976-ban a brazil elnök elolvasta a könyvet, majd átfogó tanulmányt kért az APAC-programról, amely a Humaita börtönben ekkor már nagyobb teret nyert. A börtönt ugyan még mindig a rendőrség irányította, de az APAC létrehozhatott a földszinten egy hálótermet a második állomás szintjén álló fogvatartottaknak, akik már beléptek a program *visszalépési* szakaszába. A programnak ezt az elemét teljesen az APAC irányította, s ez nagy lépés volt annak érdekében, hogy a börtönök a rendőrségtől függetlenül működjenek.

1979-ben a Humaita börtönt bírói ítélettel bezárták, annak ellenére, hogy az APAC-program rohamosan terjedt. A bezárást az általános állapotok és a rendőrség brutalitása tette szükségessé. A rendőrség szembenállása az APAC-programmal 1981-ben dr. Ottoboni egyik közeli barátja elleni orvtámadásban csúcsosodott ki. *Dr. Franz de Castro Holzwarthot*, a Cursillo-mozgalom megalapítóját San Joséban, a rendőrök ötven lövéssel megölték, miután sikeresen egyezkedett egy túszelengedési ügyben egy közeli börtönben. Az APAC-önkéntesek szerint az ok az volt, hogy csatlakozott az APAC-mozgalomhoz, és támogatta azt. Ez az eset – mártírt adva az ügynek – csak táplálta a mozgalom tüzét. Franz Holzwarth halálának évében az APAC az egész országból, egybegyűjtve az APAC-képviselőket, megtartotta első nemzeti kongresszusát.

A politikai nyomás az APAC-program sikereinek elismertetésére azt eredményezte, hogy a kormány felajánlotta az APAC-nak, hogy magánintézményként újra megnyitja a Humaita börtönt. 1984-ben az APAC mint az első teljesen általa fenntartott intézetet, felújítva megnyitotta a börtönt.

1988-ban az APAC csatlakozott a Nemzetközi Testvéri Börtöntársasághoz. Ma már több mint 120 helyet üzemeltet Brazíliában. Több mint 566 elítélt fejezte be az APAC-programot San Joséban, és azóta szabadon él. Az APAC hivatalos kimutatása szerint csak 4%-ukat ítélték el újra bűnelkövetésért.

Az alapítók filozófiája

Három férfi az APAC szíve, esze és lelke: dr. Mario Ottoboni, dr. Silvio Marques Neto és dr. Hugo Veronese. Dr. Mario Ottoboni gyakorlott ügyvéd, kiváló költő és tapasztalt politikai vezető. Huszonegy évvel ezelőtt, 38 éves korában egy Cursillo-hétvégén keresz-

tény lett. Kétgyermekes apa volt, amikor szíven ütötte a börtönlakók sóvárgása a gondoskodó apa és a szerető családi környezet iránt. 1972-ben dr. Mario Ottoboni élére állt az APAC-mozgalomnak, önkénteseket és fogvatartottakat lelkesítve arra, hogy úgy szeressék egymást, mint egy család. Az „*Estamos Juntos*” (együtt vagyunk) világosan kifejezi álmát és az APAC koncepcióját: úgy szeretni egymást és úgy bánni egymással, mint egy család tagjai. Az APAC-ért és a büntetésüket töltő foglyokért kész lenne feláldozni az életét. Dr. Mario Ottoboni idejének nagy részében azokkal foglalkozik, akik közvetlen befolyással vannak az APAC-programra. Az APAC elnökeként ő hangolja össze a mozgalom mindennapi működését. Fizetés nélküli önkéntes, aki teljes munkaidőben elkötelezte magát az APAC-misszióknak.

Dr. Silvio Marques Neto az APAC esze. 1970 táján bírói kinevezést kapott, most is a bírói testület tagja, s mint kiváló bírósági tanácsadó szolgál Sao Paulo városában. Kezdetektől fogva hirdette és finomította az APAC elveit, éveken át szolgálván mint a testületi tanács (igazgató) elnöke. Dr. Neto az APAC-program érdekében vitatkozik annak politikai ellenzőivel, miközben óvatosan navigál a brazil kormány politikai vizein. Ő lépett először kapcsolatba a brazil elnökkel, és vette rá, hogy elolvassa a Krisztus sírt a börtönben című könyvet. Ő a híd az APAC és a rendőrség, a bíróság és a büntetés-végrehajtó szervek közti ideológiai szakadék fölött. Dr. Silvio Neto álma az APAC-koncepció kiterjesztése más államokra és országokra az egész világon. Amikor azt kérdezték tőle, miért tette föl bírói pályáját az APAC-ra annak idején, azt felelte: „Valamit tenni kellett!” Világosan látja az APAC-program iránti igényt világszerte.

Dr. Hugo Veronese kitűnő pszichológia professzor, ő az APAC „lelke”. Már a kezdetekben csatlakozott az APAC-hoz, és fő feladata volt a program pszichológiai alátámasztása. Dr. Veronese a testületi tanács elnökeként szolgál, példamutató odaadással dolgozva a börtönben. Ő az APAC öreg bölcsje, aki megtestesíti és világosan kifejezi a mozgalom sikerének alapelveit. Az APAC-ról vallott filozófiáját a következőkben látja: „A bűn a szeretet erőszakos és tragikus elutasítása.”

Az APAC filozófiája

Az alapítók, a Cursillo-mozgalom, az önkéntesek és az elítéltek együttes hatásának eredményeként létrejött az iránymutató filozófia, amely alapjául szolgál a programnak és működésének. Ha megvizsgáljuk a gyakorlati elemeket, és megfigyeljük az önkéntes munkatársak és elítéltek közötti kölcsönös együttműködést, és kikérdezzük azokat, akik a programban részt vesznek, megértjük azt a filozófiaértelmezést, amely az APAC-ot működteti. Ez a következő elemeket foglalja magában:

1. „*Öld*” meg a bűnt, mentsd meg az embert! Az APAC tagjai szentül hiszik, hogy „a bűn” és „az ember” nem ugyanaz. Egy ember annyiban bűnös, hogy torz képet alakított ki önmagáról, az apjáról, anyjáról vagy Istenről. Ezek a képek azoknak a „bűnös” tevékenységeknek eredményei, amelyeket a számára fontos családtagok vagy tekintélyes személyek részéről tapasztalt életében, s amelyeket megerősítettek a személy saját negatív választásai. A cél ezért „megölni” a bűnt, a torzképek lerombolásával. Ezt csak a pél-

dás szerepmoდედეkek hosszán tartó, elkötelezett, feltétel nélküli szeretetén keresztül lehet megvalósítani.

2. *A család egyaránt lehet a bűn gyökere, és a gyógyulás forrása.* A téves képek ott-hon kezdődnek. A rosszul működő családok gyakrabban termőtalajai a bűnös tevékenységeknek. Ezért a fogvatartott gyógyulásának és talpraállásának elsődleges feltétele az egészséges családi élet kialakítása. Csak egy egészséges család megteremtésével lehet új képekkel helyettesíteni a régi, romboló képeket, és történhet igazi gyógyulás. Csak akkor tudjuk átölelni Istent, mint gondoskodó és szerető Atyánkat. Ez a gondolat mélyen beágyazódik minden APAC-tevékenységbe. Az APAC-hoz forduló elítélteket azon az alapon szűrjük, hogy a család támogatja-e és számba jöhet-e, mint gyógyító. Az APAC-önkéntesek és elítéltek pótcsaláddá lesznek, ahol dr. Mario Ottoboni mintegy „apaként”, az önkéntesek pedig keresztszülökként szolgálnak. A döntéseket inkább mint nagy család, semmint valamiféle szervezet hozzák. Az elítéltek családjait bevonják a fogvatartottal kapcsolatos tervezésbe és gyógyításba, önmagukat is úgy kezelik, mint az APAC-család tagjait. Az „Estamos huntos” (együtt vagyunk) több mint mottó; ez az APAC legbensőbb valóságának kifejezése.

Az APAC tagjainak mély meggyőződése, hogy Isten szeretetének ereje mindenkit meg tud változtatni, aki nyitott a változásra. Hiszik, hogy ha valaki elég szenvedést élt át, és felkínálkozik számára a remény, akkor valószínűleg megváltozik. Ezért óvatosan olyan elítélteket fogadnak be a programjukba, akikről hiszik, hogy valóban készek a változásra. Ha egyszer már APAC-ban van az új fogvatartott, teljesen megbíznak benne, felelősséggel ruházzák fel saját magáért, eközben támogatják ilyen irányú törekvéseiben.

Isten szeretete a változás forrása, és mi vagyunk a csatornái. Minden változás lehetséges Isten által. Isten szeretete meglágyítja a szíveket, meggyógyítja a fogvatartottaknak az élet romboló képeitől elferdült lelkét. Mégis, mi vagyunk Isten szeretetének csatornái, és önzetlen gondoskodásunk tapintható jelein keresztül kezdik a foglyok megtapasztalni Istent. Szeretettünk kifejezései tettekké alakítják hitünket, minden szolgálat olyan befektetés az életükbe, mint Isten működése, hogy újjáépítse életüket.

Ez a gondolat áll a Cursillo-mozgalom középpontjában és áthatja az APAC minden mozzanatát. A foglyok érkezésük napjától kezdve tapasztalhatják a meg nem szolgált, nem remélt, valóságos szeretet kézzel fogható jeleit az önkéntesektől, a személyzettől és az elítéltektől egyaránt. Ez nyilván sok rabnak nyomasztó, és érzelmileg „kihúzza a talajt a lábuk alól”. A szeretet megengedi, hogy a belátás tövisei átjárják a megkérgesedett rabok szívét, lelkét.

A szeretet filozófiája egy gondoskodó családban magában foglalja a fegyelmet is. A fegyelmet, amely nem zsarnokoskodó, nem ok nélküli vagy következetlen. A fegyelemnek a szeretet egy másik kifejezésékként kell szolgálnia, amely az ember felelősségérzetében gyökerezik. E célból a mértékadó viselkedést világosan meg kell értetni, a hibákat gyorsan megnevezni, és mindenkinek viselnie kell tette következményeit. És bármi legyen is a hiba vagy a vétség, a szeretetet feltétlen, és érthető módon kifejezésre kell juttatni. Az APAC-programja és fegyelmzési módszere ezt a filozófiát tükrözi.

A tisztelet, a bizalom és a felelősségérzet kulcsfogalmak az önbecsüléshez. Magától értetődő kiterjesztése az APAC-ot átható „család” filozófiának a hit, az egymás iránti bi-

zalom, tisztelet és felelősségérzet. Ezt úgy kell venni, mint a feltétlen szeretet természetes következményét, és amelyet egy családtagnak tanúsítania kell a másik iránt. A fogvatartott másokról és Istenről alkotott képének újraépítésekor elsőknek a saját magáról alkotott képet kell újraépítenie. Ezért az egymás iránti bizalom, a valódi felelősségvállalás a „család” érdekében, fontos része az APAC-programnak, hogy a fogvatartott a saját családjában is vállaljon felelősséget.

A változás fokozatosan történik. A negatív, torzult kép önmagáról, Istenről és másoktól lassan alakult ki az idő folyamán, és az APAC tagjainak nincsenek illúzióik az időt illetően, amely ezeknek a képeknek a lerombolásához és újak felépítéséhez szükséges. Ők már tudják, hogy amíg nem vagy képes egyre jobban szeretni, nem várhatod el egy elítélttől, hogy egy csapásra teljesen megváltozzon. A bizalom és felelősség fokozatai a teljesítéshez kötődnek. Egy szigorú értékmérő pont- és szintrendszer segítségével döntik el, hogy felkészült-e az elítélt a következő állomásra, lépésre. Így a visszatérés a társadalomba fokozatos, amely apró lépésekben valósul meg, és amely állandó szisztematikus figyelmet és támogatást foglal magában. Miközben a fogvatartott változásának lehetőségébe vett hit szilárd, magát a változási folyamatot gondosan óvjuk, úgy, hogy ne legyen irreális reményekkel kudarcara ítélve.

Az APAC működése és programjai

Az APAC-programnak öt fázisa van. Ezeket nagy gonddal vezetik, mivel döntő jelentőségűek a program egészének sikerében. Minden esetben, amikor az elítélt az egyik színhelyről átmegy a következőre, az igazgatóság megtárgyalja és javaslatot tesz a bíróságnak. A bíró hozza meg a végső döntést, hogy mehet-e az elítélt vagy sem a következő fázisra, de a döntés nagymértékben az APAC javaslatán alapszik. A program általános sikerében nagy fontossága van a „felvétel” vagy szűrés fázisának, ezért azt az egész folyamat szerves részének tekintjük. Figyelemre méltó erőfeszítések történnek az elítélt és családja „lelkének felkészítésére”, mielőtt beveszik a programba, és beteszi a lábát az intézetbe.

A felvétel fázisának az a célja, hogy növelje az elítélt sikerének esélyeit azáltal, hogy gondosan választja ki és készíti fel az APAC-programra. Sok időt fektetnek ebbe a folyamatba, a besorolást gondosan végzik, hogy pozitív „kritikus tömeget” válogassanak ki az elítéltek közül. Egy fogvatartott felvételét az APAC-programba gyakran hosszú várakozás előzi meg: általában több mint 300 elítélt vár felvételre a San Jose dos Campos-i APAC-börtönbe. Az APAC sikere részben azon alapul, hogy szembe tudja-e állítani magát a többi börtön sajnálatra méltó körülményeivel. Ezért az elítélteket nem küldik közvetlenül az APAC-ba. Először állami börtönre ítélik őket, és azután kell felvételért folyamodnia az APAC-hoz. Így jobban motiváltak a változásra, amikor az APAC-ba jönnek. Egy 12 oldalas kérvényt kell az elítéltnak kitöltenie, és az APAC-hoz benyújtania. Mind az elítéltet, mind a családját kikérdezik, hogy lássák, mennyire komoly az elkötelezettségük az APAC-program iránt. Az elítélt személyi dossziéját is áttekintik, hogy megismerjék addigi viselkedését. Ha a kérvényt már benyújtották és a családi

kapcsolatfelvétel megtörtént, megbeszélést tartanak az igazgatóságon, aztán attól függően, hogy mi a megbeszélés eredménye, Dr. Mario Ottoboni egy ajánlással felveszi a kapcsolatot a bíróval, aki elrendeli az elítélt áthelyezését az APAC-hoz. Fontos megjegyezni, hogy sem a bűntény típusa, sem a kérvényező nem játszik szerepet az APAC-ban sem a programozásban, sem a bánásmódban, sem pedig a szabadon bocsátás iránti döntésben. Ez egészen egyedülálló dolog. A fogvatartott jellemző vonásai az APAC-ban nagyon hasonlóak más börtönökéhez. Az világosan látható, hogy az APAC nem fölözi le a „könnyű súlyú” bűnelkövetőket az állami börtönökből, amit a következők bizonyítanak: a fogvatartottak több mint 60%-a 30 éven aluli, legtöbbször hajlamos a bűnelkövetésre. Több mint 50% erőszakos bűncselekményért tölti büntetését, gyilkosság, rablás és nemi erőszak miatt. Durván 70%-uk analfabéta vagy félanalfabéta, amikor az APAC-hoz kerül. Amikor az APAC-hoz kerül valaki, adatlapot nyitnak róla. Az adatlapot az elítéltek vezetik, ez tartalmazza a befogadó jegyzőkönyveket, orvosi és pszichológiai jelentéseket, hivatalos levelezést, az elítélttel kötött megállapodásokat és szerződéseket, az elítélő végzést, fegyelmi feljegyzéseket.

Maximális biztonsági őrizet (I. szint)

Miután az elítéltet az APAC-program befogadta, az APAC legbiztonságosabb részlegébe szállítják, ahol várhatóan kiszabott büntetésének egyhatodát fogja eltölteni. Erre az időszakra tizenegy tízágyas cella van fenntartva az elítéltek számára. Jelenleg 98 fogvatartott van az I. szinten.

Az I. szint általános célja, hogy tiszteletet és értéket csepegtessen a fogvatartottba a felelősségvállalás tanítása közben. Az APAC szavaival: „öld meg a bűnt, hogy megmentsd az embert”. Ez az APAC „átnevelés” fázisa, amikor az önmagáról, Istenről és a családról alkotott régi képet lerombolják és újat alkotnak. A sajátos kulcsterületek a következőket foglalják magukban:

1. *Jellemfejlesztő értékek betáplálása.* Ebben a szakaszban az elítélt világméretű fogalmazzák újra és a jellemét építik újjá. A fogvatartottak ezt „drágaköcsiszolásnak” nevezik.

2. *Eredményesség a munka révén.* Komoly erőfeszítések árán újraépítik a fogvatartott értékítéletét, tiszteletérzését az értelmes munka által. Ez a törekvés mind a három szint folyamán megmarad.

3. *Az önértékelés és önbecsülés újraépítése.* Ez a kulcskérdés minden következő fázis középpontjában. A rab önértékelését helyre kell állítani, ha boldogulni akar.

4. *Isten szeretetének megtapasztalása.* Mind a változási stratégiában, mind a célban és általuk, ebben a fázisban Isten szeretetének kézzelfogható jelei árasztják el a fogvatartottakat. Legtöbbször számára ez az első alkalom, hogy megtapasztalják a szeretetet, és ez annyira zavarba ejtő számukra, hogy gyakran azt mondják, „megbilincsték őket a szeretet láncai”.

5. *Figyelemtanúsítás mások iránt.* Ezt a fontos szempontot vizsgálják, mielőtt a fogvatartott elhagná ezt a szintet, mivel ez az újjászületett jellem bizonyítéka, ami a mások iránti törődésben testesül meg.

KITEKINTÉS

6. *Tanult felelősségvállalás.* Más kulcsterületekkel egybevágóan remélik, hogy a fogvatartott megtanul felelősséget vállalni „családjáért” úgy a börtönben, mint otthon. Ez megnyilvánul munkájában, becsületességében és a mások iránti önzetlen gondoskodásban.

Ezek a kulcsterületek állnak az I. szint céljainak középpontjában, és valósulnak meg többféle stratégia segítségével. A legfontosabb stratégiák közül néhányat a következőben részletezünk:

Emberi értéknövelő órák. Hetenként értékekkel kapcsolatos és jellemfejlesztő órákat kell tartani minden I. szinten álló fogvatartottnak. Ezeken az órákon elvárják tőlük, hogy kis és nagy csoportokban is részt vegyenek. Ezeken az órákon például megvitatják azokat az elemeket, amelyek nyomán jó ember fejlődik, szemben azokkal az elemekkel, amelyek nyomán bűnöző fejlődik ki. A 11 kis csoportban a fogvatartottak közel két órán át vitatkoznak ezeken a kérdéseken, majd beszámolót készítenek a csoport többi tagjának. Aztán újból összegyűlnek az auditoriumban, és minden kis csoport beszámol a teljes csoportnak arról, hogy mire jutott. A jellemformálás és értékfejlesztés legnagyobb része ilyen kiscsoportos foglalkozásokon valósul meg az APAC-ban.

Szimbólumok. A jellemformáló értékeket szimbólumokkal is közvetítik. Ezen a szinten a fogvatartottak több mint felének van felelős tisztsége. Ez nagyon nagy értéket képvisel, jelentősen növeli az önbecsülést, ugyanakkor lehetőséget ad a felelősségvállalás tanulására. Ezenkívül vizuális szimbólumok és üzenetek is közvetítik az APAC alapfilozófiáját, amelyek stratégiaileg vannak elhelyezve mindenhol az egész intézetben, és amelyek mindig megerősítik azokat az értékeket, amelyeket az órán tanult és tapasztalatban ismert meg ennek a fázisnak a folyamán. Az intézet rendjét és tisztaságát nemcsak egészségügyi okokból értékelik; ez a rabok értékítéletének és méltóságának vizuális megerősítése.

A család bevonása. A családok sarkalatos elemei a programnak, döntő szerepet játszanak az elítélt sikerében. Szöges ellentétben más börtönökkel, itt a családtagokkal tisztelettel és méltón bánnak, és azt az érzést táplálják bennük, hogy az intézet az otthonuk. A családok hetente kétszer tehetnek látogatást, és alig korlátozott a mozgásuk az intézetben, miután átesnek egy felületes, fegyver utáni motozáson. Ebben a fázisban bátorítják a fogvatartottakat, hogy hívják be, és tartsanak más módon is kapcsolatot a családjukkal. Az APAC számos szolgáltatása kiterjed a családra, beleértve az orvosi, pszichológiai és vallási ellátást. Sok családtagnak éppúgy, mint a raboknak, az APAC a családja. A családok ilyen széles körű bevonásával az APAC növeli a program sikerének esélyét, helyreállítva a család dinamikáját, létrehozva a remény és a kölcsönös felelősség szövetségét. Erős családi segítő struktúrát épít fel, amely megkönnyíti a fogvatartott visszatérését a társadalomba.

Önkéntesek bevonása. Ebben a fázisban kulcsstratégia az önkéntesek bevonása a fogvatartottak és családjaik gondozásába. Az önkéntesek három szinten működnek. Többen teljes munkaidőben, adminisztratív feladatok ellátásával, beleértve az intézet működésének mindennapi igazgatását. Más önkéntesek saját eredeti foglalkozásuk szerint mint tanárok, fogorvosok, orvosok vagy ügyvédek szolgálnak. De nagyjából 35 önkéntes közvetlenül a fogvatartottakkal és családjaikkal dolgozik, mint „keresztstülő” vagy „szpon-

zor”. Ezek az önkéntesek pozitív felnőtt szerepmodellek, akik helyettes szülőkként szolgálnak. A „keresztiszülők” egy fogvatartottat vállalnak „keresztfiúnak”, és úgy fogadják be az életükbe, mintha a saját gyermekük lenne. Ezek az önkéntesek a család összehozásában is részt vesznek, és megkezdik a gyógyító folyamatot. Megoldják a problémákat, közbenjárnak, és más módokon vezetik a családot a felépülésben. Úgy tevékenykednek, mintha valóban keresztiszülők lennének.

Felelősségre vonás és fegyelem. Másik kulcsstratégia e fázis szándékainak és céljainak megvalósításához a fogvatartott felelősségre vonása és a fegyelem megszervezése. A hangsúlyt a problémák megelőzésére helyezik. Ha az erőfeszítések egy probléma megoldásában személyek közti vagy cellaszinten sikertelenek, az ügyet a fogvatartottak tanácsa elé viszik. Néha a tanácselnök megpróbálja a problémát anélkül megoldani, hogy összehívna az egész tanácsot. Három különböző szintű felelősségre vonás létezik a társaságban:

Egyéni szint. A legalapvetőbb szinten minden fogvatartottnak kötelessége, hogy ügyeljen a testvéreire. Ezért mindannyian egymás „őrangyalaiként” szolgálnak. Mind-egyiktől elvárják, hogy segítse a többiek boldogulni.

Cellaszint. A felelősségre vonás második szintje a cellaszint. A tizenegy cella mindegyike választ három képviselőt, akik mint koordinátor, alkoordinátor és titkár képviselik a cellát. Ez a három személy van megbízva azoknak a problémáknak a megoldásával, amelyekbe a cellatársaik belekeverednek. Ezenkívül a cella-koordinátor feladata a cella felügyelete és javaslattevés a tanácselnöknek pontadásra vagy elvonásra. Elsődlegesen felelősek a cella körletének tisztaságáért és a vitás kérdések megoldásáért.

A fogvatartottak tanácsa. A fogvatartottak irányításának és felelősségre vonásának legmagasabb foka a fogvatartottak tanácsa. Ez a tanács tizenöt tagból áll, minden tagot a fogvatartottak választanak maguk közül. A tanács elnökét azelőtt dr. Ottoboni jelölte ki, most már őt is választják. Az elnök biztosítja, hogy a tanácsban legalább egy tag legyen mind a tizenegy cellából; azonban a tanácsstagoknak cellaszinten nincs más megbízatásuk, mint a megfigyelés és visszajelzés a tanácselnöknek. Rendes körülmények között a tanács hetenként legalább háromszor-négyszer összeül. Ha egy fegyelmi ügyről tanácskoznak, a tanács bevonja a fogvatartottat a probléma megoldásába, és a fegyelmezésre vonatkozó döntésbe. A pontelvonás a leggyakrabban használt fegyelmezési eszköz, és akkor alkalmazzák, ha a cellalakók negatív magatartása három hónapnál tovább fennáll. A tanács titkára minden fogvatartott pontállásáról heti kimutatást vezet. A pontelvonást a napos igazgatónak (az igazgatóság tagja) kell jóváhagynia. Nemritkán előfordul, hogy egy hónap alatt mindössze három elítélt részesül pontelvonásban. E fázis sikerének kritikus eleme, hogy a fogvatartottaknak értelmes munkalehetőségeik legyenek. Minden fogvatartott kap egy mindennapos rutinfeladatot, amely az APAC-család napi kényelméhez szükséges. Általában ezek a feladatok a háztartással és karbantartással kapcsolatosak. Ezenkívül a fogvatartottak naponta részt vehetnek kreatívabb munkában is, művészi és szakmai tevékenység formájában. A legtöbb fogvatartott úgy érkezik az APAC-hoz, hogy orvosi és pszichológiai ellátásra szorul. Mivel sokan olyan börtönökbe voltak zárva, ahol orvosi ellátás nagyon korlátozottan vagy egyáltalán nem létezett, itt ez a krisztusi szeretet és gondoskodás kézzelfogható megjelenése lesz számukra. Az egyik volt bűnelkövető elmondta, hogy az önkéntesek szó szerint visszadajkálták az életbe. Korábban nyugotán és ha-

KITEKINTÉS

lálra éheztetve élt egy másik börtönben. Az önkéntesek gyakorlatias szeretete és könyörületessége közvetlen eredményeként, miközben kórházi ágyán lábadozott, elhatározta, hogy Krisztus szolgálatának szenteli életét. 10 évvel ezelőtti szabadulása óta mint „keresztstülő” szolgál más fogvatartottak javára. A fogvatartottakat időnként rutinszerűen átszállítják az APAC-ban olyan orvosi vizsgálatra, amely elérhetetlen más börtönökben. Fogorvosi kezelés hetenként biztosított a fogvatartottaknak, sőt a fogvatartottak és családjaik, ha nem is mind, rendszeres pszichológiai tanácsadásban részesülnek e fázisban. A kötelező, már korábban említett „Emberi értéknövelő” óra kivételével a programokon való részvétel meglehetősen lazán szervezett és önkéntes. Minden fogvatartottnak szükséges bizonyos fokú írási-olvasni tudás ahhoz, hogy olyan fejlettnak minősítsék, hogy a második fázisba léphessen. A város elemi iskolai tanítókat fizet, hogy hetenként négyszer három írás-olvasás órát adjanak. A fogvatartottak huszonöt százaléka részt vesz valamilyen elméleti képzésben ebben a fázisban. Az elemi képzés mellett az APAC különféle tanfolyamokat tart a fogvatartottaknak, úgy mint gépiró, ápoló, lámpaernyőfestő, címfestő, autójavító, fodrász. A fogvatartottak közel fele vesz részt egy vagy több ilyen programban.

Vallásos program bőségesen van, bár önkéntes. Bibliaórák, misék, zsolnárténeklés, csoportos ima, egyéni ima a napi gyakorlat szerves része az APAC-ban. Protestáns és katolikus papok a városból egész héten át rendszeresen részt vesznek a vezető szolgálatában. A háromnapos Cursillo-események valamelyik változatát évente több alkalommal megtartják a börtönben. A vallásos nevelés szó szerint áthatja az APAC minden tevékenységét, elsősorban az ott élő és dolgozó önkéntesek és fogvatartottak életén keresztül.

Közepes őrizet (II. szint)

Az APAC-program ezen szakaszában a hangsúly az elítéltek jellemének és értéktudatának újraformálásáról a társadalomba való visszaailleszkedésük megkezdésére helyeződik át. Ebben a fázisban a legtöbb fogvatartott ítéletének egyhatodát már letöltötte. Jelenleg 45 férfi van az APAC programjának ebben a fázisában. A fázis kulcsterületei a következők:

- 1. A felelősség magasabb szintjeinek vállalása és megvalósítása.* Ez döntő jelentőségű a társadalomba való visszatérésnél, ahol az élet realitásai készíthetik őket erre először.
- 2. Munkavállalás, és a munkaviszony fenntartása a közösségben.* Ez is sarkalatos lépés a társadalomba való teljes beilleszkedésben.
- 3. Kapcsolatfelvétel segítő szervezetekkel a társadalomban.* Ez fontos eszközt jelent annak, aki valószínűleg elidegenedett a legtöbb társadalmi intézménytől. Ez az összeköttetés gyakran az egyházzal, a munkaadókkal, az oktató/nevelő intézetekkel jön létre.
- 4. Közszolgálat teljesítése.* Mint az I. szinten megkezdett produktív, munkás életmód kiterjesztését, a fogvatartottaktól elvárják, hogy valami önkéntes, közszolgálati tevékenységbe kezdjenek, amely a mások iránti önzetlenségüket és szeretetüket tanúsítja.

Ezek a kulcsterületek jelentik a II. szint legfontosabb céljait. Számos egyedülálló stratégiát alkalmaznak ezeknek a céloknak az eléréséhez. Ezek a következők.

Külön laktér. A II. szinten álló fogvatartottak külön hálóteremben vannak elszállásolva az APAC földszintjén, de az őrzött területen kívül. Ebben a hálóban 48 ágy van, és tel-



jesen a fogvatartottak tartják fenn. Nagyon kevés mindennapi kontaktus van engedélyezve az I. szinten levő foglyokkal.

Külső munkára bocsátás. A II. szinten a fogvatartottakat külső munkára bocsátják, és elvárják, hogy munkaviszonyt tartsanak fenn. Gyakran segítik őket az álláskeresésben a keresztszülők vagy más APAC-önkéntesek. Elvárják tőlük, hogy újonnan elsajátított munkaszokásaikat átplántálják az odakinti életbe; alakítsanak ki és folytassanak kielégítő munkatapasztalatot egy kinti munkaadóval. És megkívánják tőlük a személyes felelősség gyakorlását a reggeli és esti ki- és bejelentkezéssel. Ennek elmulasztása miatt a fogvatartottat visszahelyezik az I. szintre. A vizsgálat idejében 10 ilyen fogvatartott volt az I. szinten a II. és III. szinten elkövetett mulasztások miatt.

A család iránti felelősség vállalása. Ezen a szinten a fogvatartottak szorosabb kapcsolatot tartanak fenn családjukkal. A családok naponta mehetnek látogatóba, a fogvatartottak pedig havonta két hétvégét tölthetnek otthon családjukkal. A családokat arra biztatják, hogy osszák meg velük problémáikat és nehézségeiket, amelyeket éppen átélnek, s amittől visszariadtak az I. szinten, amikor a fogvatartott nem volt hajlandó problémáikat sajátjaként kezelni. A keresztszülők folytatják vezető szerepüket, és folyamatosan dolgoznak az egész családdal, hogy felkészüljenek a szabadulásra. Ezenkívül a II. szinten a fogvatartottól elvárják, hogy munkabérével támogassa családját, az otthonit és az APAC-belit egyaránt. Bár önkéntesen, minden fogvatartott fizet intézetbeli „háztartásuk” költségeire a II. szinten. Családjuk pénzbeli támogatása kívánatos.

Fogvatartott őrszolgálat. Ezen a szinten elvárják a fogvatartottól, hogy ne csak önmagáért vállaljon felelősséget, hanem I. szinten levő testvéreiért is. E célból a II. szinten levő fogvatartottak kísérőkként szolgálnak az I. szinten, ha engedélyt kapnak, hogy elhagyják a körletüket. Három fogvatartottnak kell kísérnie egy I. szinten levő fogvatartottat, bár előfordulhat, hogy csak egy kíséri.

Felelősségre vonás és fegyelmzés. Külön, nyolc fogvatartottból álló fogvatartotti tanács létezik a II. szintű raboknál. Funkciója azonos az I. szinten lévő fogvatartotti tanáccsal: pontelvonás és áthelyezés, az I. szintre fokozás az elsődleges következményei a negatív viselkedésnek.

Folyamatos kapcsolattartás az önkéntessel. Ebben a fázisban az önkéntes tevékenységének intenzitása nem hagy alább, hanem „keresztszülőként” megelőzi a nehézségeket, amelyek a visszailleszkedéssel járnak. Sok fogvatartott számára ez akkor lép életbe, amikor az odabent létrejött kapcsolatot az önkéntesekkel kipróbálják, amikor megkezdik visszaútjukat a világba.

Folytatólagos orvosi, fogorvosi és pszichológiai ellátás. Ezek a szolgáltatások továbbra is rendelkezésükre állnak a II. szinten álló fogvatartottaknak.

Közösségi kapcsolatok és támogatás. Az APAC komoly erőfeszítéseket tesz, hogy a II. szinten levő fogvatartottak kapcsolatot létesítsenek pozitív közösségi intézményekkel. A keresztszülők, az önkéntesek és az igazgatóság azon fáradozik, hogy a fogvatartottat, amikor túljut a II. szinten, beszervezze bibliakörökbe, oktatási intézményekbe és egyéb pozitív társadalmi létesítményekbe. Nem ritka, hogy a II. szinten levő férfiak egy közösségben vagy templomban tevékenykednek valamely adott estén.

Minimális őrizet (III. szint)

A III. szint célja az elítéltet teljes mértékben visszahelyezni a társadalomba, mint annak együttműködő tagját. Ezen a szinten az elítéltek nem tartózkodnak az APAC-intézetben, hanem otthon laknak, és naponta kell jelentkezniük. Erre az időre, számítás szerint, az elítélt büntetésének kétharmad részét letöltötte. Jelenleg 64 elítélt van az APAC-program ezen fázisában.

Néhány kulcskérdés, amely fontos az ebben a fázisban levő elítélt sikeréhez:

Folyamatos siker a munkában. Ebben a fázisban kritikus elem, hogy az elítélt képes legyen egy állást fenntartani, és folyamatosan haladni a maga választotta területen.

Pozitív együttműködés a társadalommal. Az elítélttől elvárják, hogy értéket adjon közösségének a családért vállalt felelősséggel és a közösség szolgálatával.

Teljes visszailleszkedés a közösségbe. Ebben a fázisban az az elítéltek célja, hogy közösségi kapcsolatokat létesítsenek és teljesen beilleszkedjenek a közösségbe, amelyben élnek.

Ezt a három kulcsterületet a II. szinten folytatott szakadatlan munka árán érik el. Ezenkívül még külön stratégiákat alkalmaz a III. szint, nevezetesen:

Napi jelentkezés. A folyamatos ellenőrzést a napi jelentkezéssel valósítják meg. Minden III. szinten levő elítélt otthon lakik és dolgozik, de naponta jelentkezik az APAC-nál.

Kéthavonkénti eligazítás. A III. szinten az elítélteknek minden második hónapban szükségük van eligazításra. Az efféle oktatásnak nemcsak az a célja, hogy megtanítsa az elítéltet arra, mit tegyen „visszanevelése” érdekében, hanem az APAC-ot átható szeretet és segítség folytatása. Az APAC több III. szintű elítéltet visszahívott már a bejelentkezés vagy más kötelezettség elmulasztásáért.

Az önkéntes tevékenysége folytatódik. A keresztszülők továbbra is adják szeretetüket és szükség szerint segítik az elítéltet és családját ebben a kemény visszailleszkedő fázisban. A közösséggel való kapcsolatfelvételt ez idő alatt kell megvalósítani.

Az elítélteket elbocsátják az őrizetből, miután teljesítették az APAC-program III. szintjét. Ennek a szabadlábra helyezésnek a feltétele további jó viselkedésük, és tartózkodásuk a bűnelkövetéstől. Az önkéntesek továbbra is havonta találkoznak az elítéltekkel, és a IV. szinten levő személyeket meghívják az APAC-ban havonta tartott rendezvényekre. Az APAC statisztikája szerint 566 fogvatartott teljesítette az APAC-program mindhárom őrizeti fázisát a San Jose dos Camposban annak kezdetétől a vizsgált időszakig. Ezeknek az embereknek csak 3,84 százaléka követett el újabb bűntényt.

Tisztségek és feladatok az APAC-ban

A már körvonalazott fogvatartotti szerepek és feladatok mellett más felelős szervek is léteznek és működnek az APAC-ban. Ezek magukban foglalnak mind külső (igazgatóság), mind belső (testületi tanács, közgyűlés) igazgatási szerveket. Ezekon kívül az APAC-program természetesen elszámolással tartozik a bírói testületnek költségvetési és büntetőügyekben.

Az igazgatóság. Az APAC általános biztonságát és napi működését az igazgatóság felügyeli. Az igazgatóság az elnökből (dr. Mario Ottoboni), a napos igazgatóból (teljes munkaidős önkéntes), és a személyzet és a tanácsadók nyolctagú kabinetjéből áll. Az igazgatóság elnökét a testületi tanács kétévenként választja; az igazgatóság többi tagját az elnök nevezi ki posztjára. Az igazgatóság hetente többször összeül, hogy üzemeltetési ügyekben döntsön, és minden kedd este megvitatja a stratégiai feladatokat.

A Testületi Tanács. Dr. Hugo Veronesevel mint elnökkel az élén, a testületi tanács az APAC igazgató testülete. Legalább évente egyszer összeül, költségvetési bizottságot tart fenn, amely az APAC pénzügyi tevékenységét felügyeli. A tanács egyéb feladatai az elnökválasztás és az évi jelentés elkészítése. A tanács részt vesz az anyagi alap megteremtésében és a szervezet közönségtájékoztató szolgálatában. Tagságát a közgyűlés négyévenként választja, 21 tagból áll.

A közgyűlés. Az APAC vezetősége által négyévenként összehívott közgyűlésen részt vesz mindenki, aki az APAC-programban érdekelt. Nevezetesen az adományozók, az önkéntesek, a volt rabok, és mindenki más, akinek az APAC-program elterjedése szívégye. A közgyűlés feladata a testületi tanács megválasztása és az APAC fejlődésének általános támogatása országszerte.

A bíró. Minden börtönt egy bíró felügyel, aki felelős mind a fogva tartás körülményeért, mind a börtönre ítélt rabok fejlődésének figyelemmel kíséréseért. Az ezekkel a feladatokkal megbízott bíró bírálja el az APAC javaslatait egy elítélt befogadására. Ő hozza meg a végső döntést, ha az elítéltet át lehet helyezni az APAC-ba, vagy ha magasabb fejlődési szintre léphet.

Intézmény és működés

A sok évvel ezelőtt épült börtön tisztának és jól karbantartottnak látszik. Az intézmény San Jose dos Camposban, a város üzleti negyedének közelében van. A város lélekszáma 600 ezer.

Az intézet szomszédos egy nagyon forgalmas rendőrállomással, és párhuzamos egy forgalmas főúttal. Van benne 11 tizágyas cella, egy 48 ágyas háló, két kápolna, egy nagy auditorium, egy nagy ebédlő, hivatali helyiségek, könyvtár, gyengélkedő, fogorvosi rendelő, gyógyszertár, borbély és különböző raktárak. Nincs központi konyha; az ételmezt az állam fizeti, helyi vállalkozók naponta hozzák be.

Abban az értelemben, ahogy mi általában az őrizetet értjük, őrizet nem létezik. Mióta a fogvatartottnak kulcsuk van az ajtókhöz a maximálisan őrzött részlegben, a biztonság tökéletes. Mindössze egy gyalogos kaput és egy autóbéjárót használnak ki- és belépésre. A főbejárat nincs mindig bezárva. A napi névsorolvasás este hétkor történik a II. szintű, és este tízkor az I. szintű fogvatartottnál. A névsorolvasási procedúra oldott, nem lehet egy napon emlegetni a máshol megszokottal.

A laza őrzési gyakorlat ellenére a börtön teljesen biztonságos. Tizennégy fogvatartott szolgál órként, szemben egy közbörtönben szolgálatot teljesítő két-három rendőrrel. Három II. szintű fogvatartott szolgál kísérőként egy I. szinten levő fogvatartott mellett, ha az

valamely hivatalos kötelezettség okán engedéllyel elhagyja az intézetet. A közbörtönök őreinek ismert korrupcióját tekintve az APAC az egyik legbiztonságosabb börtön az országban. Számos híradás szerint a közbörtönökben az örök rendszeresen ellátják a rabokat drogokkal és fegyverekkel.

Szökés nincs. A szökésre a következő kifejezéseket használják: kikerülés, repülés, elhagyás; a „szökés” szót eltérő értelemben használják a különböző emberek, és különböző szituációkra alkalmazzák. A „kikerülést” akkor használják, ha egy rab értékeket veszélyeztetve tör ki a börtönből vagy embereket sebesít meg. A „repülés” azt jelenti, amikor egy rab eloson. „Elhagyás” akkor történik, amikor egy rabot valamiért kiküldenek, és nem jön vissza. Valójában az APAC-program kezdete óta az I. szintről 38 elítélt kísérelt meg szökést, akiket három kivételével újra elfogtak vagy maguktól visszajöttek.

Az APAC privát jogi személy, amely naptári évenként készíti el pénzügyi beszámolóját és költségvetését. Költségvetési előirányzatát és pénzügyi beszámolóját a testületi tanács vizsgálja felül és hagyja jóvá, mielőtt a bíróhoz továbbítják, aki az intézet felügyeletével van megbízva. Ő hagyja jóvá az évi pénzügyi jelentést is.

Nem tudjuk, hogy valójában mennyibe kerül az intézet működtetése. Állítólag az APAC-nak évente 20 000 USA-dollárba kerül az intézet fenntartása, de ez nem pontosan mutatható ki.

Ami világos az APAC gazdálkodása körül, a következő: Az intézet működését nem korlátozza állami támogatás, privát természetbeni adományok segítségével tartják fenn az intézményt. A kormány adja az épületet és fizeti a rabok ételmezését. Egy rab napi ételme durván 6 USA-dollár. A helyi önkormányzat csekély illetményt fizet három, az intézetben teljes munkaidőben dolgozó önkéntesnek. Ez becslés szerint nagyjából évi 5400 USA-dollárt tesz ki. Egy teljes munkaidőben foglalkoztatott fizetett munkatársat alkalmaz az APAC évi 3600 USA-dollár fizetéssel, aki az adminisztrációs feladatokat látja el. Az igazgató/elnök önkéntes. Az APAC hivatalos beszámolója szerint a brazil állami börtönök fenntartása fogvatartottakként évi 6400 USA-dollárba kerül. Az APAC fenntartása fogvatartottakként évi 3000 USA-dollárba kerül. Az adományozók az APAC-nak dollár tízezreket juttatnak minden évben. Főként magán- és közalapítványok teremtik meg a szükséges alapot. Az az alaptámogatás, amelyet egyéni adományozók adnak, körülbelül havi 300 USA-dollár. Különböző pénzszerző akciókat szoktak az önkéntesek szervezni, mint pl. egy-egy kiadás, amely nettó 2000-2000 USA-dollárt hoz. Az APAC-programot gazdaságilag tehát a magánszektor tartja fenn.

Az APAC működési stratégiája

Összegyűjtöttük azokat az elemeket, amelyeket az APAC legfontosabb megkülönböztető jegyeinek tartunk a brazil állami börtönökkel szemben. *(Ezeket a következő oldalon látható táblázatban mutatjuk be.)*

Nyilvánvaló, hogy az APAC előnyös helyzetben van ahhoz képest, amit „földi pokolnak” hívnak. Mindenki nyer. A bírók elegendő tudnak tenni a börtönbüntetés jogszabályi követelményeinek. A fogvatartottak pedig motiválva vannak, hogy bevegék őket a programba.

Persze nem lehet azt mondani, hogy az APAC sikere egyedül abban áll, hogy jobbak a körülményei, nyilvánvaló, hogy a rabok élete az APAC-ban tapasztaltak hatására megváltozik.

A KÉT BÖRTÖNTÍPUS ÖSSZEHASONLÍTÁSA

ÁLLAMI BÖRTÖNÖK	APAC
Túlzsúfoltság	Kezelhető számú rab
Erőszak, az erősebb rabok uralkodnak	Választott rabok vezetnek
Kétségbeesés	Remény
Szennyes környezet	Tisztaság
Brutalitás	Emberi méltóság
Ellenőrzés	Bizalom és segítség
Megközelíthetetlen vezetők	Elérhető vezetők
Külső őrizet	A szeretet és bizalom láthatatlan köteléke
Félelem és gyanú	Remény és béke
A döntő fontosságú ellátás hiánya	Orvosi, pszichológiai, fogászati, érlelmi ellátás
Tétlen rabok	Termékív és kreatív rabok
Elidegenedés	Barátság és szeretet

Az APAC-nak számos egyéb társadalmi előnye is van, amelyek fokozzák hatékonyságát: a családokat nagyra becsülik és tisztelettel kezelik az APAC-ban, lefegyverzik a bizalmatlan foglyokat és ugródeszkeként szolgálnak a beszélgetésekhez a vallásról, és általában az értékekről. A „hatóságok” iránti általános bizalmatlanságot azzal ellensúlyozzák, hogy fogvatartottakat alkalmaznak „örökként”, és az APAC-ot tekintélyuralom-ellenesen vezetik az irányításban való részvétel lehetőségével. Az APAC-ban a produktív munka létrehozásába fektetett erőfeszítésekkel felszínre hozzák a foglyokban mélyen beágyazódott látens munkamorált.

Az APAC-program ilyen módon való szervezésével képes belépni a foglyok életébe, elég időt szánva rá, hogy a szeretet erejével lerombolja a régi képeket, és újakat alkosson. És annyira teszi magát eladhatóvá a közösség számára is, amennyire kiemeli programjának ezeket a vonásait tájékoztatásaiban. Azonban mint a mi kultúránkban is, a legtöbb ember még mindig gyűlöli a bűnözőket és fél tőlük – ez olyan akadály, amely mindig minden program elé tornyosul, függetlenül attól, hogy hány vonzó tulajdonságot mutat fel. Az APAC nem főnről hozott döntés alapján indította új programjait, hanem létrehozott egy erős modellt San Jose dos Camposban, megállapította sikerének sarkalatos elemeit, és arra készítette a helyi társadalmi vállalkozókat, hogy indítsák be a programot a városukban.

Sokszor egy bíró teszi meg a kezdő lépéseket a program megvalósítására, aki vagy dr. Netotól, vagy a médiából hallott az APAC-ról. Sokszor a Cursillo-mozgalom révén szerz tudomást a helyi vezetőség a dologról, és akkor kapcsolatba lépnek az APAC vezetőségével, hogy megvalósítsanak egy programot a börtönben. Természetesen ez nagyon lassú folyamat, amely három külön szakaszra oszlik:

1. *Kezdődik egy látogató programmal* a másik börtön korlátozott létszámú csoportjánál, akiknek barátságot és kézzelfogható szeretetet adnak. Létrehoznak egy kritikus elítélt és önkéntes csoportot.

2. *Engedélyszerzés egy kis APAC-program* (mindhárom fázis) folytatására a börtönön belül, de a rendőrség által fenntartott résztől elkülönítve. Az építő lendület és a program sikereinek folytatása.

3. *Engedélyszerzés az egész börtön átvételére*, és minden rendőri közreműködés megszüntetése. Pillanatnyilag nincs más börtön, amelyet teljesen az APAC üzemeltet, de számos van átalakulóban, és közel ahhoz, hogy teljesen az APAC vegye kezelésbe. Ez a program egy Sao Pauló-i börtönben folyik, 60 rabot vontak bele, és nagyon hasonlít a San Jose dos Campos-i APAC-programhoz.

A program hatékonysága

Kivételesen az egész kutatócsoport arra a következtetésre jutott, hogy az APAC-program valóban hatékony. Hatékonyságának áldásai nemcsak a fogvatartottnak és családjának váltak javára, hanem az egész közösségnek és a társadalomnak is. Ezek az előnyök: *kisebbségi arányú a visszaesés*. Mint korábban említettük, APAC-jelentések állítása szerint a programban részt vevő elítéltek között csak 3,84% a visszaesés. Persze ez az információ nem hivatalos forrásokon alapszik, s ezért megbízhatóságát illetően szembe kell nézni bizonyos kérdésekkel. Nagyságát tekintve azonban valószínűleg pontos. *A rabok nagy arányban megmaradnak a programban*. A statisztikai adatok mutatják, hogy a legtöbb rab, akit bevettek a programba, sikeresen végigcsinálja. Nagyon kevés végezte úgy, hogy visszavitték az állami börtönbe. Az APAC-jelentések szerint az utóbbi hat évben csak 6 elítéltet kellett „kirúgni” a programból. *Közvetlen megtakarítások az adózó polgároknak*. Korábban már tárgyaltuk, az APAC csak töredékébe kerül annak, mint amennyibe az államnak az állami börtönök kerülnek; az állam itt csak az étellemezést és az épületet adja. Magánpénzeiből, hozzájárulásokból fizetik a nettó kiadásokat, fogvatartottként 50%-át az állami börtönök költségeinek.

Közvetett megtakarítások az adózó polgároknak. A közvetett megtakarítás a bűnözés csökkenésével függ össze. Ezek a költségek tartalmazzák a bírósági költséget, a munkakiesés, a fegyház és a közbiztonság költségeit.

A közösség felhatalmazása. Az APAC-program felszólítja a társadalmat, vállaljon felelősséget saját magáért, és felhatalmazza, hogy változtassa meg önmagát. Önkéntesek, üzletemberek és más érdekelték a társadalomban tapasztalhatják, hogy erőfeszítésük mit képes megvalósítani az APAC keretein belül. Az ilyenfajta megbízatás tapasztalata túlmutat önmagán, mivel a közösségi gondoskodás más területein is megnyilvánul.

Az APAC sikerének alapelvei

Amikor megértjük az APAC-programot abban a kulturális környezetben, amelyben létezik, ki tudjuk kristályosítani azokat a kulturális elveket, amelyeket mi sikere alapján hiszünk:

1. *A program sikerének sarkalatos pontja Krisztus jelenlétének valóságát tükrözi.*
2. *Világos filozófiát hirdet*. A foglyoknak újra és újra hallaniuk, látniuk és tapasztalniuk

kell a szervezet központi filozófiáját és elkötelezettségét. Ez több mint egy „küldetés kinyilvánítása”. Ez az uralkodó értékeknek és hitnek világos kifejezése, amelyből minden döntés természetesen ered. Nem lehet szakadék a kimondott filozófia, a személyzet és az önkéntes tevékenysége között.

3. *Felhatalmazó vezetői stílus.* A vezetőségnek olyan vezetői stílust kell követnie, amely bevon minden kockázatvállalót egy probléma megoldásába. Némelyek ezt „részes vezetésnek” hívják.

4. *Vonzó alternatíva a fogvatartottnak.* A programnak vonzó alternatívát kell adnia a fogvatartottnak „időnyerés” céljából, hogy Krisztus szeretetének ereje meggyökeresedjen benne. Ha a háttérben nem rosszabbak a választási lehetőségek, és a program nem képes olyasmivel motiválni a fogvatartottat, ami mellett „lekövétel” a kezdeti időkben, ez komolyan gyengíti a bevonásukat.

5. *A válogatáskor olyan foglyokat keresnek, akik nyitottak a változásra.* és van valami az életükben, amire építeni lehet. Az APAC-ban ez a „valami” a családjuk, és a becsületes brazilok általában gondot fordítanak e kapcsolatok fenntartására. A programnak fel kell ismernie a pályázóban azokat a már meglévő pozitív értékeket, amelyeket erősíteni lehet, és ugródeszkaként használható a jellemfejlesztéshez.

6. *A csoport egyensúlyának megőrzése.* Fontos elv, hogy a vezetőség képes és elkötelezett legyen felismerni a külső destruktív hatásokat és megvédeni tőlük a programot. Nevezetesen ezt az egész fogvatartott-populáción belül egy kritikus pozitív fogvatartotti mag segítségével, és az egyéni változás és a közösség visszailleszkedési folyamatának irányításával kell megvalósítani.

7. *Folyamatos fejlődés.* A tanulási folyamatnak mind szervezeti, mind egyéni szinten gyümölcsözőnek kell lennie, és valahogy be kell épülnie a személyiségbe. Teret kell hagyni a hibáknak is, és érdemes tanulni belőlük, újrakoordinálva a szervezetet (vagy az egyént). Ennek az elvnek sajátos alkalmazása az *utógondozó felügyelet*. A programnak meg kell őriznie az egész visszailleszkedési folyamat alatt kontrollját és a hatását az elítélt felett.

8. *Nyilvánvaló, hogy ezt a programot egyedülállóvá és hatékonyá teszi, hogy hangsúlyt helyez a feltétel nélküli önzetlen szeretet kézzelfogható kifejezésére,* amelyet oly sokáig visszautasít az elítélt, mielőtt átengedné magát erejének. Ez a jelenség egyenes következménye a Cur-sillo-mozgalomnak, és hatékonysága központjában áll, függetlenül a kultúrától.

9. *A közösségre épít.* A program sikerének jelentős tényezője, hogy egy behatárolt földrajzi területre terjed ki. Ez nagyon fontos, amikor a család szerepét igényli a visszailleszkedés folyamatában. Ez döntő fontosságú a II. és III. szint céljaiban és stratégiájában is, ahol sarkalatos a pozitív kapcsolatok kialakítása azzal a közösséggel, ahova az elítélt vissza fog térni.

10. *A fogvatartottak számára a szerepeknek és a feladatoknak világosaknak kell lenniük* abból a célból, hogy növeljék sikerüket, és csökkentsék kudarcaikat. Ily módon lehetséges a felelősségvállalás és a személyiség újjáépítésének fokozása.

Reméljük, hogy egyszer Magyarországon is megteremtődnek annak személyi, törvényi és tárgyi feltételei, hogy az APAC-program alapján működjön egy-egy börtön.

Roszik Gábor

Régen és most

A büntetések és intézkedések változása

Az utógondozásról, a szabadulók munkába állásának segítéséről szóló kormányhatározat 1955-ös megjelenéséig a büntetés-végrehajtási testületnél dolgozók munkájukat eligazítások, „titkos” jelzésű körlevelek alapján végezték. Alapvető cél volt a szökés megakadályozása, a termelőmunkában az előírt norma teljesítésének megkövetelése. Az ún. „átnevelésnél” hangsúlyozták: tanulja meg az elítélt, hogy szabadulása után be kell tartania a törvények rendelkezéseit, mert a nép állama keményen fellép vele szemben. Arról, hogy az elítéltet megilleti-e az állampolgári jogok gyakorlása, nem volt szó, arról viszont igen, hogy az elítéltnak csak kötelességei vannak. E szemlélet szerint a börtönbe beutalt csavargók a népi demokratikus államrend ellenségei, nem lehet velük „kesztyűs” kézzel bánni.

Alapvető volt a különbség az elítéltek csoportosításánál az ún. *politikai* és a *köztörvényesek* között. A politikai bűncselekményért elítéltek elhelyezése az Államvédelmi Hatóság irányítása, ellenőrzése alatt álló külön börtönökben történt. Az ÁVH a politikai bűncselekményért elítélteken kívül ellenőrizte, felügyelte az internálótáborok működését is. Nem volt tehát egységes a büntetés-végrehajtási szervezet.

A köztörvényes bűncselekményt elkövetők szabadságvesztés-büntetését végrehajtókkal szemben kialakult politikai fenntartás – és ez az 1950-es években erősödött – a következő években is elég sokáig tartott.

Nem, vagy csak igen ritkán beszélünk róla, hogy az 1956. évi forradalom és az azt A szerző a Magyar Börtönügyi Társaság pályázatán harmadik díjat nyert.

megelőző társadalmi események hatással voltak annak felismerésére: a büntetés-végrehajtás feladatainak szabályozásában szükség van egyfajta előbbre lépésre. A feladatok kidolgozásánál figyelemmel voltak az 1105/1954. (XII. 17.) számú minisztertanácsi határozattal kiadott Büntetés-végrehajtási Szabályzat rendelkezéseire. Ez a szabályzat 1967. március 1-jéig volt hatályban.

Az 1956-os forradalom társadalmi hatása érzékelhető volt abban is, hogy a Beügyminisztérium vezetése a forradalmat követő évben megvitatta a büntetés-végrehajtás helyzetét és kialakította: a következő években mely kérdésekben kell előbbre lépni! A tennivalókat a 8/1958. BM-utasi-



tás tartalmazta. Lényeges szervezeti és tartalmi változás volt a nevelési szolgálat megszervezése, a nevelők feladatainak szabályozása. Munkájukhoz segítséget jelentett a 6 hónapos tanfolyam megszervezése. Elindult valami új a büntetés-végrehajtás munkájában. Az éltélttel nem mint létszámmal, hanem mint emberrel számoltunk, és az volt a cél, segítsük megértetni vele: szabadulása után az ő érdeke is, hogy beilleszkedjen a társadalom életébe. Kedvező volt abban az időben a szabadulás utáni munkába állás lehetősége, s ha másként nem, legalább munkásszálláson a lakóhely megoldása is.

Kedvező volt a folytatás. Erősödött az a szemlélet: nem elegendő a büntetés-végrehajtás feladatát belső intézkedésekben meghatározni, jogszabályi rendezésre van szükség. Erre előnyös hatással volt, hogy a büntetés-végrehajtási testület 1963-ban az Igazságügyi Minisztérium felügyelete alá került.

Az eredmény az 1966. évi 21. törvényerejű rendelet. Hazai jelentősége mellett nemzetközileg is figyelemre méltó volt, mert az ún. szocialista országok között Csehszlovákia, a Német Demokratikus Köztársaság után nálunk is nyílt jogszabályban került sor a büntetés-végrehajtás feladatainak szabályozására.

Az ezt követő években a büntetés-végrehajtás jogi szabályozásával keveset foglalkoztunk. 1970-1971-ben viszont változott a helyzet. Az MSZMP KB titkársága megvizsgáltatta a büntetés-végrehajtás helyzetét, az 1965-ben hozott párhatózat végrehajtását. A tapasztalatok megerősítették a büntetés-végrehajtási szakemberek véleményét: az 1966. évi 21. számú törvényerejű rendelet helyett új jogszabály megalkotására van szükség. Az Igazságügyi Minisztérium vezetése elméleti és gyakorlati szakemberek részvételével megkezdte az új jogszabálytervezet elkészítését. A több évig tartó munka eredményeként elkészült az 1979.

évi 11. számú törvényerejű rendelet. A szakmai igény mellett az az álláspont is segítette az új jogszabálytervezet elkészítését, miszerint jobban figyelembe kell venni, hogy a nyugati országokban mi a vélemény a magyar büntetés-végrehajtás szabályozásáról, gyakorlatáról.

Segítség volt az is, hogy megismertük az Európai Börtön szabályok ajánlásait. Az ajánlásokról akkoriban a vélemények megszözltek. Volt olyan álláspont, hogy a magyar büntetés-végrehajtás munkájában nem vagy csak kevésbé alkalmazhatók az ajánlások, inkább szocialista jellegű szabályozásra van szükség. Szerencsére a jogszabály alkotásával foglalkozó szakemberek többségének az volt az álláspontja: az ajánlások jelentős része nem ellentétes az ún. szocialista felfogással, szemlélettel. Az utóbbi álláspont helyességét igazolta az idő, mert az 1993. évi XXXII. törvény nem helyezte hatályon kívül az 1979. évi 11. törvényerejű rendeletet, azt csak kiegészítette, módosította, elfogadva az Európai Börtön szabályok számos ajánlását.

Jogi szabályozás napjainkban

A magyar büntetés-végrehajtásban az 1990-es évek után hatályba lépett jogszabályok – az 1993. évi XXXII. törvény (továbbiakban: Bv. tv.) és az 1995. évi CVII. törvények és a végrehajtás eljárási szabályait tartalmazó igazságügy-miniszteri rendeletek – alapvető fordulatot hoztak a jogi szabályozásban. Eredményként közelebb kerültünk az emberi méltóságot, a humánus és pozitív irányú nevelést, a társadalom igazságérzetét jobban biztosító minimális normák kialakításához.

Az alapvető változást mutatja, hogy bár

az 1979. évi 11. törvényerejű rendelet 32. §-a szerint az elítélt állampolgári kötelezettségei és jogai annyiban szünetelnek, illetőleg korlátozódnak, amennyiben erről ítélet vagy jogszabály rendelkezik, illetve amennyiben azok érvényesülése a büntetés céljával ellentétes, választ azonban nem ad arra vonatkozóan, az elítélt mely jogai szünetelnek, melyek esnek korlátozás alá, nem is beszélve arról, hogy mely jogainak érvényesülése ellentétes a büntetés céljával.

Az 1993. évi XXXII. törvény érdeme, hogy konkrét választ ad, amikor világosan kimondja, az elítélt mely állampolgári jogai [Bv. tv. 36. § (5)–(6) bek.] módosulnak, érvényesülnek korlátozottan, melyek érvényesítése szünetel.

Az elítélt állampolgári jogainak érvényesítésével függ össze a Bv. tv. 36. § (2) bekezdése, mely szerint az elítélt jogképessége nem korlátozott, a bírósági tárgyaláson való megjelenését lehetővé kell tenni. A bíróság rendelkezik az elítélt előállításáról, illetve az elítélt kérheti polgári bírósági vagy közjegyzői eljárásban előállítását, ha megfizeti annak költségét. Ha azt nem tudja megfizetni, mert nincs letéti pénze, kérheti a költség megelőlegzését, melynek alapvető feltétele, hogy az elítélt írásban vállalja annak visszafizetését.

Korábban az elítélt, ha az általa okozott kár megtérítésére az intézet kötelezte, a határozat ellen csak szabadulása után fordulhatott keresettel a bírósághoz. Ugyanez volt a helyzet az elítélt kártérítési igényének elbírálásánál is. Ha kártérítési igényét a büntetés-végrehajtási intézet elutasította, csak szabadulása után fordulhatott keresettel a bírósághoz.

A Bv. tv. rendelkezése szerint a büntetés végrehajtása alatt is folytatódik az eljárás, mert ha az elítélt vagy a büntetés-végrehajtási intézet a határozattal nem ért egyet, keresettel fordulhat a bírósághoz.

Az elítélt kötelességeit az 1979. évi 11. törvényerejű rendelet 33. §-a szabályozta. A Bv. tv. 33. § (1) bek. új módon és átfogóbb tartalommal szabályozza ezt a fontos kérdést. Megszűnt az a rendelkezés, hogy az elítélt köteles tevékenyen részt venni a bv. intézet közösségi életében, rendjének fenntartásában, a tartására fordított összeget megfizetni. A közösségi életben való részvételt kötelességként előírni lehetetlen. A tartására fordított teljes összeget megfizetni az elítélt munkadíjából nem tudta és ma sem tudja, ezért reális a Bv. tv.-nek az a rendelkezése, hogy az elítélt a tartására fordított költséghoz hozzájárulni köteles. A hozzájárulás összegét a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka állapítja meg.

A családdal, a hozzátartozókkal való kapcsolatot – levelezés, látogatás, csomagküldés, telefonhasználat – mint korábban, fegyelmi fenytéssel korlátozni nem lehet. Megszűnt a bv. fokozat alapján történő differenciálás a látogató fogadásánál, most havonta kaphat és küldhet csomagot fokozatától függetlenül az elítélt.

A családi kapcsolat erősítését segíti az a rendelkezés, hogy az elítélt kísérettel vagy anélkül meglátogathatja súlyosan beteg hozzátartozóját, részt vehet hozzátartozója temetésén. Volt időszak, amikor szabadulása után már csak virágot vihetett a sírra.

Előrelépés történt az elítéltek oktatásában, szakképzésében, továbbképzésében. Az alapfokú oktatásban, a szakképzésben vagy továbbképzésben részt vevő elítéltet, ha nem állították munkába, a képzés ideje alatt az alaplombdíj egyharmadának megfelelő – jelenleg 5700 Ft összegű – pénzbeli térítés illeti meg. Nem kell megfizetnie a tartására fordított költséget. A pénzbeli térítés összegéből vásárolhat szükségleti cikketek.

A nyitott rezsimű büntetés-végrehajtási

rendszer felé történő lépés az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazása. Fegyházfokozatban legalább egy év kitöltése után kivételesen engedélyezhető, hogy az intézetben vagy annak meghatározott részén az elítélt felügyelet nélkül, ellenőrzés mellett járjon és az intézeten kívül szervezett munkában részt vegyen. A zárka ajtaját a napirendben meghatározott ideig nyitva lehet tartani. Emlékszünk még arra, hogy a fegyházfokozat szabályai miként vonatkoztak a szigorított őrizetesre. A szigorított őrizetes a körletfolyosón csak a fal felé fordulva, hátrattett kézzel tartózkodhatott. Rövid tartamú eltávozásra engedélyt 1993 előtt csak a börtön- és fogházfokozatban, valamint az átmeneti csoportban élő elítélt kaphatott. A törvény rendelkezése szerint napjainkban rövid tartamú eltávozásra fokozattól függetlenül kaphat az elítélt engedélyt. A munkáltatásban részt vevő elítéltnek évente 5 nap pihenőidő eltöltésére volt lehetősége, az új jogszabály szerint évente alanyi jogon 20 munkanap fizetett szabadság illeti meg.

A fiatalok elítélteknél a rövid eltávozás tartama a fokozattól függetlenül 15 nap. A felnőttkorú börtönfokozatú elítélt évente 10 nap rövid tartamú eltávozásra kaphat engedélyt, a fiatalokéknál a tartam 5 nappal több. Enyhült a munkakötelezettségre vonatkozó rendelkezés is. Ha a fiatalok az általános iskolai, illetve az első szakmai végzettséget adó iskolarendszerű képzésben vesz részt – a képzési idő alatt –, nem terheli a munkavégzési kötelezettség és a tartásra fordított költséghoz való hozzájárulás összegének megfizetése. Az intézet parancsnoka határozza meg a személyes szükségletek vásárlására fordítható összeget.

Az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályozásában a Bv. tv. számos új rendelkezést tartalmaz: megszűnt az az ellentmon-



dás, hogy az első fokon nem jogerős ítélet után az előzetesen letartóztatott a bíróság intézkedésére köteles volt a kijelölt munka elvégzésére. Az előzetesen letartóztatottat nem lehet munkavégzésre kötelezni, kérelmére viszont részt vehet a termelőmunkában, amiért díjazás illeti meg, és jogosult az évi fizetett szabadságra is; ma-gánelzárás fenyítés kiszabása ellen a büntetés-végrehajtási bíróhoz fellebbezhet; a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtási szabályairól szóló 6/1996. (VII. 12.) IM-rendelet (továbbiakban: R) a végrehajtás eljárási szabályait az 1993-at megelőző időszakhoz viszonyítva sokoldalúbban szabályozza.

A nem magyar állampolgárságú elítéltek esetében a speciális rendelkezésekkel 1993 előtt jogszabály nem foglalkozott. A 101/1981. (IK. 2.) IM-utasítás tartalmazott néhány – nem elegendő – speciális szabályt. Évtizedek óta most először történt meg, hogy rendeleti szinten átfogó szabályozás történt.

Az elmúlt 4 év jogi szabályozása hallatlanul megnövelte a bv. dolgozók és különösen a bv. intézet parancsnokának a felelősségét. Alapvetően a bv. intézet parancsnoka vállal nyugszik a végrehajtás törvényességére, a biztonságra, az elítéltet megillető állampolgári jogok gyakorlására vonatkozó szabályok betartása és betartatása. A nagyobb felelősség kedvező irányban változtatta meg a szemléletet és segítette az európai gondolkodás kialakulását.

Hogyan tovább?

A Btk. módosítása, a Be. új szabályai kapcsolódnak a büntetés-végrehajtás munkájához is.

A Bv. tv. tervezetének készítésénél a résztvevők többsége egyetértett azzal, hogy határozza meg a törvény az önkormányzat

és a büntetés-végrehajtási intézetek közötti együttműködés fontosabb elveit. Sajnos akkor az volt a döntés, hogy most ezzel ne foglalkozunk. A Bv. tv. 3. §-a érintőlegesen foglalkozik azzal, hogy a büntetések és intézkedések végrehajtásában az e helyen megjelöltekön kívül más szervek is részt vesznek. Nem egyértelmű, hogy melyek a más szervek.

Már az 1979. évi 11. törvényerejű rendelet tervezet készítésénél felmerült: az elítélt által esetleg több éven át végzett munka tartama a nyugdíj megállapításánál számítson munkában töltött időnek. Azzal az indoklással maradt el akkor és később is a szabályozás, hogy az elítélt nem munkavállaló, nincs munkaviszonya, a jogszabály pedig munka-kötelezettséget ír elő.

A Bv. tv.-tervezet készítése során elég vitatott volt a dolgozó elítélt díjazása. A kérdés rendezésére megnyugtatóan 1979 óta nem került sor. Annyi változás azonban történt, hogy ha az elítélt teljes munkaidőben dolgozik, teljesíti az előírt követelményt, részére havi munkadíjként a kifizetés évét megelőző év első napján a munkaviszonyban álló dolgozókra megállapított kötelező legkisebb munkabér összegének legalább egyharmada jár.

Az Európai Börtön szabályok ajánlása-inak jelentős része elfogadásra került, és azt a Bv. tv. tartalmazza. Ugyanakkor még néhány ajánlás elfogadása és jogi szabályozása indokolt.

Van a Bv. tv.-nek olyan rendelkezése, amely a gyakorlatban megkérdőjelezhető. Nincs kellő differenciálás a bűncselekmény súlyossága alapján a végrehajtási szabályokban. Ez különösen vonatkozik az életfogytig tartó szabadságvesztés és a határozott tartamú szabadságvesztés-büntetésüket fegyházfokozatban töltő elítéltek-

re. Ha ugyanis e fokozatban tölti az elítélt a büntetését, a végrehajtási szabályok egyformák.

Az adható jutalmak és a kiszabható fenyítések szabályozása sem az 1979. évi 11. törvényerejű rendeletben, sem most, a Bv. tv.-ben nem sikerült megfelelően. A jogszabály 1993 előtt 9 jutalmat ismert, a Bv. tv. 10-et, a rendelet anyagi ösztönzés címén még 4 jutalom engedélyezését teszi lehetővé. Az 1979. évi 11. törvényerejű rendelet hétfajta fenyítés alkalmazására, a Bv. tv. 3 fenyítés alkalmazására ad lehetőséget.

A kiszabható fenyítések közül a magánelzárásnak van visszatartó és jelentős hátránnyal járó következménye. A feddést az elítéltek egy része nem tekinti komoly-nak, a személyes szükségletre fordítható összeg csökkentésének akkor van jelentősége, ha az elítélt dolgozik.

Szükséges tehát az e kérdéssel való foglalkozás és a helyzet új jogszabályban történő kielégítő rendezése. Nem az jelent persze problémát, hogy számszakilag többféle a jutalmazás és kevesebb a fegyelmi fenyítés.

Mire jó figyelni?

Arról ne a bíróság döntsön, hogy a végrehajtás milyen fokozatban történjen. Az osztályozást, a csoportosítást végezze el a bv. Egyébként is, a fokozatok közötti szabályokban ma már nincs jelentős eltérés. A büntetés-végrehajtásnak ki kell alakítania szigorú, általános és nyílt rezsimű intézeteit. A büntetés-végrehajtás határozza meg, hogy az elítéltet osztályozása alapján milyen rezsimű intézetben kell elhelyezni. Legyen lehetőség az elítéltet az enyhébb rezsimből áthelyezni a súlyosabbra és fordítva, a súlyosabból az enyhébbe, ha erre van szükség.

Így nem a bíróság döntene a végrehajtási fokozat megváltoztatásáról, sőt, arról sem, hogy a bíróság engedélyezze-e az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazását. Hatályon kívül lehetne helyezni az átmeneti csoportba helyezésre vonatkozó rendelkezést. Az elítéltek elosztása, osztályozása, az eltérő rezsimű bv. intézetek kialakítása a jogszabály rendelkezése alapján végrehajtási kérdés, ezért nem bírósági, hanem büntetés-végrehajtási feladat. A szabályozás nem érintené a bíróságnak a feltételes szabadságra bocsátásra vonatkozó rendelkezését.

A fiatalokúak szabadságvesztésének végrehajtásánál megfontolandó: az életkort tekintve miért más a helyzet a szabad életben és a szabadságvesztés végrehajtásánál? A 18. életévének betöltéséig az állampolgár fiatalokú akkor is, ha bűncselekményt követett el, miként akkor is, ha a törvénnyel nem került összeütközésbe. A fiatalokú elítéltet csak nyílt jellegű, elsősorban oktatásukat, szakképzésüket szervező intézetben lehetne elhelyezni. A 18. év betöltése után kerülnének áthelyezésre osztályozásuk alapján a megfelelő rezsimű bv. intézetbe.

Az elítélt munkavégzéssel kapcsolatos jogaira, kötelességeire a munkajog általános rendelkezései vonatkoznak. Az elítélt ne munkadíjat, hanem munkabért kapjon! Munkabéréből fizesse az adót, a társadalombiztosítási járulékot. Hasznosan végzett munkájának tartamát nyugellátásának a megállapításánál szolgálati időnek kell tekinteni.

Meg kell szüntetni az ingyenes gyógyszerellátást. Ha az elítélt nem tud dolgozni – és nincs letéti pénze –, egészségügyi és a gyógyszerellátását a költségvetés fedezze. Ne legyen különbség a szabályozásban a

dolgozó szabad ember és az elítélt között. A közgyógyellátási igazolvány alapján a szabad életben is lehetőség van ingyenes gyógyszer, gyógyászati segédeszköz beszerzésére.

A fenyítési nemek körét bővíteni kell. Megfontolandó olyan fenyítés kiszabhatósága, hogy az elítélt 3–6 hónapig terjedő ideig nem kaphat engedélyt rövid tartamú eltávozásra, kimaradásra. Egyébként a rendelet 82. § (1) bek. d) pontja úgy rendelkezik: ha az elítélt korábbi távollétéről önhibájából késve tért vissza, illetve ittasan vagy bódult állapotban visszatérve az intézet rendjét megzavarta, a visszaérkezéstől számított hat hónapig részére nem engedélyezhető rövid tartamú eltávozás. A jogszabály szerint ez nem fenyítés, de tartalmában már közelít ahhoz.

Megfontolandó, hogy fegyelmi fenyítésként az elítélt 1–3 hónapig terjedő időre eltiltható legyen sportprogramokon, sportrendezvényeken való részvételtől.

Számolni kell azzal, hogy a bűncselekményt elkövetők száma – és ezen belül a legsúlyosabb bűncselekményt elkövetőké – emelkedik. Indokolt tehát differenciáltabb szabályok jogszabályban történő rögzítése.

A legsúlyosabb bűncselekményt elkövető elítélt számára – véleményem szerint – a rövid tartamú eltávozás évente a jelen-

legi 5 nap helyett legfeljebb 3 nap lehet, és az is csak akkor engedélyezhető, ha az elítélt a büntetés tartamának a felét letöltötte, és a rövid tartamú eltávozás engedélyezése előtt egy évig magánzárka fenyítésben nem részesült.

Az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt számára akkor legyen engedélyezhető évente 3 nap rövid tartamú eltávozás, kimaradás, ha a büntetéséből legalább 20 évet letöltött.

Figyelemmel a Bv. tv. 3. § rendelkezésére, jogszabály határozza meg: a helyi önkormányzat és a büntetés-végrehajtási intézet kössön megállapodást arról, hogy az önkormányzat segíti az elítéltek egészségügyi ellátását, oktatását, szakképzését, foglalkoztatását; a szabaduló lakóhelyének önkormányzata – a bv. intézet felkérésére – segítséget ad, hogy a szabadult lehetőség szerint dolgozhasson; a bv. intézet székelye szerinti önkormányzat közgyűlésén a parancsnok a megjelölt időpontban adjon tájékoztatást a bv. intézetben végzett munkáról, a feladatokról; az önkormányzat az általa felkért szakemberek részvételével tájékozódhasson a bv. intézet munkájáról, és a tapasztalatokról készített jelentést küldje meg az igazságügy-miniszternek.

Mészáros József

Három évszám

A magyar büntetés-végrehajtás hagyományai

A magyarországi bv. újkori története nem túlságosan hosszú, mindössze a múlt század közepétől eredeztethető, és alig 150 évet foglal magába. Mindez nem jelenti azt, hogy ez az időszak nem bővelkedt fordulatos, izgalmas eseményekben, reformokban, paradigma-váltásokban. Éppen ellenkezőleg, a börtönügy stagnálása és fejlődése hol lemaradt, hol pedig megelőzte az általános társadalmi fejlődést. E dolgozat szűkre szabott terjedelmével nem vállalkozhat arra, hogy bemutassa ezt a másfél évszázadnyi történelmet, hogy felvázolja azt a néhány jelentős eseménysort, amely alapvetően meghatározta a magyar bv. fejlődésének irányát, de azért bemutatatható ezek hatása a mai büntetés-végrehajtási rendszerre, elemezhetőek azok a pozitív hagyományok, amelyek segítettek fenntartani a rendszer működőképességét, és amelyek a magyar büntetés-végrehajtást a kelet-közép-európai régió élvonalába emelték.

Osztrák-német modell

1849, 1867 és 1945. E három évszám olyan történelmi változásokat hozott Magyarországon, amelyek a börtönügy történetét is alapvetően befolyásolták.

Az 1848–49-es szabadságharc leverése után Magyarország minden tekintetben az osztrák birodalom integráns részévé vált, osztrák közigazgatást és igazságszolgáltatást vezettek be, majd az 1852-ben megszületett új osztrák büntető törvénykönyv Magyarországon is hatályba lépett. A Btk. rendelkezett a büntetések végrehajtásának általános kérdéseiről is. Két évvel később az osztrák igazságügy-miniszter kiadott egy rendeletet a büntetőbíróságok hivatali működéséről, amelynek harmadik fejezetében szabályozta a bírósági fogházakban foganatosítandó büntetések végrehajtását. Rendelkezett a *börtönök építési viszonyairól, az alá- és fölérendeltségi viszonyokról, az őrzésről, a rabok átadásáról, átvételéről, a motozásról, személyleírás készítéséről, az orvosi vizsgálatról, a börtönök megjelöléséről, a rend és tisztaság fenntartásáról, a folyamodványok, kérvények, panaszok átvételéről, a láncra verésnél követendő eljárásról, a börtön átvizsgálásáról, a foglyok közötti együttműködés megakadályozásáról, a szökés esetén szükséges intézkedésekről, a szabadtás előkészítéséről, a szakmai oktatásról, a felügyelők fenyítéséről, jegyző-*

könyv készítéséről minden lehetséges alkalommal, a beteg foglyok kezeléséről, a fegyelmzésről, a foglyok munkáltatásáról, a foglyok oktatásáról, művelődéséről.

Bár ez a rendelet nem fogta át a börtönügy minden területét – kimaradt pl. a ruházat, az ételmezés, a jutalmazás, a munkabér, a látogatás, a levelezés, a szabadidő stb. –, de rendelkezett a leglényegesebb feladatokról, úgymint a biztonság, befogadás, szabadítás, adminisztráció, belső élet, rend, tisztaság, fegyelem, oktatás, munkáltatás mikéntjéről. Időközben a módszerek és sok esetben a célok is megváltoztak ugyan, de ez az osztrák igazságügy-miniszteri rendelet – a Btk.-val együtt – 150 vagy még sokkal több évre meghatározta a magyar büntetés-végrehajtás működésének kereteit. Köztudott, hogy a magyar jogrendszer és ezen belül az igazságszolgáltatás rendszere német típusú, amely osztrák közvetítéssel jutott el hozzánk, csakúgy, mint a monarchia utódállamainak többségébe. Ezért ha a magyar bv. hagyományait vizsgáljuk, az első helyre mindenképpen az ún. osztrák–német hatás kerül.

A másik két lényeges momentum ebben a hatásrendszerben, hogy az osztrák hatóságok létrehoztak egy börtönrendszert Magyarországon, amely átalakított kolostorokból (Mária-nosztra, Illava), katonai erődítményekből (Lipótvár, Munkács, Szamosvár), nevelőintézetből (Vác) állt. Ezek az épületek igen kevésbé feleltek meg a modern börtön követelményeinek. Ha ehhez még figyelembe vesszük, hogy a börtönőrök kiszolgált katonák voltak, parancsnokaik szintén, akkor el tudjuk képzelni, hogy a mai börtönszemélyzet militáris jellegének megalapozottsága honnan ered.

Feltétlenül szólni kell a kiegyezést követő évtizedről, amikor a magyar Igazságügyi Minisztérium létrehozta a modern börtönügy jogi feltételeit. Az 1878. évi V. tc. – az ún. Csemegi-kódex – megalkotta a szabadságvesztés-büntetés különböző fokozatait: *a fegyház, a börtönt, a fogházat* és a ma már nem létező *államfogházat*. Ez a rendszer nem teoretikus úton jött létre, hanem a törvényalkotók mintegy örökölték: az osztrák kormány által alapított intézetek lettek a fegyházak, a járásbíróságok mellett működő intézetek fogház, a törvényszékek mellett funkcionáló börtön minősítést kaptak. A törvény az új börtönrendszer működtetésére az angol és ír fokozatos rendszert kívánta alkalmazni. A kiegyezés után létrejött magyar kormányzat, tapasztalván az osztrák szisztéma problémáit, az új Btk.-ban a legmodernebb európai büntetés-végrehajtási rendszert próbálta adaptálni a magyar viszonyokra. Ez sajnálatos módon a börtönhálózat és a személyzet alkalmatlansága folytán nem lehetett sikeres. A három büntetés-végrehajtási fokozat és a fokozatos rendszer egyes elemei, pl. a feltételes szabadságra bocsátás és az átmeneti intézet, ma is működő hagyományként funkcionálnak.

Szovjet katonai modell

1945 után a magyar igazságszolgáltatás teljes egészében átvette a Sztálin és Visinszkij által kreált ún. *szovjet modellt*, annak négy elemét emelvén ki, amelyeknek hatása ma is jelentős a bv. működésében. Jellemzi a militáris, katonai jelleg erősödése a szervezetben. A bv. személyzet állománya teljes egészében egyenruhás, volt időszak, amikor még a gépirónők is uniformist viseltek, így egy szigorúan hierarchizált, katonai rendfokozatot viselő, parancsot adó és teljesítő személyekből álló szervezetté vált.

Kitüntetett pozícióba került a büntetés-végrehajtási intézmények biztonsága. A legegyszerűbb büntetés-végrehajtási tevékenységet is azonnal blokkolták, ha azt ellentétesnek minősítette valaki a biztonsági szabályokkal. A biztonság fenntartása a bv. elsődleges céljává vált, a társadalom ellenségeit szigorúan el kellett szeparálni a becsületes emberektől.

Bevezették a fogvatartottak profitorientált munkáltatását, amit ma kevésbé szemérmes kifejezéssel egyszerűen csak rabszolgamunkának neveznénk.

A fogvatartottakat a társadalom ellenségeinek tekintették, akiket gyűlölni, de legalábbis lenézni, alacsonyabb értékűnek illetek tekintenie a személyi állománynak. A szigorú moralizálás beépítése a fegyőr–fogvatartott viszonyba hosszú távon – még ma is érezhetően – megakadályozza a bévés–elítelt kapcsolat normalizálódását, sok esetben gátolja az eredményes rehabilitációs munkát.

Ezek a történelmi események, amelyek véleményünk szerint a legerőteljesebben hatottak a magyar büntetés-végrehajtásra, olyan hagyományokat teremtettek, amelyek kizárták vagy legalábbis megnehezítették más, ezekkel ellentétes ideológiák és módszerek beépülését a bv. tevékenységébe. Ebben a részben bemutatjuk a felvázolt hagyományok hatását a mai büntetés-végrehajtási rendszerre.

A jogszabályok jellemzői

A magyar büntetés-végrehajtási jogszabályok, egyrészt az Európai Tanács ajánlásaira és az ENSZ minimum irányelveire épülve korszerűnek minősíthetők, ezt megtette az ET szakértői csoportja is 1992-ben. Másrészt viszont a jogszabályok – ideszámítva a Bv. Szabályzatot is – hihetetlenül aprólékosak, precizításra törekvők, érződik az a szándék, hogy a jogalkotó a büntetés-végrehajtási munka összes területét, összes lehetséges szituációját szabályozni kívánta, egységes elvek szerint akarta regulálni. Ezáltal nagy mennyiségű, bonyolult jogszabálytömeg keletkezett, amely nehezen emészthető, nem könnyen alkalmazható és bonyolult ellenőrző apparátust igényel. Ez a jogszabályhalmozó, mindent szabályozni akaró törvényhozói magatartás az osztrák–német hagyományokból ered, bár hozzá kell tenni, hogy az osztrákok és a németek is csökkentették jogszabályaik mennyiségét, inkább keretjogszabályokkal dolgoznak és a jogalkalmazókra bízzák a keretek kitöltését. Ez a tendencia megfigyelhető a magyar bv. területén is. Az 1950-es és '60-as években megjelenő büntetés-végrehajtási jogszabályok még ha túl szigorúak voltak is, de hozzájárultak a törvényesség alapjainak megteremtéséhez. A '80-as, '90-es évek szabályozása nagymértékben enyhítette pl. a börtönélet belső szabályait – ezáltal, mivel nem volt mit megsértenie a fogvatartottnak – így a fegyelmi felelősségre vonásról szóló fejezet is jelentősen megrövidült.

A Csemegi-kódexből vette át a törvényhozás a 3 bv. fokozat alkalmazását. Nem túl zász azt állítani, hogy ezzel a már a múlt században is kényszer szülte megoldással a magyar bv. egyedül áll nemcsak Európában, hanem az egész világon. Ugyan van néhány ország, pl. az USA, Nagy-Britannia, ahol szintén kategorizálják a börtönöket, azonban Magyarország az egyetlen ország, ahol a bíróság határozza meg az ítéletben, hogy az elítelt milyen büntetés-végrehajtási fokozatban töltse büntetését. Ez a tevékenység – a bv. foko-

zat megállapítása és megváltoztatása – a világ minden országában a büntetés-végrehajtási hatóságok szuverén joga és feladata. A hazai bv. ezen úgy próbált segíteni, hogy egyrészt minden országos bv. intézetet 2 fokozatúvá tett, a zárt bv. intézetek fegyház és börtön, a mezőgazdaságiak börtön- és fogházfokozatú elítélteket tarthatnak fogva. Ugyancsak növelte a bv. manőverezési lehetőségeit a fogvatartottak őrzési fokozatainak megállapítása, amely lehetővé tette, hogy az őrzési fokozatnak megfelelően egy elítélt az adott bv. fokozaton belül enyhébb vagy szigorúbb szabályok szerint töltsen le a büntetését.

Szervezeti változások

Bár sokat változott az idők során, megmaradt a szovjet típusú, hierarchizált katonai szervezet, rendfokozatokkal, egyenruhával olyan szakterületeken is, ahol ez nem volna feltétlenül szükséges.

A bv. szervezet irányításában érvényesül az osztrák modell, amely szerint börtönügyi főhatóság irányítja és ellenőrzi az intézetek munkáját. A szovjet hagyomány túlélésének tekinthető, hogy a Bv. Országos Parancsnoksága rendelkezik a pénz, az anyagi eszközök, a létszám és bér elosztásáról az intézetek között.

A személyi állomány képzése a katonai jellegnek megfelelő, sok benne a formális elem. A személyzetet arra képezik ki, hogy fenn tudja tartani a rendet és fegyelmet a börtönökben.

A büntetés-végrehajtási szervezet speciális feladatai miatt túlságosan alá van rendelve az igazságszolgáltatás többi szervének, különösen a bíróságoknak. Más országokkal ellentétben nálunk a büntetés-végrehajtási testület feladata a fogvatartottak szállítása, előállítás a bíróságra. Ezért a megyei bv. intézetekben, ha sok az előállítandó fogvatartott, sokszor szinte csak a kapuőr és a parancsnok marad az intézetben. Ezzel viszont az igazságszolgáltatás többi szervei, nevezetesen a bíróságok közvetlenül beavatkoznak, befolyásolják a bv. intézet munkáját. Ez nemcsak több munkát jelent a személyi állománynak, de bizonytalanságot, kiszámíthatatlanságot kelt, és veszélyezteti a megyei bv. intézetek belső biztonságát.

Fogvatartottak és börtönkörülmények

A magyar börtönök fogvatartotti állománya különbözik a nyugati börtönök populációjától. Magyarországon az elítéltek kb. 2/3-a visszaeső, ez az arány magasabb, mint a nyugatiaké. Ezen túlmenően a magyar visszaesők minőségileg is különböznek nyugati társaiktól. Amíg nálunk a visszaesők nagy része sokszor volt elítélve kisebb súlyú bűncselekményekért, addig nyugaton a „visszaeső” címke a nagyobb hasznot hozó bűncselekményeket elkövető profi bűnözőket jellemzi. Ez a sajátos helyzet az ötvenes évek társadalompolitikai koncepciójából fakadt, nevezetesen: a politikai vezetés ideológiai érvekkel alátámasztva rendkívüli módon beszűkítette szociálpolitikai intézményrendszerét. Ezáltal nagy tömeg vált hajléktalanná, az utcára kerültek az alkoholisták, az értelmi

fogyatékosok, a nyomorékok, akik különböző kisebb bűncselekményeket követtek el, hogy fenn tudják tartani magukat. Ezek az emberek börtönbe kerültek, majd szabadulásuk után újabb lopásokért visszakerültek. Egészen 8-9 évvel ezelőttig ez volt a gyakorlat, amikor a hibás társadalompolitikai tervezés a visszaeső-bűnözés újratermelődéskéhez vezetett. Ez egyben azt jelenti, hogy a magyar visszaesői állomány jó része nem veszélyes bűnözőkből áll, mint a nyugati országokban, és ez természetesen a velük szemben alkalmazott bánásmódot is megmagyarázza.

Ugyanígy módon, a szociálpolitikai rendszer hiánya, illetve rossz működése okozta, hogy a magyar börtönökben túl sok az elmebeteg, értelmi fogyatékos, alkoholista, pszichopata, személyiségzavaros elítélt. Ezek a fogvatartottak olyan extrém viselkedésviádkokat produkáltak a börtönökben, amelyek nem figyelhetők meg a nyugati börtönök nagy részében.

Bv. intézeteink nagy részét túl szigorú, rugalmatlan, nem hatékony biztonsági rendszer jellemzi. Ma sincs kidolgozva az elítéltek hatékony differenciálási rendszere, nincs olyan speciális intézmény vagy intézmények, ahol megfelelő módszerekkel el tudnánk végezni az elítéltek osztályozását. Gyakorlatilag a legveszélyesebb rabhoz igazodik a börtön biztonsági rendszere. A börtönök belső rezsime nem elég differenciált, ez jórészt a múlt században épült, alkalmatlan börtönépületek „bűnc”.

A külső őrzés, a biztonságtechnika nem elég hatékony. A legutóbbi szökések azt bizonyították, hogy ez a komplex módon alkalmazott technika csak azokkal szemben eredményes, akik nem akarnak megszökni a börtönökből. Akik viszont meg akarnak, azokat nem képes megakadályozni benne. Nyugati szakértők azt mondják, hogy a szigorú börtönöket is csak kívülről kell nagyon keményen védeni komoly biztonságtechnikával, belül pedig korlátlanul enyhíteni a rezsimeket az eredményes rehabilitáció érdekében.

Öreg börtönépületeink vannak még a múlt századból, az osztrák időkből. Az intézetek túlszűfoltak, ez a szovjet rendszer hatása. Sajnos a hetvenes, nyolcvanas években épült börtöneink sem korszerűek, elsősorban a nyugati minták hiánya következtében.

Osztrák időkből való hagyomány, hogy túl nagy az adminisztráció a börtönökben. A befogadásnál és a szabadítás előtt volna szükség a legtöbb információ feljegyzésére, és a büntetés töltése közben csak az extrém szabálysértő viselkedések megörökítésére.

Az ötvenes évekből való hagyomány, hogy túl nagy a távolság a fogvatartott és az őr között. Ennek egyrészt morális oka van, az őrt úgy szocializálják, hogy elhiggye, a rab alacsonyabb értékű ember, mint ő, másrészt az őrt nem tanítják meg kommunikálni a rabbal.

Egyedülálló kelet-európai szokás, hogy az elítéltek általános iskolai oktatása csak 8 óra munka után, az elítélt szabadidejében történhet. Ez nagymértékben befolyásolja az oktatás eredményességét.

Az elítéltek munkáltatása, csakúgy, mint az '50-es években, profitorientált. Azzal a különbséggel, hogy nemcsak az elítélt munkaerejét zsákmányolja ki, hanem az állammal fizeteti meg a korszerűtlen termékszerkezetből és a piac beszűküléséből adódó veszteségeit.

Mindezek után joggal merülhet fel az a kérdés, hogy egy ilyen kedvezőtlen hagyományokkal rendelkező büntetés-végrehajtási rendszer hogyan képes mégis működni az egy-

re nehezedő anyagi feltételek és az Európa Tanács egyre szigorúbb követelményei mellett. A külföldi büntetés-végrehajtási szakértők véleménye szerint a magyar bv. egyik legjobbjá – ha nem a legjobb – a kelet-közép-európai büntetés-végrehajtási rendszereknek. Az okok rendkívül sokrétűek, ezek közül néhányat – amelyek kapcsolódnak a hagyományokhoz – közreadunk.

A katonai jellegből adódik a magyar bv. szervezettsége. A szervezet katonai jellegének nemcsak negatívumai vannak, ez azt is jelenti, hogy a magyar bv. szervezettsége átlagon felüli.

A centralizált felépítés lehetővé teszi a központi erőforrások mozgósítását és a tartalékok megfelelő helyre történő irányítását vészhelyzet esetén.

A túlbürokratizált rendszer, a túlburjánzott jogszabályok kikényszerítették azt, hogy a bv. személyi állománya megtanulja a jogszabályokat és azok alkalmazását. A jó jogszabályismeret a kezdeti nehézségek után jelentősen megkönnyíti, szinte rutinszerűvé teszi a büntetés-végrehajtási dolgozók munkáját bizonyos területeken.

A részletes szabályozás országosan lehetővé teszi az egységes végrehajtás kialakulását. Tudjuk azt, hogy az ET (Európa Tanács) és az USA-ban az ACA (Amerikai Börtönügyi Társaság) milyen erőfeszítéseket tesz, hogy ha nem is egységes, de legalább kompatibilis rendszert hozzon létre.

A megnövekedett feladatok végrehajtása nem volna lehetséges a személyi állomány áldozatvállalása nélkül.

Hosszú időn keresztül, a deklarált célok – átnevelés, megjavítás – ellenére a személyi állomány azt csinálta, amire kiképezték, amihez értett: tisztaságot, rendet, fegyelmet tartott fenn a börtönökben.

Hozzájárult ehhez, hogy a bv. intézetek parancsnokai sohasem kívülről jött emberek voltak, hanem a szervezeten belüli munkájukkal érdemelték ki a kinevezésüket. Elsősorban „jó smaszerek” voltak, akiket érdekelt a munkájuk, és akik szabadidejükben is azon gondolkodtak, hogyan lehetne a gondokra jobb megoldásokat találni.

A parancsnokok közül jó néhány kiemelkedő szaktekintély meghatározta börtönének arculatát, munkamódszerét, és nagy szerepet játszott az állomány kiképzésében.

Végül, de nem utolsósorban a bv. testületnek azok a magas elméleti felkészültséggel rendelkező szakemberei is hozzájárultak ehhez az eredményességhez, akik előkészítették a reformokat, a jogszabályok változásait, a szervezet átalakítását.

Boros János

Felhasznált irodalom

Dr. Lőrincz József: A magyar börtönügy alakulása, a nemzetközi normák megjelenése (a XIX. század elejétől 1979-ig). Kézirat

Dr. Mezey Barna: A magyar polgári börtönügy kezdetei. Osiris-Századvég, Budapest, 1995

Március foglyai

*Történelmi metszet szabadságról,
börtönről, bitóról*

Ez az ünnepünk is kipirosodhatott a kalendárium lapján, de sokáig kellett arra várni, hogy méltón emlékezhessünk tavasz idusán. A magyarságnak szomorú sorsfordulói a márciusok (és októberek), de 140 esztendő múltán megadatott, hogy népünk félelem nélkül tekintheti sajátjának vesztés forradalmait. Ám hosszú út vezetett a mostani köztársaság kikiáltásáig, keservesek voltak az évfordulók. Hogy milyenek?! A szerző a terjedelem szabta korlátok között sorakoztatja fel az adatokat, tényeket. Szociográfusi módszerekkel tart tükröt a valóság elé.

Előzmények

Komoly érdeklődéssel, sőt izgalommal figyelték számosan 1989 tavaszán a Független Jogász Fórum és a körülöttük csoportosuló ellenzéki szervezetek csöndes, de kemény harcát, hogy milyen is lesz az ünneplés március 15-én. Miképpen viselkednek a még MSZMP-s parancsokat teljesítő rendőrök, azok, akik alig néhány hónappal korábban vízágyúkkal akadályozták az október 23-ai megemlékezést! A hatalmukhoz ragaszkodók taktikázását figyelők idejekorán észrevették, hogy mind több vezető hozakodik elő a „szentistváni gondolat” fontosságával, Új Márciusi Front néven sietve alakítanak szalonképesnek vélt bizottságot. Nehéz volt „a múltat bevallani”, ám ezt némelyek nem is akarták, hiszen takargatni való akadt jócskán.

Vén kontinensünk államaiban a 18. század vége felé, a francia forradalom kitörésétől lett ilyen-olyan jelentősége a márciusok-

nak: 1789-ben agrárfelkelések kezdődtek *Provance, Picardia, Cambrésis* környékén, és a nyár derekán elfoglalták a hírhedt várbörtönt, a *Bastille-t*, majd augusztus 26-án nyilvánosságra hozták az *Emberi Jogok Nyilatkozatát*.

Frankhon tavaszainak idusán ekkoriban mindig törtétek összeesküvések, letartóztatások, 1794 nyarától a vádlottak nem rendelkeztek a védelem jogi biztosítékaival: hullottak is ezrével a fejek, és Napóleon sorra nyerte ütközeteit. Hazánkban is előfordultak „mozgolódások”: Martinovics Ignác tudós apát, a lembergi egyetem természettanára a francia materialista filozófusok hatására szorgalmazta a polgári átalakulást és bírálta a nemesség előjogait, röpiratban támadta I. Ferenc uralkodásának módszereit. Felsőszécsény és hazaárulás vádjával végezték ki társaival együtt 1795. május 20-án a budai Vérmezőn, éppen abban az évben, amikor elkezdődött az

igazságszolgáltatás, illetve a büntetőjog megreformálása.

Ez a kódextervezet azért jelentős lépés, mert kimondta a *nullum crimen sine lege* elvét, de fenntartotta az ezzel kapcsolatos szokásjogot: nem ismerte el a rendi különbséget, kivéve a vesszőzést. Az alapelv szerint „*a bosszú ne legyen a büntetés vezérelve, a fő cél a hűnös megjavítása, vagy ha ez nem lehetséges. ártalmatlanná tétele és mások visszatartása*”. A felvilágosodás eszméi sajátosan keveredtek a feudális nézetekkel, de Európában csak az jelentett némi izgalmat 1815 márciusában, hogy az Elba szigetére száműzött császár híveinek kis csoportjával partra szállt Dél-Franciaországban, és pár nap alatt visszazerezte teljes hatalmát, ami csupán 100 napig tartott, mégis óvatosságra intette a bécsi udvar teljhatalmú miniszterét, Metternichet.

Valóban igaz lehet, hogy március a népek tavasza, hiszen a XIX. század második negyedének vége felé fölerősödtek a függetlenségi törekvések. Táncsics Mihályt jobbágyfelszabadítással kapcsolatos cikkeiért 1847 márciusában bebörtönözték és cellájából a pesti polgárok hozták ki 12 hónap múltán. „A nép szava Isten szava!” következő hirtetője a szabadságharc bukása után nyolc esztendeig rejtőzködött, majd szervezkedés miatt 1860 márciusában ismét letartóztatták és csak az 1867-es kiegyezéskor kapott kegyelmet. Hosszasan elemezhetnénk a Mars római istenről elnevezett 31 napos hónap csodáit, találgathatnánk azt is, hogy régi magyar neve miért a böjtmás hava!

Bitófák árnya

1848-as márciusunkban zajlott a világtörténelem szinte egyetlen vértelen forradalma, hiszen Párizsban, Bécsben, Prágában, Berlinben kegyetlenségig durvult az

ügynevezett népharag. Nálunk inkább szónokoltak, vitáztak, a várható függetlenség örömeit kóstolgatták és a békés jövőt terveztek. Senki nem akart háborúzni, a fegyveres összecsapásokat mások kényszerítették a sietősen létrehozott honvédségre. A „magvetők” többsége az alig huszon-, harmincévesekhez tartozott: *Vajda János* 21, *Vasvári Pál* 22, *Jókai Mór* 23, *Petőfi Sándor* 25 esztendősnél lévén, de a katonai vezetők is alig idősebbek. Az aradi vértanúk átlagéletkora 44 esztendő, és Klapka György innen a harmadik X-en érte el, hogy a harcokban soha nem veszített. Ezek az ifjak lehettek forrófejűek, gyakorlatias értelmiségiek, ám mint későbbi követőik, maguk is hiszékenyek voltak. Noha a március 11-én fogalmazott 12 pont és a két nap múltán papírra vetett Nemzeti dal szövegét lelkesedéssel vitték nyomdába, nem tűnt fel egyiküknek sem, hogy Landerer már várta a cenzúrázatlan kéziratokkal érkezőket, hiszen 14-én este értesült a pilvaxbéliek szándékáról. A szokottnál jócskán nagyobb mennyiségű papírt áztattatott be munkásaival és elutasította a városkapitány által felkínált fegyveres védelmet. Vita nélkül teljesítette a követeléseket, de még aznap kirúgta nyomdászát, Siegmund Waltert, mert gyanította, hogy rokonszenvez a hazafiakkal!

Lehetünk-e büszkék szétvert álmainkra, győzedelmes bukásainkra, hogy az 1849. március 30-án tartott egri haditanács döntése után sorra kényszerítették visszavonulásra Jellasics, Windischgrätz, Schlik, Wohlgemut csapatait, fölmentették a császáriak által ostromlott Komáromot, bevették Buda várát, de a háborút elvesztették? Képtelenség összeszámolni, hogy az 1849-től 1989-ig tartó 140 esztendő alatt mennyien pusztultak a csatatereken, börtö-

nökben, hadifogoly- és munkatáborokban, hány életet oltott ki a bakó Aradtól a Kisfogház udvaráig, nem is említve a messzire menekült bujdosók elfelejtett regimentjét.

A zsamokok következetesen féltek a kikelet hónapjától, a gyászoktól és párás tekintetektől, a nemzeti színű zászlók alatt gyülekezőktől, az „Itt az idő, most vagy soha...” – imádkozóitól. *Ferenc József* ugyan szeretett atyai pózban tetszelegni, támogatta a gyarapodást, de életében nem engedélyezte március 15-e hivatalos megünneplését, csupán azzal csitítgatta 1898-tól az erősödő követeléseket, hogy április 11-ét iskolai szünnapnak nyilvánították: „*A dicső emlékü V. Ferdinánd 1848-ban ezen a napon szentesítette a korszakalkotó törvényeket!*” Az egyébként gyengeelméjű uralkodót éppen a császár fosztotta meg trónjától, és utána adott parancsot, hogy idegen csapatok segítségével tiporják szét a lázadók seregeit. Még arra is komoly gondot fordított, hogy amikor az 1894. március 20-án elhunyt Kossuth Lajos földi maradványait a Nemzeti Múzeum előcsarnokában felravalatozták, megtiltatta a fegyveres testületek tisztjeinek a gyászmenetben való részvételt, de az érzelmeknek nem lehetett parancsolni: a becsületesebb hivatásosok polgári öltözetben a tömegbe vegyültek.

A magyarországi munkásmozgalom történetét feldolgozó kötetekben hiába keresni utalást arra, hogy az 1873 márciusában megalakult Munkáspárt vezetői bármit is tettek volna a '48-as eszmék, törekvések támogatása érdekében. Csak veszekedtek, és a „turini remete” halálának évében tartott MSZDP kongresszusán úgy döntöttek, hogy az egység helyreállítása céljából „*a párt a radikálisok osztályharcos platformja alapján egyesül!*”. Ez azt jelentette, hogy a marxista elvek fenntartása mellett a mér-

sékelt irányzat került vezető szerepbe, ám a századfordulón csoportosuló egyetemisták „beszóltak” a folyamatokba. A Galilei Kör ugyan hangsúlyozta politikamentességét, de az 1912. március 4-ei választójogi tüntetésen és a „vérvörös csütörtökön” (május 22.) képviseltette az egyesületet. Az I. világháború kirobbanása jelentősen befolyásolta tevékenységüket, a hallgatók jelentős százaléka bevonult katonának, és a sorokat 1915 tavaszára főleg nők, illetve antimilitarista fiatalok „rendezgették”. A rendőrség 1918. január 12-én jó néhány galileistát letartóztatott, ötük ellen pert indított: börtönbe került *Duczynska Ilona, Kelen Jolán, Sugár Tivadar, Csillag László, Végh Dezső*, némelyikük sorsát böjttel és sötétzárkával súlyosbították. A velük párhuzamosan szervezkedők, közöttük az 1914-ben alakult Március Kör elnöke, *Illés Béla*, elkerülték a nyomozók érdeklődését, mert elsősorban irodalmi rendezvényeket tartottak.

A cári Oroszország hadifogolytáborai- ban körülbelül félmillió magyar katona várta a háború végét. A reményvesztettek ragyogó alanyai voltak a bolsevista eszméket hirdetőknél. Az első magyar kommunista szervezetet 1918. március 24-én hozták létre Moszkvában *Kun Béla* és *Pór Ernő* vezetésével, majd a KMP megalakításának előkészítésére mintegy 300-an tértek vissza 1919 márciusáig Magyarországra. Egy évvel később, az OK(b)P összoroszországi értekezletén (március 20–23.) agitációs és propaganda osztályokat alakítottak az emigránsok, agitátor-, valamint parancsnokképző iskolákat állítottak fel, internacionalista csapatokat szerveztek, illetve a hazatérő hadifoglyok közé vegyítve pártszervezőket küldtek. Kun Béla 1918 november közepén tért vissza Moszkvából Budapestre és néhány nappal később

(24-én) a KMP KB elnöke lett, de cikkei miatt a párt más vezetőivel együtt 1919. február 21-én letartóztatták. A „hatalmi szigor” jól jellemezte, hogy zárkájában szabadon tárgyalhatott az MSZDP balszárnnyának vezetőivel. Március 21-én elhagyhatta a fegyházat, rögtön átvéve a tanácskormány vezetését. Külügyi népbiztosként március 22-én utasította Pór Ernőt, hogy lépjen kapcsolatba Leninnel és kérje a „szovjetkormány védelmét, dacsövetségét”. Erről gyorsan értesültek a polgárok, kereskedők: egyre-másra követték el tucatjával az öngyilkosságot a statáriumtól rettegők, az árúkézletüket féltők. Kezdetét vette az értelmetlen kivégzések özöne: *Pescha Oszkár* fiatal tengerészt úgy lőtték agyon a „forradalmi törvényszék” tagjai március 24-én, hogy a sötétben égő szivart dugtak a szájába, mert így jobban célozhattak.

A Tanácsköztársaság első napjaiban, a március 24-én a népbiztossági jóváhagyással létrehozott SZDSZ 30 tagú direktóriumra lefoglalta a menzákat, segítőegyesületeket és csak a túlnyomórészt politikai tárgyú előadásokra hívogatták az egyetemistákat: „Miért legyen az orvos szocialista?”, „A mérnök és szocializmus”, „A proletariátus diktatúrája” és ehhez hasonló témák közül válogathattak.

Dr. Váry Albert koronaügyész-helyettes adta közre *A vörös uralom áldozatai Magyarországon* című könyvet. Ebből megtudhatjuk, hogy ama 133 nap alatt 590 embert gyilkoltak le nagyrészt ártatlanul, de az adatok nem teljesek, mert hiányoznak a közben elszakított területeken lakott áldozatok, a bántalmazás, fogva tartás folytán utóbb meghaltak névsora, és nem sikerült pontosítani azon szerencsétlenek számát sem, akiket a harctéren végeztek ki a kommisszárok vagy azok beosztottai. Bűnvádi eljárás 1919 őszétől 70 ezer személy ellen indult, körülbelül 15 ezren kerültek előzetesbe, de mindössze 6 ezer főt

ítéltek el, ám ebből negyedük kegyelmet kapott, 300-nál többet kiadtak az oroszoknak.

A Magánalkalmazottak Országos Szövetsége (MOSZ) helyiségeiben, valamint a városi könyvtárban találkoztak a diákok, és 1920. március 14-én a Vigadóban tartott Ady-matiné keretében emlékeztek meg a Tanácsköztársaság kikiáltásának első évfordulójáról. Közülük számosan kapcsolatot tartottak a KMP-vel, és 1921 márciusában a proletárdiktatúra eljövételét beharangozó, „Munkások! Elvtársak!” kezdetű röpiratot terjesztették, főleg Budapesten. Az *Andics-Berei* csoportot hetek alatt elfogták, a június végi tárgyaláson kapott 15 évi fegyházat az akkor még gimnazista *Vas Zoltán*. (A bölcsész Andics és a jogász Berei még abban az esztendőben Szovjet-Oroszországba mehettek!) *Gerő Ernő*, *Komor Imre* és *Vidéky Alice* 1923 tavaszán került a vádlottak padjára, de az újabb fogolycserre-egyezmény alapján elvtársaikhoz utazhattak.

A *Bethlen-kormány* érdemének tulajdonítható, hogy közel nyolcvan esztendeig tartó várakozás után, 1927-ben nemzeti ünnep lehetett március 15-e. A föltribolozott fővárosban nyíltan ismételtették Pap-Váry Eleménné fohászát: „Hiszek egy Istenben, / Hiszek egy hazában, / Hiszek egy isteni / Örök Igazságban, / Hiszek Magyarország feltámasztásában!” Gyarapodtak a fiatal nacionalisták, a „Nem, nem soha!” lelkesei, egyetértve Mussolini véleményével: „I Trattati di pace non sono etemi!” (A békeszerződések nem örökkévalóak!) A baloldaliság eszméje más szintekre terelődött, és az 1928 tavaszától szerveződő értelmiségi körök (Bartha Miklós Társaság és a hozzájuk kapcsolódó vidéki mozgalmak) elsősorban a falukutatás felé fordultak. Közrejátszhatott az is, hogy 1928-ban vezették be a szigorított dologház intézményét, bár a X. számú törvény sokféle alkal-

mazhatósága nem csupán a kriminálpolitika érdekeit szolgálta. „A rendes életmódhoz” való szoktatás alapelvei közé tartozott a „kommunista tévtanok” ellensúlyozása.

A március 15-ei ünnepek általában megmozgatták a határon innen és túl élő magyar fiatalokat, 1930-tól mind több helyről érkeztek az egyetemisták, fiatal értelmiségiek. A „népi kultúra” megmentésén fáradozó „kollégisták” derékhada azonban csak elméletileg ismerte a szociális gondokat: 1932-ben a rendőrség azért is mellőzte a március elején rajtakapott gyanúsítottak letartóztatását, mert szüleik professzorok, kamarai elnökök, főrendiházi tagok voltak. Az irodalom frontjain is dúlnak a csaták: *Illyés Gyula* a '21-es párizsi emigrációjából '27-ben hazatérve *Füst Milán* javaslatára (Levél Gellért Oszkárnak, 1927. márc. 18.) a Nyugat alkotói közé léphetett, 1931-ben Baumgarten-díjat kapott *Babits*tól, de a kolozsvári Korunk szerkesztője, *Gaál Gábor* megtámadta a folyóirat márciusi számában *Egy költő, aki álarcot hord* címmel.

A harmincas évek közepétől a kulisszák mögött egyfajta népfrontosság érlelődik a KMP (*Kállai Gyula, Rajk László, Ságvári Endre, Zöld Sándor*) diákjai és a népiekhez tartozó szociográfusok köreiben. Amikor a Márciusi Front 1937 tavaszán zászlót bontott, és 15-én a Nemzeti Múzeum lépcsőjén *Kovács Imre* felolvasta a legfőbb követeléseket, a józanul gondolkodóknak azonnal feltűnt, bajok lesznek a „hogyan tovább” kérdéssel: politikai mozgalom vagy szellemi ellenállás kap-e elsődlegességet? Alig egy esztendeig tartott a versengés, mert a Debrecenben kiadott TOVÁBB első és második számát 1938 tavaszán a rendőrség elkobozta és az MF megszűnése után sajtóvétség ürügyén ítéleteket hoztak. De már kevesen figyeltek a korábban még érdekes beszédtemának tartott ese-

ményekre, hiszen márciusban Hitler csapatai már Bécs utcáin masíroztak és Ausztriát a Német Birodalomhoz csatolták.

A müncheni egyezményt követően a magyar kormány megkezdte a visszacsatolásra kerülő területek katonai megszállásának előkészítését, ám a Felvidékre nem akartak reguláris haderőkkel vonulni. A Rongyos Gárda elnevezésű szabadcsapat közel ezer fegyveresével lépték át október 6-a után Tarpánál a határt, nem számolva azzal, hogy a csehek 14 jól felszerelt hadosztálya könnyedén tönkrevetheti a félig civilruhás zászlóaljkat. Ez az elhamarkodottság röviddel később oda vezetett, hogy a birodalmi külügyminiszter, Ribbentrop a szorosabb együttműködést sürgette; 1939. március 5-én tárgyalni Budapestre érkezett Lahousen és Stolz, két Abwehr-tiszt, hogy a két hadsereg közös tennivalóit összehangolják. Előző való nap *Sztójay Döme* diplomáciai úton kérte, hogy a németek és olaszok ismerjék el Magyarország elsőbbségét a kárpátukrán területekre, de választ nem kaptak, ezért érte váratlanul a kormányt Hitler március 13-ai üzenete, hogy 15-étől szabad kezet kapnak.

„Muszkaföldön lassan jár a posta...”

Csehszlovákiát 1939. március 15-én előzőnlőtték a német csapatok, Bécs után Prága következett, míg a magyarok a következő reggelen Vereckénél átlépték a határt, de a románok, igényt tartva a Huszt–Berezna–Bisztra vonalról északra lévő falvakra és a körösmezei vasútvonalra, szintén mozgósítottak. *Bárdossy László* bukaresti magyar követ március 20-án jelezte, hogy nincs ellenséges szándék, pusztán „védelmi jellegű” a határ egész hosszában működő békehelyőrségek megerősíté-

se. Óriási lelkesedés volt a jócskán megnagyobbodott országban: 1940 tavaszán a német hadsereg nyugati sikereinek hatására sokan figyelték kíváncsian a tervek, szándékok alakulását szerte a világon.

Moszkvában március 12-én aláírták a finn–szovjet békeszerződést, 18-án Hitler találkozott Mussolinivel, aki bejelentette Olaszország hadbalépési készségét, 28-án pedig a franciák és az angolok kötelezték magukat, hogy nem írnak alá különalkut. Mire virágba borultak a fák, Dánia, Norvégia, Belgium, Hollandia elesett, Chamberlen helyett Churchill lett a brit miniszterelnök, a Vörös Hadsereg bevonult a balti államokba, majd december 12-én megkötötték a magyar–jugoszláv örök barátsági szerződést, amely mindössze a következő rügyfakadásig tartott. Hitler 1941. március 27-én adott parancsot Jugoszlávia megtámadására, majd a hónap végén Paulus tábornok Budapesten tartózkodott, a német–magyar katonai egyezmény pontosítása miatt. (Teleki Pál miniszterelnök erkölcsi megfontolásból fejbe lötte magát!) A kocka el volt vetve, már nem lehetett kikerülni a hadüzeneteket, a Szovjetunió elleni támadásban való részvételt, ami 1943 januárjára a 2. magyar hadsereg majdnem teljes pusztulásához vezetett. A kormány komoly erőfeszítéseket tett a maradék erők hazatérése érdekében, ezért március 14-ére a fővárosba rendelte a vezérkar főnökét, de a Führer nevében Keitel azt közölte a honvédelmi miniszterrel, hogy csak akkor kapnak lehetőséget a visszajövetelre, ha cserében 2 új hadosztály és 12 építőzászlóalj indul a frontra.

Az ország jelentős százaléka rettegésben és félelemben élt, a március 15-ei koszorúzás német- és háborúellenes tüntetésé változott a Petőfi szobornál. Ritkán ke-

gyelmeztek az elfogott baloldaliaknak, katonaszökevényeknek, figyelték a sajtó tevékenységét, a csendőrök letartóztatták a „nemzetellenes szellemben” beszélőket. Mind a Honvédelmi Minisztérium, mind a Belügyminisztérium elhárító osztályai bámulatos gyorsasággal fölgöngyölítették a szervezkedéseket, de a függetlenségi mozgalomhoz tartozókat általában futni hagyták. Megállíthatatlanul közeledett a katasztrófa, hiszen amikor a szovjet csapatok átkeltek a Dnyeszteren. Magyarország stratégiai fontosságú terület lett. Hitler fölismerte, hogy céljai elérése érdekében engedelmes kormányra van szüksége, továbbá olyan körülményekre, amelyek lehetővé teszik a totális védelmet.

A Führert 1943. március 3-án tájékoztatták a tervekről, hogy mielőtt a délről és nyugatról érkező csapatok megszállják az országot, március 18-ig 500 jól kiképzett kommandós szivárog Budapestre, illetve környékére, aztán elfoglalják a kijelölt pontokat. A magyar katonákkal szembeni magatartásról március 11–13-ig döntöttek, miszerint az ellenállást kíméletlenül le kell törni, az egységek vezetőit agyonlövők, a legénységet foglyul ejtik és munkaszolgálatra viszik a hátszágba. A magyar kormány nyugtalanul figyelte a Bécs melletti csapatösszevonásokat, de csitítgatták a gyanakvást. Olyannyira sikeresnek bizonyult a figyelemelterelés, hogy a március 15-ei operaházi ünnepi előadás szünetében Horthy (bár ingadozott) elfogadta Hitler invitálását 18-ára Klessheimbe. Az ezt követő egy esztendő eseményeinek tengernyi irodalma van: Szálasi hatalomra kerülése, a zsidók deportálása, Bajcsy-Zsilinszky Endre és társai letartóztatása, a rögtönítélő bíróságok működése, ostromok, kitörések, hogy Pusztaszeren 1945. március 29-én

megkezdték a földosztást, de az oroszok csak 31-én érték el Sopronnál az országhatárt. Annak ellenére szürkültek a márciusok, hogy az 1945-ös esztendő tavaszának fényes szelei újra összeboronálták a népi kollégistákat, a túlélőket, a politikai ellenfeleket, hogy aztán valamelyik párt tagjai-ként röviddel később ismét szembekerüljenek. Az elfogulatlan törvénykezést a boszszú váltotta fel, és ezt a Népbíróság Országos Tanácsa (NOT) ítélkezői nem is cáfolták, miként azt sem tagadták, hogy a Szövetséges Ellenőrző Bizottság működése idején szovjet parancsokat teljesítettek; Beljanov altábornagynak tartoztak számadással. *Dr. Major Ákos* életrajzában olvasható, hogy az egykori cserkész, a horthysta honvédség jogvégzett főhadnagya ifjú tisztként mennyit vitatkozott a kommunistákkal cimboráló Tamás testvérével, ám a színész báty illegalitásba húzódása (március 19) után kézbe vette Lenin német nyelven kiadott összes művét.

A Signum Laudius államfői elismerés birtokosa köpönyeget fordított, és a még ostromlott főváros pesti oldalán, a Budapesti Nemzeti Bizottság megbízásából katonákat húzatott fel az Oktogon lámpavasaira; már 1945. március 5-én esküt tett a BNB ötös bizottságának tagjai (köztük Gerő Ernő) előtt a rövidesen hírhedtté vált *Tucsek Gusztáv* és *Olti Vilmos* társaságában. Az első, valóban politikai színezetű tárgyalást 1945. március 29-én kezdték a Zeneakadémián, és a keretlegénységgel vádolt két tartalékos sietősen bíróra küldték. Egymást követték a szigorú ítéletek, olyannyira, hogy a Lúdas Matyi humoristája a pár esztendőös büntetésnek örülve így élcelődött: „Enyhemajor, ötév pusztá!” Persze ritkán adódtak ilyen „melléfogások”, hiszen akiket a NOT esetleg „bűncselekmény hiányában” felmentett, a kommunista irányí-

tással működő ÁVO-sok vagy az oroszok a szabadulás percében lefoglalták. A törvényes választás után a Kisgazdapárt, a Szociáldemokrata Párt és a Parasztpárt mellett Rákosiék rendelkeztek a kormányalakításhoz szükséges szavazatokkal, de a belügyminiszteri tárcát a Moszkvából érkezett Nagy Imre kapta. Nem sokáig ülhetett a bársonyszékben, mert 1946. március 23-án Rajk László került a helyére. és a rendőrség alosztályaként működő ÁVO, illetve a KATPOL tevékenysége a parlamenti demokrácia ellenére rettegésben tartotta az országot. A cél érdekében közel 500 úgynevezett háborús bűnös kiadatását kérték az amerikaiaktól, köztük Szálasi Ferencet és tíz társát. A volt miniszterelnök 1945. március 27-én hagyta el az országot és május 5-én került a szövetségesek fogságába. Október 3-án az első csoporttal hozták vissza. A korábbi nemzetvezető helyét az Andrássy úti Hűség Házában *Péter Gábor* foglalta el, itt tartották fogva egy pincezárkában az „első számú” ellenséget.

Csak találgatni lehet, hogy *dr. Jankó Péter* tanácsa miért húzta az időt 1946. március 1-jéig, hogy aztán 2–19-éig folyamatosan munkát adjanak *Gera József* állami ítélet-végrehajtónak. Szálasit 1946. március 12-én 15 óra 24 perckor akasztották fel, a NOT kegyelmi tanácsa március 15-én jóváhagyta a még életben lévők halálbüntetését, hogy „az igazságszolgáltatás akadálytalanul bekövetkezzék...”.

A kedélyek azonban nem nyugodtak, 1947 tavaszától a szovjetek felügyeletével és támogatásával elkezdődtek a „kirakatpekrek”. Vorosilov marsall utasítására az utcán letartóztatták Kovács Bélát, a Kisgazdapárt főtitkárát, mentelmi joggal rendelkező képviselőt, és az ausztriai Badenbe hurcolták, ahol orosz bíróság mondta ki márciusban a 25 évig tartó kényszermunkát, pedig We-

ems amerikai tábormok határozottan követelte, hogy az Egyesült Államok és Anglia SZEB megbízottai is részt vehessenek a kihallgatásokon. Szviridov március 8-án kelt levelében elutasította a kérést:

„Mint köztudott, az összeesküvés ki vizsgálása befejezést nyert, és az összeesküvés ügyét a Magyar Köztársaság független, demokratikus bírósága tárgyalja. Ennek alapján nincs módomban elfogadni az ön arra vonatkozó ajánlatát, hogy együttesen vizsgáljuk ki a jelenlegi helyzetet és az összeesküvés ügyét, mivel az a Magyar Köztársaság belügyeibe és a Magyar Népbíróság törvényes jogaiba való durva beavatkozás lenne.”

A Magyar Közösség-per lebonyolítása azért lehetett sürgős, mert a párizsi békeszerződés aláírása után a Szövetséges Ellenőrző Bizottság működése hivatalosan megszűnt, de Magyarország és Ausztria ellenőrzése szovjet kézben maradt.

Rákosiék komolyan félték a következő választástól, nem bíztak abban sem, hogy az 1946. március 5-én megalakult Baloldali Blokk (MKP, SZDP, NPP és a Szakszervezeti Tanács) jelentős létszámú támogatóra talál, mert azt tapasztalták, hogy 1947. március 12-én hiába fosztották meg az FKGP 20 nemzetgyűlési képviselőjét a mandátumától, és fogadtatták el ezen a napon a szinte korlátlan hatalmat biztosító, „a demokratikus államrend és a köztársaság büntetőjogi védelméről szóló törvényjavaslatot”, a lakosság rokonszenve nem azonosult kívánt mértékben a kommunis-ták akaratával.

A megfélemlítés látszott a legkézenfekvőbbnek, melynek következtében 1947 harmadik hónapjától erősen fellazultak a jobbszármányon lévő pártok sorai. A kemény ítéletek után félszázan távoztak a parla-

menti koalícióból, Kovács Imre kilépett a Nemzeti Paraszt Pártból, a március 11–13. közötti napokban tartott pártközi tárgyalásokon pedig a honatyák sietősen rábólintottak a hároméves terv kidolgozására, a szövetkezeti mozgalom egységének megteremtésére, a fakultatív vallásoktatás bevezetésére. Ez utóbbi ellen hiába tiltakozott pásztorlevelében március közepén *Mindszenty József*: sok ember életébe, szabadságába került az ellenállás! Az augusztus 31-én tartott választáson az MKP elérte célját, a „kékcédulás” csalásokkal 1 113 050 szavazatot szereztek, és a 10 párt versengésében az első helyen végeztek.

Ez viszont nem jelentett megnyugtató győzelmet, mert hiába kapták a voksok 60 százalékát a választási szövetséghez tartozó „négyek” (MKP, SZDP, NPP, FKGP), a polgári jobboldaliak komoly erővel rendelkeztek. Valamilyen módon ki kellett őket szorítani a hatalomból vagy minél többet a maguk oldalára csábítani. Ragyogó lehetőségnek kínálkozott erre a Szovjetunióban sínylődő hadifoglyok és az odacipelt polgári személyek sorsa, hiszen a nyugati hatalmak rabságában lévő 280 ezer katonát 1946 decemberéig szabadon bocsátották, míg az orosz táborokból csak 50 ezren térhettek haza a körülbelül 620 ezernyi szerencsétlenből. Rákosiék 1947 nyarán azt hangoztatták, hogy „a magyar kommunista párt közhenjárására” hamarosan itthon lesznek valamennyien. Záhonynál valóban tucatjával gördültek át a vonatok, a szerelvényeken gondosan kiválogatott, jól felhízlalt „etáposok” várták, hogy mintegy 110 ezren szülőföldjükre léphessenek, de ezt követően hirtelenjében ismét nehezen járt a posta, ott valahol távol, Oroszországban.

Az FKGP vezetősége az 1948. március

6–7-ei, Balatonkenesén tartott értekezletén úgy döntött, „természetes kötelesség” a haladás útjára lépni. Különösebb vita nélkül csatlakoztak az NPP-ek is, látván, hogy az SZDP-ek március 6-tól 8-ig rendezett XXXVI. kongresszusán már döntést hoztak arról, hogy a vezetőség „*haladéktalanul kezdjen tárgyalásokat a Magyar Kommunista Párt vezetőségével az egységes munkáspárt megalakításához még szükséges ideológiai, politikai, szervezeti feltételek megteremtése céljából.*” A korabeli újságokat lapozgatva kíváncsiságra ingerlőek az események: az 1944. március 25-én veszprémi püspökké kinevezett későbbi hercegprímás sopronkőhidai fegyházban elmondott karácsonyi imájára emlékezett-e négy esztendővel később az a bizonyos Rajk László nevű fogvatartott, aki 1948 tavaszán MKP-s belügyminiszter? Vajon miért tették lehetővé a vasfüggöny leeresztését azok az amerikaiak, akiket vérig sértett 1947 márciusában a moszkvai külügyminiszteri konferencián a merev szovjet elutasítás valamennyi lényeges döntésnél, miért vették tudomásul a „nyet”-korszak kezdetét, ezzel hazánkat is átengedve a „rab nemzetek” soraiba?

„Mit faragsz, ács?”

Az 1948. március 15-ei komoly pompával létrehozott centenáriumi ünnepségen táblák özönével hirdették, hogy Petőfi és Táncsics örököse a kommunista párt. A díszemléken lévők között integethettek az első Kossuth-díjasok és az MKP kegyeltjei, akik közül némelyek még abban a hónapban (március 25-étől) a 100-nál több embert foglalkoztató üzemek, gazdaságok államosításának pillanatától igazgatók lehettek. Az élet számos területén központo-

sításhoz kezdtek, csupán a Népi Kollégiumok Országos Szövetsége működhetett tovább ettől a naptól, hiszen az „önként” feloszlott és korábban autonóm diákszervezetek (MAKE, DOKOSZ) „*a legmagasabb politikai tudományokra oktatni hivatott Vasvári Pál Akadémia*” mozgalmahoz csatlakoztak, de mint ahogy legfőbb patrónusuk, Rajk László sorsa, az övék is megpecsételődött: 1949. március 6–8-án találkozhattak utoljára a NÉKOSZ második főiskolai nevelési konferenciáján. Két hónap múltán körlevélben ismertették az 1948 nyarától MDP névvel működő párt határozatát a „*trockista kártevők kémcsoportjának letartóztatásáról*”.

Fokozni kell az éberséget! – ismételtette Rákosi, és 1949. március 12-étől az üzemi bizottságokat beolvasztották az állami szakszervezetekbe, az addigi vezetők konokabbjait internálták. A bizalmatlansági hullám elérte a volt szociáldemokratákat is, jelenlétükkel veszélyeztették az esetleges háborúra való felkészülést. A KV márciusi ülésén határozatot hoztak, hogy vaskézzel sújtsanak a kulákokra, ezt a réteget „ki kell iktatni”. Gyakorlatilag teljesen felszámolták a magánszektort, megemelték a kötelező teljesítményeket, beszolgáltatásokkal riogatták a falusiakat, a határok mentén befejezték a műszaki zárat, 1950-től állami ünnep lett november 7-e, március 15-ét pedig rendes munkanappá nyilvánították, csupán az iskolai oktatás szünetelhetett.

A negyvenes évek közepétől az ÁVH, a KATPOL és a BM közel 140 ezer főre duzzasztotta a karhatalmi feladatokat is ellátók csapatát, ebből megközelítették a 100 ezret a „képarolis” hivatásosok. Magyarországon 1945 után a forradalom kitöréséig egy híján 200 fogházat, börtönt, internáló- és munkatáborot „üzemeltettek”, miközben a

jóval nagyobb, ám ugyancsak kommunista lengyeleknél beérték 97-tel. Egy ismert pszichológus szerint minden társadalomban hozzátétőlegesen 5 százaléknyi szadista lehetséges, de erre az élet nálunk többször is rácsfolt. Nedves, bűzös cellák, zsúfolt barakkok (Márianosztrán a 880 férőhelyen 2500-an szorongtak *Keresztes Sándor* ÁVH-s alezredes parancsnoksága idején), az őrszemélyzet trágársága, könyörtelensége tovább fokozta a szenvedéseket. Számos helyütt az orvosi ellátás hiánya, az élelmezés gyengesége és a fertőzések miatt naponta lehetett látni halottcipelőket, ezért lehet joggal büszke a magyarság arra, hogy az 1956-os fölkelés idején egyetlen fegyőrt sem bántalmaztak a túlélők, a börtönökből kitorló rabok. Sőt, az ezrek tragédiájáért felelős Péter Gábort is (csak 1958-ban szabadult) megvédték a lincseléstől, pedig akadt 1954-től fogolytárs ellensége jócskán, hiszen csak a Rajk-per kapcsán 597 személyt tartóztatott le, közülük sokat agyonverett, halálra éheztetett, felakasztatott, öngyilkosságra kényszerített.

Ám kanyarodjunk vissza azokhoz az esztendőkhöz, amikor javában működött a Keletről Amerikába származott politológus, *Zbigniew Brezinski* elméletének gyakorlata: „*A tisztogatás értelme, hogy megfélemlítse azokat, akiknek feladata, hogy másokat megfélemlítsenek!*” A komolyabb viharokat kavart NOT-os kivégzéseket 1947-ben áthelyezték a Markóból a Gyűjtőbe, mert azt a veszthelyet nem lehetett három oldalról is fotózni, „belelátni”: a tömegeknek elégük lett a népbíróságos igazságszolgáltatásból. Nem érezték, hogy ezután jön a java. Szálasi pedikűröse, *Nidosi Nedics Imre* is megkapta 1948 tavaszán a kötelelet, az újságírókat pedig Rákosi figyelmeztette a Szabad Nép március 24-ei szá-

mában, hogy szenzációhajász cikkeikkel ne tereljék el a lakosság figyelmét a fontos ügyekről, amelyek akadtak bőségesen.

Ilyen légkörben készülődött a párt és az állam vezetése 1952 márciusára, hogy méltón ünnepelhesse az ország a „bölcshöz vezető”, a „hőn szeretett, legelső magyar ember” 60. születésnapját. Munkába lendültek a festők, szobrászok, fotósok és retusőrök, a díszalbum szerkesztői, valamint az írók, kerekén 33-an. A gyárakban, mezőgazdasági üzemekben versenyeket hirdettek, a Kalocsa-vidéki pingálóasszonyok virágokkal ékesítették a „róla” elnevezett néhány kultúrház falát, levél érkezett a Moszkvai Terület Azsitkovó falujából: „*Azon a napon jött világra első lányom, amikor Rákosi Mátyást életfogytiglani fegyházzal sújtották, és mi Mátyásnak kereszteltük el, hadd tudja a lányom, kinek a nevét hordja, hadd legyen büszke, hadd kövesse őt.*”

Az operaházi díszünnepségen tették március 8-án este a nagy lelkesedésre a koronát: olyan riporterek ömlengtek dicsérettel, akik 1956 októberében (a fegyveres harcok kirobbanása előtt) sietősen távoztak Nyugatra, parányit sem szégyenkezve a tenyérvörösítő tapsokért, az ezreket rács mögé juttató eszmefuttatásokért, a hazugságoktól hemzsegő tudósításokért. De ez egy ilyen ország, hiszen amikor kerekén egy évvel később az Országgyűlés törvénybe iktatta a március 3-án elhunyt *Sztálin* érdemeit (a hírt csak 5-én közölték), a gyásztól látványosan zokogók riadtan latolgatták a várható eseményeket, a Kremlben végbe menő gyilkos küzdelmeket, ám arra nem sajnálták az időt, hogy március 16-án minisztertanácsi határozattal munkanappá nyilvánítsák a húsvéthétfőt.

A diktátor halála utáni kollektív vezetés



„új szakasza” parányit engedett a szorításban. Ennyi bőven elegendőnek bizonyult arra, hogy június 17-én a kelet-berlini lakosság pusztá kézzel rohanjon a tankokra, illetve Magyarországon is paraszttüntetések szerveződjenek az Alföldön. Hruscsov elrendelte a kurzusváltást, Nagy Imre kapta a miniszterelnökséget: július 31-én megjelent az első amnesztiarendelelet, majd lassanként hozzákezdtek a politikai ítéletek felülvizsgálatához. Néhol azt is engedélyezték a raboknak, hogy 10 szóban közölhessék (bő három év elteltével) hozzátartozóikkal, életben vannak, „egészségesek”. Kalocsán az „apu”-nak becézett Haller őrnagy a beszélőt és a csomagküldést is jóváhagyta: emberségességéért 1957-ben menesztették.

Rákosi képtelen volt elviselni a hatalom megosztását, és kereste a lehetőséget az ellentámadásra. Nagy Imre igyekezett megnyerni az írókat („közelebb a valósághoz”) és lehetővé tette, hogy az 1954 tavaszától

sorban szabaduló kommunisták, szociáldemokraták, „rajkisták” kifejthessék a nyilvánosság előtt véleményüket (Csillag, Irodalmi Újság stb.), bocsánatot kérhessenek a naivak („Bűnös vagyok: elhittem bűnödöt”). Engedélyezte a tsz-tagok kilépését, a szövetkezetek fölszámolását, 1954. március 10-én megszüntették a rögtönítélő bíróságokat. 13-án népellenes bűnösség vádjával életfogytiglant kapott a már jó ideje előzetesben lévő Péter Gábor. Ebben a perben 2–10 év jutott a kegyvesztett ÁVH-s tisztek özönének, akiket első kihallgatásaik során még arra a vallomásra akartak rávenni, hogy mint zsidók, összeköttetésben álltak a nyugati cionista szervezetekkel. Ám a generálissimus hirtelen halála után ezzel már nem törődtek, a KGB (Kommitjet Goszsudarsztvennoj Bezopasznosztyi) veszni hagyta levitézlett főtisztjeit.

Rákosi azonban gyorsan észrevette, hogy Nyikita Szergejevicsét kevésbé érdekli a csatlóspárton belüli acsarkodás. Az



MDP KV 1955. március 2–4-ei ülésén a főtitkár már jobboldali veszélyt emlegetett, de amikor megérezte, hogy kevesen támogatják, március 12-én Somogy megyében, Nagy Imre pátriájában tartott előadásán kihagyta beszédéből az opportunistá vádakat. A helyzet azonban hirtelen megváltozott, így az 1953-as programot a március vége felé a Budapestre érkezett *Szuszlov* utasítására megbuktatták: április 14-én Nagy Imrét leváltották, kizárták a pártból, mert „*antimarxista, Lenin-ellenes nézeti voltak, s elhanyagolta a szocializmus legfőbb célját, a termelékenység fokozását*”. A következő hónapban létrejött a Varsói Katonai szerződés, május 15-étől a megszálló hatalmak hozzákezdték Ausztriában csapataik kivonásához. A párizsi egyezmény értelmében hazánkat is köteles lenne elhagyni a Vörös Hadsereg, de „*az Országgyűlés döntése és a magyar nép óhaja*” szerint felhatalmazták a további maradásra.

Érződött, hogy leáldozóban az ÁVH tekintélye, felülvizsgáló ügyészek jelentek meg a börtönökben, csökkent a bírók közvetlen politikai ellenőrzése, az MDP kívá-

nalmainak teljesítése: 1945-től 11 ezer ítélkezőt menesztettek a „*bizonyítékok szabad mérlegelése*” miatt, az enyhe, felmentő döntésekért, pedig ez nem lehetett túl gyakori, hiszen csak a koncepciós perekben 300 ezer embert hurcoltak meg. A fegyőröknek 1955-ben közel 38 ezer fogvatartottra kellett vigyázniuk, de a politikaiak egyre kevésbé tartották a magatartásukon sietősen változtató smasszeroktól.

A bomlás jelei 1956 februárjától, a XX. szovjet pártkongresszuson elhangzottak után mutatkoztak szélsébeben. Az értelmiségiek vitatkozni, kérdezni akartak, ezért a DISZ jóváhagyásával március 16-án létrejött a Petőfi Kör: a Kossuthklubban tartott előadásokon sarokba szorították a „keményvonalasokat”, bátran támadták Rákosi beszédét, amit az MDP KV március 12–13-ai ülésén mondott. Ezen a tavaszon rákényszerítették, hogy március 27-én kijelentse: a Rajk-per provokáció alapult! Néma döbbenettel tűrte *Litván György* fiatal tanár javaslatát, hogy mondjon le, mert mérhetetlen károkat okozott a pártnak, az országnak. Ennek

már a fele sem volt tréfa, egyre képtelenebb erőlködéssé fajult a bűnök erénnyé kovácsolása. Megindult a lavina!

Mielőtt lezárnánk eme 11 év márciusának krónikáját, tegyünk említést a biztonsági szabályok kijátszóiról vagyis a szökésekről, hiszen semmi nem ártott annyira az ÁVH tekintélyének, mint amikor „egy közveszélyes fasiszta hűnöző” elfogásához kérték a lakosság segítségét. A két világháború közötti esztendőkből is mindent elkövettek, hogy ne sikerülhessen a „télap”, de a büntetés-végrehajtás működését is módosító 1949. évi XX. törvény (amely rögzítette a „szocializmus alapjainak lerakását”) megteremtette a teljes diktatúrát. A falakat magasabbra építették, többszörös drótsövényt feszítettek körbe, szétválasztották a külső őrköt a belsőtől, golyószórók, géppisztolyok kerültek a tornyokba. Az elszántak keveset kockáztattak, hiszen reggeltől estig hallgatták a fenyegetést: „*Itt fognak megdöglenni, és aki a szökésnek csak a gondolatával is foglalkozik, olyan megtorlásban részesül, amit soha életében nem fog elfeledni. Az Államvédelmi Hatóság börtöneiből nincs menekvés!*”

Szűcs Dezső 1950-ben került Vácra, ahol Lehota őrmagy teremtette meg az ország leghírhedtebb ÁVH-s fegyházát. A fiatal elítélt a mérnöki irodában tervezgette türelmesen szándékának kivitelezhetőségét. Erre 1953. június 23-áig várt. Egy kinti építkezéshez kérte a munkalehetőséget, és nagy szerencsével eljutott a Dunáig: sikeresen átúsztá, majd rövidnadrágban gyalogolva tartott Budapest irányába. A szőlő-hegyekben dolgozó gazda ruhát, cigarettát, csákányt adott neki. Éjszaka kopogtatott nagyanyja házának ablakán, de nem sokáig maradhatott. Rendőrautó közeledett, ő pedig 37 forinttal a zsebében menekült a határig, amit július 3-án

lépett át. Osztrák területen az amerikai és angol elhárítók kételkedtek vallomásában, ezért fogva tartották: Szűcs 1953 karácsonyán öngyilkosságot kísérelt meg, további sorsa ismeretlen.

Hasonló gyanakvással fogadták az 1951 májusában, Recskről „dobbantott” Michnay Gyula volt hadapród iskolást is, aki féltucatnyi társával hagyta el a rémségeiről nevezetes „haláltábor”, de csupán neki sikerült Nagycenknel átkúsznia a drótkerítés alatt. Bécsben gyanakodva hallgatták elbeszélését a borzalmakról, csak akkor adtak hitelt szavainak, amikor tudomásukra jutott az országos körözés. Pár nap múltán a Szabad Európa Rádió sorozatban ismertette a lágerben összezsúfoltak neveit és a szörnyűségeket. Például azt is, hogyan bántak a hajdani csendőr főhadnagy Dobóval, az első sikeres menekülővel. Szerencsésen átjutott 1950 nyarán Csehszlovákiába, ahol aránylag biztonságban érezhette magát, de az ÁVH bosszúból letartóztatta édesapját; addig kínozták, míg a fiú vissza nem tért és nem jelentkezett önként. Heteken át verték, éhezették, éjszakára gúzsba kötötték.

A Magyar Föld alatti Front 1952-ben halálra ítélt vezetője, Floszmann György 1953 júliusában kegyelmet kapott, de 1954 októberében a várpalotai Cseri aknába vitték dolgozni, ahonnan három társával november 17-én sikeresen kitért. Hossfayt, Kalmárt és Koháryt elfogták, amikor egy kitelepített német házába költözött kommunista családtól kértek italt, élelmet, de neki ördöge lévén, december 1-jén Grazban vethette papírra emlékeit a siralomházban töltött hónapokról, megörökítve az utókorak oly sok kivégzett nevét. (A rabruhában érkezett menekültet hitetlenkedve faggatták az angol elhárítók!)

A legérdekesebb Karácsony Szilárd esete, mert azt a véletlent fordította a maga

javára, hogy 1955 őszén a Gyűjtőműhelyekben és a kazánházban szorgalmaskodóknak elég rossz állapotban lévő, mégsem föltűnően kopott ÁVH-s legénységi ruhát adtak. Ebbe öltözve kucorodott a salakot szállító teherautó tengelyére, és hatalmas „malaca” volt, senki nem nézett a plató alá. A lerakodóhelyhez közeli útkereszteződésnél földre csusszant, aztán komótosan elvegyült a sarkon túli tömegben. Szökése után a fogház parancsnoka, *Bánkúti* ezredes félholtra ütlegeltette az intézmény rabjait. Ilyen tömegverés soha nem fordult elő a hazai büntetés-végrehajtás történetében, pedig 1956 után sem bántak évekig kíméletesen a politikai foglyokkal.

„Huncut kis hóhérok”...

A Márciusban Újra Kezdjük lehetősége nyugtalaníthatta a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány és az MSZMP vezetőit, hiszen a karhatalmistákon, valamint a hűségesküre kényszerült tisztéken, rendőrökön kívül kevesekre számíthattak. *Münnich Ferenc*, a „fegyveres erők és közbiztonsági ügyek” minisztere nem télenkedett: heteken belül dugig töltötte a börtönöket, a statáriálisan eljáró katonai bíróságok pedig 1956. december 11-től gyorsított ütemben hoztak megtorló ítéleteket. 1957. január 16-ától ebben a hónapban bizonyíthatóan akasztottak szinte mindennap (Dudás Józsefet 19-én), de februárban sem unatkozott a bakó. A tavasz első hónapjára lanyhultak az indulatok, mert okkal tarthatnak a beláthatatlan következményekkel járó tömeges megmozdulásoktól.

A „tudatos ellenforradalmár” helyett „megtévesztett dolgozók” minősítéssel ígértek enyhítéseket, és hozzákezdtek az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottsága

1957. február 12-ei határozata értelmében szervezendő Munkásörsg toborzásához. Ezeket a „milicistákat” ’19-esre stilizált mundérba öltöztették, legfőbb feladatuknak úgymond a néphatalom védelmét kapták. Ám ezzel nem érték be a döntéshozók: a hitelét veszített DISZ helyett másik ifjúsági szervezetre gondoltak, ezért március 11-én döntöttek a KISZ megalakításáról, felügyeletük alá helyezve a kisdobosokat, illetve az úttörőket.

Ebben a viszonylagos csöndben a karhatalmisták kegyetlenkedései miatt az MSZMP legfőbb ügyészségi szervezetében tiltakozó jegyzéket fogalmaztak március 8-án, mert a nagyszabású verések mélyen aláássák az „*egész forradalmi munkás-paraszt kormány tekintélyét*”. Ám ezen a napon mások a törvényesség hoganjait feszegették, követelve az osztálybíraskodás visszaállítását, elutasítva a jogegyenlőséget. A fogvatartottak okkal rettegtek attól, hogy származásuk, korábbi foglalkozásuk, vagyoni helyzetük miatt deklasszáltként vonják kérdőre, és „*semiféle kíméletet nem érdemelnek*”: 1957 tavaszától vagy fél évtizedig nemcsak a bíróságokon, a rendőrségi kihallgatásokon, de a büntetés-végrehajtási intézetek zömében is szinte akadálytalanul érvényesülhetett a nyílt önkény, a korlátlan bosszú, nevezetesen a megtorlás!

A fegyőrök és bv.-s parancsnokok idegeskedése, hogy komoly veszélyt jelent a zsúfoltság, keveseket érdekelt, mert a bosszúra áhítozók az 1956. évi 31. sz. tvr. értelmében (1960. március 31-éig) bárkit fogságba vethettek közbiztonsági őrizetre hivatkozva. A gyakori kivégzések is súlyosbították a helyzetet, hiszen Miskolc, Győr, Kecskemét, Szeged, Debrecen börtöneiben tömegével kerültek kötélre a ke-





gyelmi kérvényüket elutasítottak. Ehhez készsége személyzet kellett, különösen 1958-tól, amikor egyértelművé vált, hogy túl sok gyári dolgozó, paraszt, fiatal és nő vett részt a „sajnálatos eseményekben”. Főleg a kevés férőhely miatt lett volna ideje teljesíteni a forradalom eltiprásának első napján tett közkegyelmi ígéretet, ám pont a fordítottját cselekedték!

A Munkástanácsok vezetőinek sorsáról 1958. március 17-én döntöttek (Rácz Sándor születésnapján), és ebben a hónapban tíznél több férfit akasztott a hóhér, de már valahol rábólintottak arra, hogy *Tóth Ilonka* után ismét törvényfára húzhatnak nőket, alig nagykorú gyerekeket. Az 1941. március 10-ei születésű *Mansfeld Péter szíve* 1959. március 21-én szűnt meg dobogni, és rajta kívül vagy féltucatnyian léptek számolýra ebben a hónapban. Ám ezzel nem volt vége; sorra kaptak szomorú értesítést a hozzátartozók. A Kozma utcában 1961 decemberéig hajtottak végre ítéleteket '56-os ügyekért, de emberölésnek föltüntetett politikai cselekményekért még 1963-ban is kiszabták a legsúlyosabb

büntetést, aminek nem volt jogi akadály, hiszen az 1963. március 21-én bejelentett (korántsem teljes) közkegyelmi intézkedésből kizárták a fegyveres harcok napjaiban „gyilkosságot elkövetőket”, a hűtlenséggel vádoltakat, a visszaesőket.

Sajátos módon vette kezdetét a „puha diktatúra”: az ÁVH utódjaként létrejött BM Állambiztonsági Osztálya megfigyelő hálózatával finom sűrűséggel beszötte az országot. A „belső reakció” elhárításával foglalkozó III/III-as ügyosztály 1990 februárjában lemondásra kényszerített (vezérőrnagyi rendfokozattal rendelkező) vezetője, *dr. Horváth József* roviddel később elhatározta: összefoglalja tapasztalatait. A 350 oldalas könyv egyfajta mea culpa, válasz az 1990. évi XXVI. tv. (második) semmisségi törvényre, amit március 14-én fogadott el a parlament.

„Az országgyűlés fájdalommal emlékezik meg arról, hogy a második világháborút követően a Magyarországon létrejött sztálinista államhatalom – megfosztva az országot függetlenségétől, megcsúfolva az

emberiességet, az igazságot és jogot – ártatlan állampolgárok százazereitől vette el a szabadságukat, sokuktól az életüket is. A börtönökből és internálótáborokból szabadultak számkivetettként éltek saját hazájukban. A törvénytelenül üldözöttek ügyeiben gyakorolt közkegyelmi elhatározások alkalmatlanok voltak a sérelmek orvoslására, mert az el nem követett bűnök nem bocsáthatók meg.”

Még a házmesteri állásokhoz is engedély kellett, valamennyi munkahelyen alkalmaztak „belügyest”, zsarolással, különböző előnyök kilátásba helyezésével „füleltették” a besúgókat, bár az 1956 előtti állapotokhoz képest nem mindenből csináltak ügyet, de az elvtársakat is szemmel tartották. Az MSZMP KB szigorúan bizalmas (H. 389. sz.) 1966. március 8-ai határozata szerint azonban a párt tagjaival kapcsolatos nyomozáshoz, azok tartóztatásához előzetes engedély kellett, még köztörvényes bűncselekmények elkövetésének gyanúja esetén is.

Az ellenőrzés egyre inkább tökéleteseedett, az Állami Egyházügyi Hivataltól a közoktatásig, a társadalmi, gazdasági, tudományos szervezetektől a fegyveres testületekig. Az 1963-as amnesztia után tízesztendővel jelent meg 1973. március 16-án néhány országos napilapban az MTI jelentése:

„Március 15-ei nemzeti ünnepünkön, a rendben lezajlott megemlékezések után Budapest belvárosában – a Váci utcában és környékén – az esti órákban, néhány száz felelőtlen személy nacionalista tüntetésre tett kísérletet. A csoportosulást szétoszlatták. A rend helyreállítása során igazoltatásokra került sor, és a csoportosulás kezdeményezői közül 41 személyt a Budapesti Rendőr-főkapitányságra előállították.”

Csak kevesen tudják pontosan, hogy az 1971 tavaszától ismétlődget „diákcirku-

szolások” szervezőinek némelyike vajon nem az állambiztonságiaktól kapott-e utasítást, de az tény, hogy a III/III-sok későbbi főnökének ekkoriban lett feladata „a fiatalok megóvása a politikai bűncselekményektől”. Kötetében tárgyilagosan részletezte: nem véletlenül kerítettek sort 1973-tól az „ideológiai rendcsinálásra”, a Forradalmi Ifjúsági Napok (március 15., 21. és április 4.) szervezésére, karöltve a KISZ aktivistáival, gárdistáival. Nem részletezzük, hogy a szobroknál, a tereken a nemzeti színű zászlók mellől vörös színű lobogókat „gyomlálgatók” közül hányat dugtak gyorsított ítélettel rács mögé garázdaság vádjával, mert nemzeti jelképeket gyaláztak. Azt se számolgassuk, hogy 1986 márciusáig, ama világszerte nagy port kavart „láncchidi csata” gumibotolásáig mennyien kerültek a Tolnai Lajos utcából szabálysértőként 30–60–90 napra Baracsára, vagy megúszták a felsőfokú tanintézményekből történő kizárással, évhalasztással, néhány pofonnal, hatósági figyelmeztetéssel. Ezt a témát kikerülte a tábornok is, megfeledekzvéen a Fiatal Írók József Attila Köre működésének 1981. március 14-én bejelentett felfüggesztése előzményeiről, Aczél György döntésének okairól. Ekkor kezdődött a rendszerváltást (változást) előkészítő csöndes szabadságharc, úgy, hogy az „őfelsége ellenzékéhez” tartozóknak maga a „kultúrcár” adott menlevelet: „Egy részük elvtársak gyereke, veje, unokája, menyje, és nem is véletlen ez!”

Az elhárítás viszont nem tétlenkedett: Lakitelek, Monor, SZETA, Duna-körösök, a terebélyesedő „második nyilvánosság”, és a pártközpontban elrendelték 1988 márciusának második hetében, hogy kevesebb egyenruhás rendőrt küldjenek az utcára, ám a veszélyesebb elemekből vigyeneek né-



hányat a kőbányai gyűjtőfogházba. Rác Sándorhoz 15-én hajnali ötkor csöngettek és pecsét nélküli előállítási parancsot mutogatva vitték oda, ahol 1956 után éveket töltött! A jobb csillag 152-es cellájába zárták, bőséges reggelit, olvasnivalót kapott, majd dél körül kihallgatásra kísérték az „operás”-hoz. Udvariasan beszélgettek, megtudhatta, hogy ez megelőző intézkedés, nem akarták az ünnepségen államelles agitáláson kapni, és aláírtak vele egy nyilatkozatot, miszerint efféle szándéka különben sem volt. Éjfélig tartották fogva. Azt kérdezték tőle: Nem érzi-e zavarónak, ha olyan kéklámpás autóval viszik haza, amilyennel behozták?

Az MTI másnapi jelentésében nem szerepeltek nevek és számok, de az MSZMP PB Agitációs és Propaganda Osztálya részletes jelentésben taglalta, merre, kik, mennyien,

hogy *Hodosán Róza* hol olvasta fel a reggel őrizetbe vett *Demszky Gábor* üzenetét. (*Gadó György, Pálinkás Róbert, Nagy Jenő* is a Gyűjtőben volt egész nap, de a SZER tudósításaiban kiegészítették ezt *Molnár Tamás, Haraszi Miklós, Solt Ottilia* nevével.)

1989-től ismét pirosbetűs ünnep lett március 15-e, de már az első alkalommal kibékíthetetlennek látszó vitákban csaptak össze a szerveződő pártok, politikai csoportok, társadalmi szervezetek, hogy külön-külön vagy közösen emlékezzenek-e. Egy hazafias lelkű honatyajelölt annyira ragaszkodott 1990 tavaszán az össznemzeti érzés országos méretű ki nyilvánításához, hogy a március 25-én lezajlott választások után (a második forduló előtt) beperelte azt az üzleti sikereket hajszoló utazási irodát, amelyik a kokárdás napra bevásárló utazást hirdetett Budapestről Bécsbe...

Hajnal László Gábor

Felhasznált irodalom

A magyar munkásmozgalom története 1868–1976 (Kossuth Könyvkiadó, 1976, Bp.)

Dr. Váry Albert: A vörös uralom áldozatai Magyarországon (A Váci Kir. Orsz. Fegyintézet Könyvnyomdája, 1923)

A haladó egyetemi ifjúság mozgalmai Magyarországon 1918–1945 (Kossuth Könyvkiadó, 1978)

Munkásmozgalom-történeti lexikon (Kossuth Könyvkiadó, 1976)

A DISZ és a KISZ 1953–1957 (Kossuth Könyvkiadó, 1987)

Vadász Sándor: Emberek és eszmék a francia forradalomban 1789–1799 (Gondolat Kiadó, Bp. 1989)

Dr. Berecz János: Baráti szövetségben, a magyar–szovjet kapcsolatok történetéből (Kossuth Könyvkiadó, 1986)

Ránki György: A második világháború története (Gondolat Kiadó, 1976)

Dombrády Lóránd: Hadsereg és politika Magyarországon 1938–1944 (Kossuth Könyvkiadó, 1986)

Dr. Major Ákos: Népbíráskodás - forra-

dalmi törvényesség (Minerva Kiadó, Bp. 1988)

Horváth József: A tábornok vallomása – Meztelenül a Dunagate ügyben (PALLWEST, Bp. 1990)

Nemes János: Rákosi Mátyás születésnapjára (Láng Kiadó, Bp. 1988)

Fehérváry István: Szovjetvilág Magyarországon (Nemzetőr, München, 1984) Beszélő 24. sz.

Demokrata 1988/V. sz.

Richter Anna: Ellenzéki Kerekasztal – Portrévázlatok (Ötlet Kft. Bp. 1990)

Ezernyolcszáznegyvennyolc, te csillag – A forradalom és a szabadságharc olvasókönyve (Püski Kiadó, Bp. 1997. Szerkesztette: Medvigy Endre)

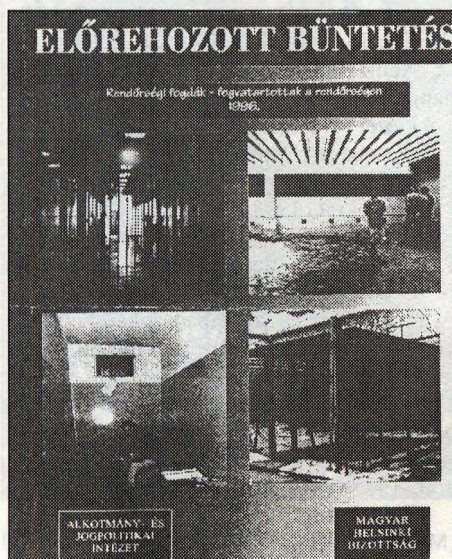
Karsai Elek–Karsai László: A Szalasi per (Reform Kiadó, Bp. 1988)

Kahler Frigyes: Joghalál Magyarországon, 1945–1989 (Zrínyi Kiadó, Bp. 1993)

Zöld Péter: A FIJAK legújabb válsága (Magyar Füzetek 11. Párizs, 1981)

Megfigyelők

Jelentés a rendőrségi fogdákról



Előrehozott büntetés. Rendőrségi fogdák – fogvatartottak a rendőrségen. 1996 címmel jelent meg az Alkotmány- és Jogpolitikai Intézet (COLPI) és a Magyar Helsinki Bizottság közös kiadványa 1997-ben. Az Alkotmány- és Jogpolitikai Intézet, illetve a Magyar Helsinki Bizottság nemzeti tapasztalatok alapján elindított fogdamegfigyelő programja 1996. február 15. és december 15. között 9 megyében és a fővárosban vizsgálta a rendőrségi fogdáknak fogva tartottak helyzetét. A program második szakaszában, 1996 őszén a látogatások kiterjedtek négy megye (Fejér, Heves, Jász-Nagykun-Szolnok, Szabolcs-Szatmár-Bereg) és a főváros büntetés-végrehajtási intézeteire is.

A programot Kövér Ágnes és Somogyi János irányította. A megfigyelésben és a je-

lentés összeállításában számosan vettek részt, a jelentést Kövér Ágnes írta. (Az ismertetés írója – D. F. – itt szeretné megjegyezni, hogy időnként nem tudta elkerülni a „vizsgálat” kifejezés – a jelentés által került s valóban helytelen – használatát.) A könyvhöz Bárd Károly, az Alkotmány- és Jogpolitikai Intézet tudományos igazgatója írt előszót. Szerinte nem véletlen, hogy a vizsgálat az előzetesen letartóztatott személyekre terjedt ki: korábbi elemzésekből tudható, hogy az írott jog és a gyakorlat az ő esetükben válik el leginkább egymástól.

A bevezetés hivatkozik azokra a nemzetközi jogszabályokra (ENSZ Minimum-irányelvek, Európai Börtön szabályok), amelyek alapján az európai országok többségében és az Egyesült Államokban a független emberi jogi szervezetek rendszeresen megfigyelhetik a fogvatartottakkal való bánásmódot akár a börtönökben, akár az előállítás, az őrizetbe vétel és az előzetes letartóztatás helyszínein. Megállapítja, hogy a rendőrségi fogdáknak fogva tartottak helyzete szerte Európában rosszabb, mint a börtönbüntetésüket töltőké, akkor is, ha a jogi szabályozás összhangban van a nemzetközi kívánalmakkal.

Magyarországon az 1996-os statisztikák szerint a 6708 előzetes letartóztatott 48%-át rendőrségi fogdában tartották fogva, 52%-uk, 3500 fő volt büntetés-végrehajtási intézetben elhelyezve. „A nyomozati szakasz idején a rendőrség fogdáiban elhelyezett fogvatartottak száma csaknem 100%-os. A gyanúsítottak átlagosan 3-6

hónapot, tizedük 10-12 hónapot is eltölt a csak rövidebb tartózkodásra tervezett zárt intézetekben” – írja a könyv bevezetőjében Kövér Ágnes.

A Legfőbb Ügyészség 1991–92-es vizsgálatát követően több fogdát bezártak, megkezdődött a rendőrségi fogdák rekonstrukciója. A Legfőbb Ügyészség újabb, 1994-es vizsgálata, továbbá az állampolgári jogok országgyűlési biztosa és általános helyettese ellenőrzései is további gondokat tártak fel a rendőrségi fogdákat, a fogvatartottakkal való bánásmódot illetően.

A jelentés a továbbiakban 13 fejezetben tárgyalja a vizsgálat tapasztalatait.

Az első fejezet a fogdamegfigyelő program és a megfigyelés-sorozatban érintett fogvatartottak adatait ismerteti. A megfigyelőcsoportok a Belügyminisztérium támogatásával és az Országos Rendőr-főkapitányság engedélyével előzetes bejelentés nélkül, a nap bármely szakában – éjszaka is – látogatást tehetnek azokban a rendőrségi objektumokban, ahol személyeket tartottak fogva. A fogdákat látogató csoportokat hárman (orvos, szociológus vagy szociális munkás, ügyvéd) alkották, a csoportokat az utóbbiak vezették.

A csoportok a rendőrségi fogdákbán és a büntetés-végrehajtási intézetekben összesen 216 látogatást tettek, ezek során 218 interjú készítették, illetve 473 kérdő-ívet töltettek ki a fogvatartottakkal. A kérdőívek alapvetően a letartóztatás, az őrizetbe vétel, a fogva tartás körülményeire vonatkoztak. (A program második felében két további kérdőív kérdéseire is sor került.) A megkérdezett 473 személy közül 438 (92%) volt férfi, 35 (8%) nő, az előzetesen letartóztatott minta átlagos életkora jóval alacsonyabb volt a szavazóképes felnőtt lakosságénál.

A második fejezet címe: Együttműködés a rendőrséggel. A jelentés szerint általánosságban elmondható, hogy a megfigyelőprogram az ORFK-val történt megállapodás szerint zökkenőmentesen zajlott le. Ezzel kapcsolatosan a fejezet néhány negatív és pozitív esetet is felsorol.

Az előállítással és az előállító-helyiségekkel foglalkozik a könyv következő fejezete. Kövér Ágnes megfogalmazása szerint „az előállított személy a legtöbb esetben igen rossz, a fogdainál komiszabb fizikai körülmények közé kerül. Mintegy százötven előállító-helyiség meglátogatásából szerzett tapasztalataink azt mutatják, hogy ezek a helyiségek általában igen szűkek, nemegyszer ablaktalanok, mesterséges világításuk sokszor nem megfelelő vagy egyáltalán nincs.”

A fizikai és pszichikai kényszer alkalmazásáról szól a jelentés negyedik fejezete, amely kitér a fizikai bántalmazás módjaira, tipikus helyszíneire, a jogorvoslat esélyeire, az elhúzódo eljárásokra és a kihallgatáson alkalmazott pszichikai ráhatásokra. A bántalmazási, kényszervallatási ügyek nagyon nehezen bizonyíthatóak, ezért – a jelentés szerint – az ügyészségi nyomozó hivataloknak, az ügyészségeknek (az eddigiektől eltérően) döntő szerepet kellene vállalniuk a rendőrök ellen tett feljelentések tisztázásában.

A fogva tartás fizikai körülményeit taglalja a könyv ötödik fejezete. A fogdarendlet szerint a rendőrségi fogda zárkájában fogvatartottanként legalább 10 m³ légteret és lehetőleg 4 m² mozgásteret kell biztosítani. Ezeknek az előírásoknak a betartása akkor biztosított, ha a fogda feltöltöttsége 70-80 %-os, az ennél zsúfoltabb fogdák nem felelnek meg az előírt normáknak. A zárkák mérete kapcsán megjegyzi a jelentés, hogy

a rendőrségi fogdáknál „sok tekintetben kedvezőbb körülményeket biztosító megyei büntetés-végrehajtási intézetek is telítve vannak. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a befogadható előzetes letartóztatotti létszám kétszerezését. Jász-Nagykun-Szolnok megyében másfélszerezését tartják fogva”. A fejezet a zárkák méretén túl kitér azok világítására, szellőzésére, a higiénés viszonyokra, illetve a zárkák tisztaságára is.

A könyv hatodik fejezete az egészségügyi ellátásról számol be. A rendelkezések szerint a befogadást, az őrizetbe vételt, illetve az előzetes letartóztatást minél rövidebb időn belül alapos orvosi vizsgálatnak kell megelőznie. Ezt az előírást általában nem tartják be. Az anyagrész külön kitér a büntetés-végrehajtási intézetekben fogva tartott előzetes letartóztatottak orvosi ellátására. „Sajátos, hogy a két különböző fegyveres testület keretei között működte-tett fogdákhban homlokegyenest ellenkező tapasztalatokat szereztek a megfigyelőcsoportok orvostagjai: a büntetés-végrehajtás keretei között végzett megfigyeléseink szinte kivétel nélkül pozitívak voltak.”

A következő, a jogérvényesítéssel foglalkozó fejezet érdekes ellentmondásra mutat rá: a fogdarendelemben foglaltak több jogot biztosítanak, mint a büntetés-végrehajtási intézetekre vonatkozó törvényerejű rendelet (az 1993. évi XXXII. törvénnyel módosított 1979. évi 11. tvr.), a kevesebb jog ellenére a fogvatartottak mégis sokkal megfelelőbbnek találják a büntetés-végrehajtási intézeteket. Ennek az az oka – Kövér Ágnes szerint –, hogy „a bv. intézetekben a zsúfoltság ellenére is jobbak a fogvatartás körülményei, s bár a bv. jogszabály kevesebb jogot tartalmaz, ezeket a jogokat a bv. intézet többnyire biztosítja”. A fejezet kitér a jogérvényesítés strukturális problé-

máira, a fogvatartottak tájékoztatására, a hozzátartozók értesítésének, a külvilággal való kapcsolattartásnak a kérdéseire, különös tekintettel a védelemhez való jog érvényesülésére, a szabad levegőn tartózkodás, a séta jogára, az ételmezésre és végül a letéti pénzek kezelésére, felhasználására.

A rendkívüli eseményeket tárgyaló nyolcadik fejezet megállapítja, hogy a rendőrségi fogdáknban elkövetett öngyilkosságok leggyakoribb oka az eljárás elhúzódása és az elszigetelődés: „Külföldiek, akár idegenrendészeti őrizeteseik, hogy a figyelmet magukra és helyzetükre irányítsák, nemegyszer fordultak ehhez a kétségbeesett eszközhöz.” (A külföldiekkel való bánásmódról a kilencedik fejezet tér ki.)

A fogdák törvényességi felügyeletéről (tizedik fejezet) Kövér Ágnes úgy véli, hogy kommunikációs probléma van a fogdalakók és az előzetes letartóztatás körülményeit, illetve a fogvatartottakkal való bánásmódot ellenőrző ügyész között. Az ügyész jelentéseiben igyekszik adminisztratív problémákra koncentrálni, amelyek fontosak ugyan, de nem helyettesíthetik a fogvatartottakkal történő személyes beszélgetéseket.

A könyv tizenegyedik fejezete a fogdaőrök munkájáról és munkakörülményeiről tesz néhány vázlatos megállapítást a látogatásokon tapasztaltak, a személyzettel folytatott beszélgetések és a velük felvett kérdőívek alapján.

Külön fejezet foglalkozik az előzetes letartóztatottak büntetés-végrehajtási intézetekben való elhelyezésével. Mint már említettük, a vizsgálat második szakaszában, 1996 őszén a fogdamegfigyelő program néhány büntetés-végrehajtási intézetet is érintett. A jelentés ismét aláhúzza azt a tényt, hogy bár a bv. jogszabály kedvezőt-

lenebbül szabályozza a bv. intézetben előzetesen letartóztatottak jogait, olykor a fogva tartás körülményei is rosszabbak (pl. Fővárosi Bv. Intézet II.), mégis a fogvatartottak nyugodtabbak a bv. intézetben, jobban viselik a fogva tartást. A jelentés által felsorolt további pozitívumok (nagyobb fegyelem, emberibb körülmények, színvonalas orvosi ellátás) természetesen a büntetés-végrehajtás személyi állományát nem tehetik elbizakodottá, hiszen mint a jelentés írja „*az előzetes letartóztatottak bv. intézetekben való elhelyezése sem problémamentes*”.

A könyv tizenharmadik fejezete az összefoglaló gondolatokat és a javaslatokat 16 pontban sorolja fel. A jelen ismertetés írója ezek közül csupán kettővel, a büntetés-végrehajtás munkáját közvetlenül érintővel kíván foglalkozni. A javaslatok negyedik pontja szerint szükséges az előzetesen letartóztatottak jogait és kötelezettségeit megfogalmazó jogszabályok harmonizációja (ld. a Bv. tvr. és a fogdarendelet már említett összehangolatlanságát). A javaslatok legelső pontja – amely a büntetés-végrehajtás szervezetét, munkáját messzemenően érinti – a következő: „*Összhangban az európai gyakorlattal és szabályozással, javasoljuk, hogy az előzetes letartóztatást – az őrizet első 72 órája után – bv. intézetekben hajtsák végre, és a büntetőeljárási tör-*

vényből fokozatosan tűnjön el minden ezzel ellentétes, kivételes szabály.” A kérdés horderejét jelzi, hogy a javaslat tartalma – módosult formában – az igazságszolgáltatási reformhoz illeszkedő, tíz évre szóló „börtönprogramba” is bekerült. Nyilvánvaló, hogy a javaslat megvalósításához szükséges feltételek jelen pillanatban nem adóttak, megteremtésük sok időt és nagyon sok pénzt vesz igénybe.

A könyv a mellékletek felsorolásával zárul. Ezek között szerepel többek között a fogdalátogatások helyszíneinek és időpontjainak felsorolása, az ORFK közbiztonsági helyettesének körlevele, a fogdamegfigyelő program résztvevőinek megbízólevele, a fogvatartottakkal kitöltetett kérdőív és a kérdésre adott válaszok összesítése, továbbá a jelentésről írott rendőrségi vélemény.

A jelentés a lehető legnagyobb részletességgel és pontossággal mutatja be a két civil szervezet megfigyelőprogramját, tárja fel a rendőrségi fogdáknak és a büntetés-végrehajtási intézetekben fogva tartott őrizeteseink és előzetes letartóztatottak helyzetét.

A szerkesztés *Kőszeg Ferenc* és *Zádori Zsolt* munkája. Harminc statisztikai tábla, illetve számos fotó „illusztrálja”, illetve dokumentálja a jelentésben írottakat.

Deák Ferenc

Könyvajánló

Andorka Rudolf: Bevezetés a szociológiába. Bp. Osiris Kiadó. 1997. 662 oldal. 2400 Ft (Osiris tankönyvek)

A jelen tankönyv több mint húszéves oktatási tapasztalat terméke, és ennek alapján több előzménye van.

A szerző – a nemrégiben elhunyt neves társadalomtudós – 19 fejezetre osztotta a kötet anyagát. Az első három fejezet elméleti jellegű, a szociológiával mint tudománnyal, a szociológia történetével és módszertanával foglalkozik. A következő fejezetek kitérnek a társadalom számos, a szociológia által vizsgált területére. A könyv a makroszociológiától halad a mikroszociológia felé, a társadalmi szerkezet és az egyenlőtlenségek tárgyalásából indul ki, az emberi viselkedés és a kultúra jelenségeivel fejezi be a szociológiai jelenségek bemutatását. A kötet végén bibliográfia, egy a magyar szociológia műhelyeit, oktató- és kutatóhelyeit felsoroló függelék, az alapfogalmak és a szakkifejezések gyűjteménye, külön névmutató és, külön tárgymutató található.

A fejezetek felosztása egységes. A szerző elsőként az alapfogalmakat tisztázza, a módszerek és elméletek ismertetése után a nemzetközi tendenciákat, a magyarországi helyzetet és a témával kapcsolatos társadalmpolitikát vázolja. Összefoglalás, vitakérdések, az alapfogalmak és a szakkifejezések felsorolása, továbbá az ajánlott irodalom zárja az egyes fejezeteket. A vaskos tan- és kézikönyv, amely *Anthony Giddens* szociológiatankönyvének méltó párja, segítséget nyújt a mai magyar társadalmi jelenségek megértéséhez, a szociológia tanulmányozásának nélkülözhetetlen munkaeszköze.

Büntetendőség- büntethetőség. Büntetőjogi tanulmányok. (Szerk.: Wiener A. Imre.) Bp. Közgazdasági és Jogi Könykiadó–MTA Állam- és Jogtudományi Intézete. 1997. 332 oldal, 1086 Ft (Jog és jogtudomány 13.)

A tanulmánykötet hat tanulmányt tartalmaz, amelyek a büntetőjog általános kérdéseit tárgyalják.

Wiener Imre tanulmánya, amely a *Büntetőpolitika – büntetőjog (Jogszabálytan)* címet viseli, a téma nagyszabású nemzetközi áttekintését nyújtja. *Ligeti Katalin* jogálmami büntetőjogról szóló dolgozatának végző konklúziója, hogy lehetséges a büntető igazságszolgáltatási rendszerben a hatékonyság, az igazságosság, valamint az emberiesség követelményét egyszerre érvényesíteni. *Nagy Ferenc* tanulmánya a *nulum crimen/nulla poena sine lege* (röviden szólva: nincs bűncselekmény törvény nélkül) alapelvről szól. Wiener Imre következő – a kötet címadó – tanulmánya a büntetőjogi felelősségre vonás feltételeit pozitív és negatív, valamint objektív és szubjektív kategóriákra osztva rendszerezi. *Györgyi Kálmán* tanulmányának témája az ok-okozati összefüggés. A büntetőhatalom alkotmányosságáról szóló összeállítás, *Palánkai Tiborné* szerkesztésében, az Alkotmánybíróság büntetőjogi tárgyú határozatait közli. A könyv tartalmaz még egy rövid életrajzi összeállítást a magyar büntető-jogtudomány XIX. és XX. századi elhunyt művelőiről.

A kötet elsősorban a büntetőjoggal elméleti szinten foglalkozó szakemberek érdeklődésére tarthat számot.

Csepeli György: Szociálpszichológia.
Bp. Osiris Kiadó. 1997, 571 oldal, 2200 Ft
(Osiris tankönyvek)

A szerző korábban megjelent szociálpszichológiai műveinek (pl. *A szociálpszichológia vázlatja*, *A meghatározatlan állat*) összesített, átdolgozott és kiegészített anyagát olvashatjuk ebben a kötetben, amely tehát mintegy összefoglalja Csepeli György eddigi munkásságát.

A kötet anyaga kilenc fő fejezetre, részre oszlik. Egy bevezető jellegű és akutatás módszertanát ismertető rész után az *Egymásra hatások* című anyagrészt a társas viselkedés, a szociális interakció, a kommunikáció stb. kérdéseivel foglalkozik. A következő fő fejezetek témája az én és a társadalom, a szociális megismerés, a páros kapcsolatok, a társas helyzetek, a kiscsoport és a nagycsoport. Irodalomjegyzék, névmutató és tárgymutató zárja a kötetet.

Csepeli György – az angolszász szociálpszichológusokhoz hasonlóan – a mikrojelenségektől halad a makrojelenségek leírásáig. Egy-egy fő fejezet általában 6-7 fejezetből áll. (Pl. Az *én és a társadalom* című rész fejezetei a következők: *Szerep, Társadalmi ítéletalkotás, A vélemény, A nézetek és a nézetrendszer, A szociális attitűd, Értékek, Szociális érzelmek*.) Minden fő fejezet végén a kulcsfogalmak jegyzéke és az ajánlott irodalom segíti a tanulást, illetve a további tájékozódást.

A könyv kiválóan alkalmas a szociálpszichológia – egyetemi szintű – tanulmányozására, s az Osiris Kiadó többi tankönyvéhez hasonlóan egyben kézikönyvként is használható.

Szabó Katalin. Kommunikáció felsőfokon. Hogyan írjunk, hogy megértse- nek? Hogyan beszéljünk, hogy meghallgassanak? Bp. Kossuth Kiadó. 1997. 185 oldal, 1690 Ft.

A könyv elsősorban arra szolgál, hogy könnyítsen a szakemberek és a szakembernek készülő kommunikációs nehézségein.

Az újat alkotás, az írás, a megszólalás nehézségei, buktatói, trükkjei és technikai már régóta foglalkoztatják az alkotó embereket. Akár írásban, akár szóban fejezzük ki azt, amit a világról megtudtunk, mindenképpen párbeszédben veszünk részt, még ha e párbeszéd sokszor hallgatólagos is. A kommunikáció mindig interaktív. Senki sem magányos sziget: az előadóval szemben mindig ott vannak a hallgatók, az íróval szemben az olvasók.

A könyv azokkal a kommunikációs problémákkal foglalkozik elsősorban, amelyeknek legnagyobb a jelentőségük az egyetemi és általában a szakmai pályafutás során. A *Hogyan írjunk, hogy megértse- nek?* című rész foglalkozik a stílus és beszédmódor kérdéseivel, a tudományos dolgozatírás, hivatkozás témájával. A *Hogyan beszéljünk, hogy meghallgassanak?* című rész az előadás és vita, a szóbeli fellépés, továbbá a hallgatás és a megértés problémakörét tárgyalja.

A könyv nyelve egyszerű, a felhozott példák a gyakorlati életből valók – a szerző célja egy jól használható, praktikus mű megírása volt. A kiadvány jelentőségét növeli, hogy magyar nyelven még nem jelent meg olyan könyv, amely a humán tudományok művelőinek szakmai kommunikációjáról szól.

Emberi jogok – jogszabályokban.
(Összeállította: Horváth József) Bp. BM Kiadó. 1997, 208 oldal, 700 Ft.

Napjainkban egyre több szó esik az emberi jogok érvényesüléséről, követelményeinek hatóság általi betartásáról. Az emberi jogokról több jogszabálygyűjtemény is megjelent az utóbbi időben.

Jelen kötet arra vállalkozott, hogy a rendőrséggel, a rendőri tevékenységgel kapcsolatos emberi jogi jogszabályokat összegyűjtse. A könyv a teljesség igénye nélkül tesz kísérletet a rendőri tevékenységgel leginkább érintett emberi jogok nemzetközi normákban és a hazai jogszabályokban rögzített szabályainak összehasonlítására, egymás mellé rendezésére.

A feldolgozás témakörei szorosan kapcsolódnak az egyes emberi jogokhoz. Ily módon 16 fejezetben került a téma tárgyalásra. Az egyes fejezetek szerkezetét az emberi jogok alapvető dokumentumai határozták meg. Ezeket általában az alkotmány rendelkezései, a vonatkozó törvények idézése és az alkotmánybírói határozatok leginkább jellemző részleteinek felsorakoztatása követi. Az idézett jogszabályok és a felhasznált irodalomjegyzék zárja a kötetet.

Noha az egyes jogszabályrészletek kiválasztása, egymás mellé helyezése nem nélkülözi az önkényesség jegyeit, a jogszabálygyűjtemény hasznos kiadvány. A kötet szerkesztője a rendőriskolák hallgatóinak és tanárainak ajánlja a válogatást.

Oktatás – rejtett kincs. A Jacques Delors vezette Nemzetközi Bizottság jelentése az UNESCO-nak az oktatás XXI. századra vonatkozó kérdéseiről. *Osiris Kiadó–Magyar Unesco Bizottság. 1997. 219 oldal. 1500 Ft.*

A bizottság szerint az oktatás egyike a lehetőségeknek, s talán a legfontosabb azok közül, amelyekkel a jövőt pozitív

irányban befolyásolhatjuk. *„A jövő számos kihívása közül talán az oktatás a leginkább nélkülözhetetlen üttőkártya a kezünkben, amelynek segítségével az emberiséget a béke, a szabadság és a társadalmi egyenlőség felé tereljük”* – olvashatjuk a könyv bevezető részében.

A könyv *Horizontok* című tulajdonképeni első része meghatározza azokat a társadalmi-gazdasági feltételeket, amelyek között az oktatás működik, illetve a jövőben működhet. Az *Alapelvek* című részben olvashatunk az oktatás négy alappillééről (megtanulni megismerni, megtanulni dolgozni, megtanulni együtt élni másokkal, megtanulni élni), továbbá az egész életen át tartó oktatásról. Az *Irányok* című harmadik rész több szerteágazó témával (oktatás az alapoktól az egyetemig, új perspektívákat kereső tanárok, az oktatás és a politika kapcsolata, nemzetközi együttműködés: oktatás a „világfaluban”) foglalkozik. Az *Epilógus* című részben a bizottság 11 tagjának részjelentése található. A *Függelék* a bizottság munkájának részleteit, ezen keresztül az UNESCO oktatással kapcsolatos tevékenységét ismerteti.

A jelentés, a könyv különösen a fejlődő országok problematikája iránt érzékeny. A bizottság igyekezett a globalizáció uralta jövőképpen gondolkodni, megválaszolni a mindenütt felvetődő kérdéseket, és olyan irányokat kijelölni, melyek mind nemzeti szinten, mind világméretben érvényesek lehetnek.

(Válogatás a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság szakkönyvtára szerzeményeiből)

MINDEN FONTOSABB
MAGYAR
JOGSZABÁLY
németül
és angolul

a kéthetente megjelenő háromnyelvű közlönyben!

**Hatályos
magyar
jogszabályok**

**Geltende
ungarische
Rechtsnormen**

**Hungarian
Rules of Law
in Force**



**Bővebb felvilágosítás a kiadónál:
VERZÁL Lap- és Könyvkiadó Kft.
1135 Budapest XIII., Frangepán u. 66/B
Telefon: 270-3752 Fax: 120-3804**

CONTENTS

STUDY

1 Zoltán NAGY: The state and its citizen (The constitutional and criminal status of prisoners)

EXCHANGES OF EXPERIENCES

9 József HERCZEG: According to an assessment (Probation officer and after-care from the prisoners' point of view)

15 Tibor FRANK: Milestone (Education and vocational training of juvenile prisoners)

19 Ildikó PÁL: In an open spirit (It is difficult to be released even from Tököl)

25 Éva NÉMETH–Ildikó LICSAK: Filmclub in Szeged (Groupwork among prisoners)

30 János Tamás BALOG: AIDS-mirror (Prevention at the Prison Administration)

33 Ferenc ANTAL: Where is the limit?

WORKSHOP

35 István LAJTÁR: Prisonwork (Attorney inquiry of employment)

IN FOCUS

48 Tihamér BÉKÉSI: Officers of the new millennium (Interview with dr. Béla Blaskó police colonel, Director General of the Police Academy)

PORTRAIT

51 Anna PARDI: Story of success (A morning with Pál Kucsera)

IN BRIEF

57 International Relations

57 Appreciations

59 Pictures – events

OUTLOOK

60 István GARTNER–István OLTYÁN: At the neighbours (Thoughts about the Austrian criminal law and punishment execution)

69 Gábor ROSZÍK: Love is not a luxury (The Brazilian APAC prison)

PAST

85 József MÉSZÁROS: In the past and now (Changes of penalties and measurements)

92 János BOROS: Three dates (Traditions of the Hungarian punishment enforcement)

98 László Gábor HAJNAL: Prisoners of March (A historical figure about freedom, prison and gallows)

BOOKSHELF

116 Ferenc DEÁK: Observers (Report on police detention rooms)

121 Ferenc DEÁK: Offering books

INHALT

STUDIE

1 Zoltán NAGY: Der Staat und sein Bürger (Die Verfassungsmässige und strafrechtliche Lage der Verurteilten in Ungarn)

ERFAHRUNGS- AUSTAUSCH

9 József HERCZEG: Laut Vermessung (Der Patron und die Nachbetreuung vom Gesichtspunkt des Verurteilten)

15 Tibor FRANK: Meilenstein (Ausbildung und berufliche Ausbildung der Jugendlichen)

19 Ildikó PÁL: In offenem Geist (Auch von Tököl ist es schwer entlassen zu werden)

25 Éva NÉMETH-Ildikó LICSAK: Filmclub in Szeged (Gruppenarbeit unter den Verurteilten)

30 János Tamás BALOG: AIDS - Spiegel (Prevention beim Strafvollzug)

33 Ferenc ANTAL: Wo ist die Grenze?

WERKSTATT

35 István LAJTÁR: Gefängnisarbeit (Anwaltliche Untersuchung der Anstellung)

IM FOCUS

48 Tihamér BÉKÉSI: Die Offiziere des neuen Jahrtausendes (Interview mit dr. Béla Blaskó, polizei Oberleutenant, Generaldirektor der Polizei Akademie)

PORTRÄT

51 Anna PARDI: Erfolgsgeschichte (Ein Vormittag mit Pál Kucsera)

IN BRIEF

57 Internationale Beziehungen

57 Anerkennungen

59 Bilder - Ereignisse

AUSBLICK

60 István GARTNER-István OLTYÁN: Bei den Nachbarn (Gedanken über das österreichische Strafvollzugsrecht und Strafvollzug)

69 Gábor ROSZÍK: Liebe ist kein Luxus (Das Brasilianer APAC Gefängnis)

VERGANGENHEIT

85 József MÉSZÁROS: Früher und jetzt (Veränderung der Strafen und Massnahmen)

92 János BOROS: Drei Jahreszahlen (Tradition des ungarischen Strafvollzugs)

98 László Gábor HAJNAL: Gefangene von März (Historische Durchblick über Freiheit, Gefängnis und Galgen)

BIBLIOTHEK

116 Ferenc DEÁK: Betrachter (Bericht über das Polizei Arrest)

121 Ferenc DEÁK: Bücherangebot

TARTALOM

TANULMÁNY

1 NAGY Zoltán: Az állam és polgára (Az elítéltek alkotmányos és büntetőjogi helyzete Magyarországon)

TAPASZTALAT - CSERE

9 HERCZEG József: Felmérés szerint (A pártfogó és az utógondozás az elítélt szemszögéből)

15 FRANK Tibor: Mérföldkő (A fiatalok oktatása és szakmai képzése)

19 PÁL Ildikó: Nyitott szellemben (Szabadulni Tökölről is nehéz)

25 NÉMETH Éva-LICSÁK Ildikó: Filmklub Szegeden (Csoportmunka a fogvatartottak körében)

30 BALOG János Tamás: AIDS-tükör (Megelőzés a bévénél)

33 ANTAL Ferenc: Hol a határ?

MŰHELY

35 LAJTÁR István: Börtönmunka (A munkáltatás ügyészi vizsgálata)

FÓKUSZBAN

48 BÉKÉSI Tihamér: Az új évezred tisztjei (Interjú dr. Blaskó Béla rendőr ezredessel, a Rendőrtisztví Főiskola főigazgatójával)

KÖZELKÉP

51 PARDI Anna: Sikertörténet (Egy délelőtti Kucséra Pállal)

RÖVIDEN

57 Nemzetközi kapcsolatok

57 Elismerések

59 Képek – események

KITEKINTÉS

60 GARTNER István-OLTYÁN István: Szomszédolás (Gondolatok az osztrák bv. jogról és büntetés-végrehajtásról)

69 ROSZÍK Gábor: A szeretet nem luxus (A braziliai APAC-börtön)

MŰLT

85 MÉSZÁROS József: Régen és most (A büntetések és intézkedések változása)

92 BOROS János: Három évszám (A magyar büntetés-végrehajtás hagyományai)

98 HAJNAL László Gábor: Március foglyai (Történelmi metszet szabadságról, börtönről, bitóról)

TÉKA

116 DEÁK Ferenc: Megfigyelők (Jelentés a rendőrségi fogdákról)

121 DEÁK Ferenc: Könyvajánló

Álláspontunk

Több mint ötszázezer ismertté vált bűncselekmény – közel negyedmillió esetben ismeretlen tettesrel –, önmagában már ez is indokolta, hogy a parlament külön vitanapot tartott a közbiztonságról. Természetesen a szakemberek tudják, hogy a polgárok biztonságérzetének romlását nem elsősorban a közfelháborodást kiváltó bűnügyek, a leszámolásszerű gyilkosságok okozzák, hanem a lopások, a betörések és rablások számának drasztikus növekedése, az a tény, hogy tulajdonuk, javaik állandóan veszélyben vannak.

A vitanap tanulságai szerteágazóak. A hatékonyabb, jobb rendőrség, a gyorsabb és szélesebb körű felderítés feltétele, hogy a bűnüldöző szervek több pénzhez jussanak, személyi és anyagi kondícióik javuljanak. Ugyanez elmondható általában az igazságszolgáltatásról is, amelynek lehetőségei az új Be. elfogadásával várhatóan bővülnek. Az az általános vélekedés is megfontolandó, hogy legyen szigorúbb az ítélkezés, noha ennek is vannak velejárói.

Az igazságszolgáltatás ugyanis a bírósági ítélettel nem ér véget, a tetteseket – legalábbis egy részüket – börtönbe zárják. Márpedig ha több elkövető kerül bíróság elé, ha szigorodnak az ítéletek, ha majd a Be. egyszerűsítő és gyorsító passzusai életbe lépnek, ezek külön-külön és egyenként is azt eredményezik, hogy növekszik a börtönnépeség. Tavaly még csak néhány százzal, az idén várhatóan legalább ennyivel – ezt a kelet-magyarországi előzetesházak zsúfoltsága már előre jelzi – több lesz a fogvatartott. S akkor még nem gondoltunk a 2000-ben hatályba lépő ama paragrafusra, amely előírja, hogy 30 nap múltán bv. intézetben kötelező elhelyezni az előzeteseket. Tehát a magyar börtönügynek ugyancsak szüksége van anyagi eszközökre, nagyobb személyzetre. A minden tekintetben növekvő bűnözés hatása részben már érezhető a börtönökben is. Erre pedig idejében fel kell készülni, egyik napról a másikra lehetetlen új férőhelyeket létesíteni.

A büntetés-végrehajtás ma is súlyos működési gondjai jelzik, hogy egy-két év múlva e területen kritikus helyzet alakulhat ki, ha – miként a vitanapon is történt – nem kap kellő hangsúlyt, hogy a büntetés-végrehajtás az igazságszolgáltatás szerves része, amelyet nem szabad kihagyni a közbiztonság javítását célzó tervekben.